

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

**Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару**

13 листопада 2020 року

Львів – 2020

Редакційна колегія:

Андрусів У. Б., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Вовк М. З., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Долинська М. С., завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Льків Н. В., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Красницький І. В., декан юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Майкут Х. В., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Юркевич Ю. М., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент.

Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (13 листопада 2020 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 208 с.

У збірнику представлені тези доповідей, повідомлень та виступів учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні». У публікаціях учасників висвітлено теоретичні та практичні проблеми сучасного стану та перспектив розвитку науки приватного права та законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів; наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів удосконалення правового регулювання в сучасних соціально-економічних умовах.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Вітаю учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні»!

Не один рік в Україні точилися дискусії щодо її інтеграційного вибору, тобто вибору моделі інтеграції: європейської чи євразійської. Революція гідності, анексія Криму та військові дії на сході України остаточно усунули полярність руху Захід – Схід і, нарешті, визначили наші інтеграційні пріоритети до європейського шляху розвитку.

Нині в умовах євроінтеграційних процесів в Україні є актуальним увідповіднення приватноправових норм до європейських стандартів.

Україна поступово здійснює заходи, спрямовані на зближення національної правової системи з правом Європейського Союзу. Цей рік ознаменувався низкою законодавчих змін у сфері приватноправового регулювання в Україні. Зокрема, 21 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства». Відповідні закони удосконалюють охорону прав інтелектуальної власності на торговельні марки та промислові зразки, на винаходи та корисні моделі й гармонізують національне законодавство з положеннями права Європейського Союзу у цій сфері відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Не можна залишити поза увагою й ухвалені 17 вересня 2020 року новаційні зміни до статей 2 та 19 Закону України «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами, що гармонізує чинне законодавство України у сфері дистанційної торгівлі ліками із законодавством Європейського Союзу.

Певні корективи у сферу приватноправового регулювання внесло запровадження постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року № 211 карантинних обмежень. Доречно зауважити, що прикінцеві положення ГПК України та ЦПК України передбачають автоматичне продовження процесуальних строків на строк дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Дана норма перешкоджає суду здійснювати провадження в будь-якій цивільній чи господарській справі, оскільки невчинення однією із сторін будь-якої процесуальної дії (наприклад, неподання відзиву на позов) змушуватиме суд очікувати до закінчення карантину. Це призводить до зупинення розгляду цивільних та господарських справ на час карантину, де хоча б одна сторона не проявляє активність. Задля вирішення зазначених

проблем удосконалено норми ГПК України та ЦПК України в частині перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19).

Зміни відбулися також до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19).

Незважаючи на такі позитивні зрушення, попереду законодавця чекає кропітка та важлива робота щодо вдосконалення нормативного регулювання приватноправових відносин, з урахуванням обраного Україною євроінтеграційного напрямку. Аналіз тенденцій у сфері розвитку приватноправових відносин потребує постійного наукового осмислення та полеміки. Без наукового обґрунтування й усебічного фахового обговорення нагальних проблем приватного права неможливе їх ефективне розв'язання.

Звертаючись до всіх учасників конференції, хочу висловити побажання успіху та плідної праці в обговоренні питань правового регулювання приватних відносин.

Іван Васильович Красницький,
декан юридичного факультету
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Андрусів У. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

З метою захисту прав та інтересів туристів законодавець визначив систему нормативних гарантій туристичного страхування. Так, приписами ст. 9 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» регламентовано, що з метою створення умов, які гарантують відшкодування громадянину України витрат, пов'язаних із надзвичайними обставинами під час його перебування за кордоном, він має бути застрахованим [1]. Деталізуючи це законодавче положення, Закон України «Про туризм» передбачає обов'язкове страхування туристів (медичне та від нещасного випадку), яке забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками [2].

Страхування, яке покликано знизити ризики, що виникають під час здійснення туристичної діяльності, здійснюється на підставі відповідних правил, розроблених страховою компанією і зареєстрованих Нацкомфінпослуг. Законодавець покладає зобов'язання ознайомити туриста з правилами страхування на страхову організацію або туроператора, якщо страхування забезпечується останнім на підставі правочинів із страховиком.

Обсяг прав і обов'язків страхових компаній та учасників страхових туристичних правовідносин визначається договором страхування, який є головним регулятором відносин між туристом/туроператором та страховою організацією. Закон України «Про страхування» визначає загальні вимоги до договору страхування, а відтак його приписи застосовуються й до договору страхування у туристичній сфері.

Страхування туристів забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі правочину із страховиками, під яким слід розуміти домовленість між туроператором (страхувальником) і страховиком, відповідно до якої страховик бере на себе зобов'язання надати застрахованій особі – туристу необхідну невідкладну допомогу та відшкодувати збитки, завдані внаслідок настання страхового випадку під час дії страхового полісу, а страхувальник зобов'язується своєчасно сплачувати страхові внески та виконувати інші умови договору.

Аналіз структури відносин страхування у сфері здійснення туристичної діяльності свідчить про існування двох груп правовідносин: конструкція правовідносин передбачає участь туроператора в якості страхового агента, який здійснює посередницьку діяльність у сфері страхування туристів; відносини страхування, у яких туроператор заздалегідь придбаває страхові послуги і потім включає їх вартість у ціну туристичної послуги.

У першому випадку туроператор укладає із страховою компанією агентський договір на страхування туристів. Мова йде про так званий посередницький договір туристичного страхування.

Після його укладення туроператор від імені та за рахунок страхової компанії підписує договори страхування з замовниками туристичних послуг. Укладаючи посередницький договір і діючи від імені страхової організації, туроператор фактично виступає в якості страхового агента. За цих обставин турист набуває статусу застрахованої особи. Від страховика туроператор отримує страховий поліс (сертифікат), який заповнюється та надається туристу разом з договором про надання туристичних послуг.

У другому випадку туроператор укладає договір страхування на користь третьої особи – туриста. На підставі цього договору страховиком є страхова компанія, а страхувальником – туроператор. Туроператор передає страховику списки туристів, які повинні бути застраховані, і отримує від нього бланки страхових полісів (сертифікатів). Туроператор (турагент) повинен вести облік виданих туристам страхових полісів. У разі настання страхового випадку турист звертається безпосередньо у страхову організацію за компенсацією витрат.

Крім того, відповідно до приписів ст. 16 Закону України «Про туризм» туристи вправі самостійно укладати договори на таке страхування. За таких обставин вони зобов'язані завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування. Копія договору зберігається туроператором разом з договором про надання туристичних послуг.

Такий договір туристичного страхування необхідно визначати як домовленість між туристом (страхувальником) та страховиком, відповідно до якої страховик бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальнику втрати, яких він зазнав у зв'язку з настанням певних подій (страхових випадків), обумовлених договором, а турист зобов'язується сплатити страхові платежі та дотримуватися інших умов договору.

Оформлення туристом страхового полісу (сертифікату) безпосередньо у страховика дає можливість забезпечити максимальний захист залежно від мети туристичної подорожі. Це пов'язано з диверсифікацією пропозицій страхових компаній, які здійснюють туристичне страхування.

Також вважаємо за необхідне визначити момент набрання договору туристичного страхування чинності. Приписами ст. 18 Закону України «Про страхування» регламентовано, що договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування [3]. Це правило застосовне до випадків, коли турист самостійно укладає договір зі страховою компанією. Однак на законодавчому рівні не врегульований момент виникнення страхових відносин для туриста, який має статус застрахованої особи за договором страхування, укладеного між туроператором та страховиком.

Як свідчать матеріали судової практики, така законодавча невизначеність призводить до порушення прав туристів. Так, у справі № 757/35886/18-ц за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Тревел Профешнл Груп», треті особи: фізична особа-підприємець «ОСОБА_2», ПрАТ «Європейське туристичне страхування» про відшкодування збитків, страхова компанія відмовила у виплаті страхового відшкодування. Позивачка на обґрунтування своїх позовних вимог покликала на те, що 16 квітня 2018 р. нею була сплачена повна вартість туристичного продукту, який включав і обов'язок туроператора щодо страхування ризиків. Страховий поліс був оформлений туроператором 24 квітня 2018 р.

23 квітня 2018 р. стався страховий випадок, а саме: смерть члена родини. Звернувшись до страхової компанії, остання відмовила у виплаті страхового відшкодування, оскільки подія, яка стала підставою для скасування подорожі, мала місце 23 квітня 2018 р., а договір страхування було укладено 24 квітня 2018 р., тобто подія настала до укладення договору страхування [4].

З наведеного вбачається, що несвоєчасне виконання туроператором свого обов'язку щодо оформлення полісу стало підставою для твердження про визнання договору страхування неукладеним. На наше переконання, у разі виконання туристом своїх зобов'язань щодо оплати туристичних послуг, до яких включається і вартість страхового полісу, моментом виникнення страхових відносин для застрахованого туриста слід вважати момент сплати ціни договору про надання туристичних послуг, а не фактичне оформлення страхового свідоцтва.

Взаємовідносини між страховиком та страхувальником мають дворівневу структуру: загальні умови страхування містяться в правилах страхування; конкретні його умови визначаються у договорі страхування відповідно до законодавства.

Варто відзначити, що Закон України «Про страхування» не містить переліку істотних умов договору страхування, у ст. 16 лише визначені відомості, які мають міститися у ньому. Перелік умов, без яких договір страхування не може вважатись укладеним, закріплений у ст. 982 ЦК України.

Узагальнивши зазначені нормативні положення та адаптувавши їх до туристичних правовідносин, вважаємо, що договір страхування туристів повинен включати такі умови: предмет договору (об'єкт страхування); характер події, на випадок настання якої здійснюється страхування (страхові ризики і страхові випадки); розмір страхової суми; розмір страхового платежу, строк та порядок його внесення; строк та порядок повідомлення туристом страховика про настання страхового випадку; строк і порядок пред'явлення туристом вимоги про виплату страхової виплати (страхового відшкодування), а також перелік документів, які необхідно долучити для заяви; порядок та строк здійснення страхової виплати (страхового відшкодування); підстави для відмови у страховій виплаті (виплаті страхового відшкодування); строк дії договору; порядок набрання договором чинності; права та обов'язки сторін; відповідальність сторін; інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Крім того, у договорі обов'язкового страхування (медичного та від нещасних випадків) додатково необхідно передбачати порядок надання медичної допомоги туристам та відшкодування їх витрат у разі настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування або повернення тіла (останків).

Дедалі частіше страховики, обмежуючи свою відповідальність, включають у поліси франшизу. Тобто у разі настання страхового випадку на туриста покладається тягар сплати частини медичних витрат. З огляду на це турист, знаючи про наявність франшизи, відкладатиме час звернення за медичною допомогою до появи серйозних загроз його здоров'ю, оскільки до останнього буде сумніватися за чий рахунок оплачуватиметься звернення до лікаря.

На наше переконання, встановлення франшизи при укладенні договору обов'язкового страхування туристів є недопустимим, так як порушує права останніх як споживачів туристичних послуг. Тому імперативною нормою необхідно зборонити встановлення франшизи при здійсненні медичного страхування туристів.

Договір страхування, у тому числі й у сфері туризму, укладається у письмовій формі. Недотримання письмової форми тягне за собою визнання його недійсним.

Страхування туристів переважно здійснюється шляхом оформлення страхового поліса (сертифіката), який охоплює різноманітні ризики, які можуть виникнути під час туристичної подорожі. Зазвичай туроператори включають страховий поліс у вартість туру. Видача такого документу підтверджує факт укладення договору туристичного страхування. Варто відзначити, що поліс діє виключно в регіоні (країні), зазначеному в страховому полісі.

Резюмуючи, варто відзначити, що незважаючи на деякі позитивні тенденції розвитку ринку страхових туристичних послуг, сучасні реалії свідчать про необхідність удосконалення механізму правового регулювання договірних страхових відносин у галузі туризму. Закон України «Про туризм» доволі поверхнево регламентує ці відносини та не спроможний забезпечити ефективний захист інтересів споживачів туристичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.

2. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 325/95. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 24.

3. Про страхування: Закон України від 07 березня 1996 року № 86/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

4. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 30 жовтня 2019 року у справі № 757/35886/18-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85701995> (дата звернення: 11.11.2020).

Батенчук М. М.,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ НЕУЗГОДЖЕНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 17 ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ»

Закон України «Про публічні закупівлі» містить досить велику кількість положень, які вимагають відповідного тлумачення для однозначності розуміння і застосування. Сьогодні ж низка діючих норм прямо чи опосередковано дає підстави для неоднозначного розуміння, а це, у свою чергу, відкриває простір для маніпуляцій у порядку здійснення процедурних дій як Замовників закупівель, так і органів оскарження, моніторингу та аудиту. Сказане, у першу чергу, це стосується норм ст. 17 та супутніх їм норм інших статей зазначеного Закону.

Зокрема, ч. 3 ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII, в редакції Закону від 19.09.2019 (зі змінами і доповненнями) встановлено порядок підтвердження відсутності підстав для відхилення, передбачених частинами 1 і 2 статті 17, окремо як для учасника, так і для переможця процедури закупівлі [3]. Згідно з вимогами цієї частини статті, учасник процедури закупівлі зобов'язаний під час подання тендерної пропозиції в електронній системі закупівель підтвердити відсутність підстав, передбачених пунктами 5, 6, 12 і 13 частини першої та частиною другою статті 17 Закону.

Сама ж система закупівель ProZorro (як і будь-який електронний майданчик цієї системи) налаштована таким чином, що учасник, при подачі тендерної пропозиції, не має змоги її зареєструвати, поки не поставить відповідну відмітку у віконці з написом «Підтверджую відсутність підстав для відмови від участі відповідно до статті 17 Закону України «Про публічні закупівлі».

В той же час, ДП «Прозорро», Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та інші суб'єкти діяльності у сфері публічних закупівель надають роз'яснення і рекомендації для Замовників щодо можливості встановлення в тендерній документації вимог про надання учасниками інформації по кожному із цих пунктів у вигляді довідок в довільній формі або за примірними формами, що, в свою чергу, нівелює принципи роботи цієї ж таки системи закупівель ProZorro, яка передбачає мінімізацію документообігу в закупівлях. Отже, вимоги суб'єктів діяльності у сфері публічних закупівель у зазначеному випадку суперечать логіці і принципам системи ProZorro.

Також, переможець процедури закупівлі зобов'язаний документально підтвердити відсутність підстав, передбачених пунктами 5, 6, 12 і 13 частини першої та частиною другою статті 17 Закону, лише у спосіб, встановлений

замовником, і, виключно, – через електронну систему закупівель. Якщо норма Закону, регламентована пунктами 5, 6 та 12 статті 17, з врахуванням роз'яснень і рекомендацій ДП «Прозорро» (статті з infobox.prozorro.org, зокрема – стаття Лілії Кулик від 01.07.2020 «Дитяча праця та торгівля людьми. Що вимагати по п.12 ч.1 ст.17 Закону» [див.: 1]) Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (зокрема – лист № 3304-04/34835-06 від 03.06.2020) [5], щодо підтвердження відсутності судимості, є цілком зрозумілою та аргументованою, то вимоги норм Закону щодо документального підтвердження відсутності підстав за пунктом 13 частини першої та частини другої статті 17 викликають сумніви у їх доцільності та юридичній аргументованості.

По-перше, документальне підтвердження відсутності підстав для відхилення за пунктом 13 частини 1 щодо відсутності заборгованості із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) в частині нормативно-правового забезпечення носить суперечливий характер, оскільки:

з однієї сторони – такий документ має бути наданий переможцем, так як, відповідно до листа ДФС, наведеного в додатку до листа Мінекономрозвитку від 17.01.2019 № 3304-04/1983-06 «Щодо інформації про перелік відкритих єдиних державних реєстрів» [4], інформація про суб'єктів господарювання, які мають податковий борг, розміщується на порталі ДФС (sfs.gov.ua) відповідно до Постанови КМУ від 21.10.2015 № 835 «Про затвердження положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [2], а не у відкритому державному реєстрі;

з іншої сторони – з впровадженням інтеграції системи Прозорро та Державної фіскальної служби України згідно з Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України від 17.01.2018 № 37/11, яким затверджено «Порядок взаємодії електронної системи закупівель з інформаційними системами Державної фіскальної служби України щодо обміну інформацією про відсутність або наявність заборгованості (податкового боргу) зі сплати податків, зборів, платежів, контроль за якими покладено на органи Державної фіскальної служби України, в учасника процедури закупівлі», а звідси – відповідно до частини 5 статті 17, якою встановлено заборону для Замовника вимагати документальне підтвердження публічної інформації, що є доступною в електронній системі закупівель, від переможця процедури закупівлі доцільно було б на законодавчому рівні встановити вимогу надання документального підтвердження лише щодо здійснення заходів розстрочення і відстрочення заборгованості у порядку та на умовах, визначених законодавством країни реєстрації такого учасника, якщо така заборгованість була б визначена довідкою про наявність податкової заборгованості у Постачальника, яка з'являється в системі ProZorro автоматично після формування повідомлення про намір укласти договір.

Надзвичайно важливо щоб і в Законі, і в тендерній документації для Замовника був би прописаний чіткий механізм такого документального

підтвердження, наприклад те, що документ про заходи здійснення розстрочення і відстрочення заборгованості повинен бути наданий переможцем у строк, що не перевищує десяти днів з дати оприлюднення в електронній системі закупівель повідомлення про намір укласти договір про закупівлю, виданий не раніше дня автоматичної публікації у закупівлі в системі ProZorro довідки про наявність податкової заборгованості.

На наше переконання, документальне підтвердження відсутності підстав для відхилення на підставі частини другої статті 17 за невиконаними зобов'язаннями перед тим же Замовником є абсолютно нелогічним, виходячи з наступних міркувань:

1. Якщо учасник або переможець процедури закупівлі не виконав свої зобов'язання за раніше укладеним договором про закупівлю з цим самим Замовником, що призвело до його дострокового розірвання, і було застосовано санкції у вигляді штрафів та/або відшкодування збитків, або ж таких прецедентів не було, то власне Замовникові про це достовірно відомо і він володіє необхідним документальним підтвердженням попередніх процедур. Очевидно, що у нормі Закону чи вимозі Замовника щодо надання документального підтвердження наявності або відсутності підстав відсутнє логічне обґрунтування.

2. Законом, а на його підставі щодо Замовника, доцільно було б встановити норму (вимогу), згідно якої лише учасник або переможець процедури, до якого тим же Замовником було застосовано санкції, передбачені частиною другою статті 17, з метою уникнення можливого відхилення його пропозиції до завершення трьохрічного строку з дати розірвання Замовником попереднього договору мав би надати документальне підтвердження вжиття заходів для доведення своєї надійності – фактична оплата або зобов'язання сплатити відповідні зобов'язання та відшкодування завданих збитків.

Усунення вищезазначених процесуальних неузгодженостей у положеннях ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі», безумовно, сприятиме підвищенню ефективності процедур здійснення публічних закупівель.

Список використаних джерел:

1. Кулик Л. Дитяча праця та торгівля людьми. Що вимагати по п. 12 ч. 1 ст. 17 Закону. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/dityacha-prasya-ta-torgivlyu-lyudmi-shcho-vimagati-po-p-12-ch-1-st-17-zakonu>

2. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України № 83 від 21 жовтня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>

3. Про публічні закупівлі : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

4. Щодо інформації про перелік відкритих єдиних державних реєстрів : Лист Мінекономрозвитку № 3304-04/1983-06 від 17 січня 2019 р. URL:

<https://infobox.prozorro.org/news-mert/shchodo-informaciji-pro-perelik-vidkritih-yedinih-derzhavnih-reyestriv-dostup-do-yakih-ye-vilnim-3>

5. Щодо підстав для відмови в участі у процедурі закупівлі : Лист Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 3304-04/34835-06 від 03 червня 2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/InfoRez/DocumentsList?id=f2e30594-ba6c-420f-9c24-2a852415a884&tag=InfoRezKnowledgeDb&lang=uk-UA&fNum=3304-04%2F34835-06>

Боєру В. С.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРИВЕДЕННЯ НАЗВИ ПРОФЕСІЇ ДЕРЖАВНОГО І ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ У ВІДПОВІДНІСТЬ ЇХНІМ ПОВНОВАЖЕННЯМ

Держава і суспільство постійно шукає шляхи вдосконалення механізму і підвищення ефективності примусового виконання рішень юрисдикційних органів. Ставлення боржника до виконавця має вкрай важливе значення, оскільки є однією із причин ухилення від дотримання закону, ухилення від виконання судових рішень, заподіяння тілесних ушкоджень (та смерті), зокрема, суддям та виконавцям. Ставлення, своєю чергою, формується суб'єктивно та індивідуально, проте, однаково ґрунтується на низці обставин. До прикладу, державному виконавцю, який працює у занедбаному кабінеті, без форменого одягу і засобів захисту, досить складно викликати почуття поваги і продемонструвати свій авторитет боржникові. Відтак, важче змотивувати до виконання рішення. Факторів, що впливають на формування авторитету професії, суспільного статусу виконавця чимало. Одним із них є назва професії, чому й присвячена ця наша наукова розвідка.

На проблему невідповідності назви професії зі статусом виконавця уже звертали увагу деякі науковці. Так, до проблемних питань сучасного етапу розвитку виконавчого провадження в Україні Р. В. Миронюк, зокрема, відносить [1] розмежування категорій «приватний виконавець» та «бізнесмен». Приватні виконавці перебувають на службі держави, яка делегувала їм певні повноваження.

Суддя Київського окружного адміністративного суду А. С. Волкова [2], вважає використання термінів «приватний» та «державний» судовий виконавець для визначення осіб, які здійснюють примусове виконання, невдалою ідеєю, а назва і статус цих осіб мають бути єдиними і відповідати змісту функції, яку вони виконують у правосудді, а не відображати джерело їх фінансування та не поділяє ідею розподілу виконавців на державних та приватних, оскільки такий підхід лише викривляє зміст владної функції, яку виконують ці особи. Дуже важливо правильно використовувати юридичну

термінологію. Виконавець не може бути приватним через те, що держава делегує цим особам функцію із примусового виконання судових рішень і для цього наділяє їх владними повноваженнями з розпорядження чужим майном (майном боржників) без волевиявлення власника.

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [3], зрештою, визначив назву нової професії – «приватний виконавець». Така назва професії стала наслідком певного ланцюга нелогічних рішень. Термін «приватний виконавець» виник на протигагу існуючій професії державного виконавця. Логіка полягала в тому, що «приватний виконавець» буде не державним службовцем, а суб'єктом незалежної професійної діяльності і не фінансуватиметься з державного бюджету, а перебуватиме на самофінансуванні.

Логічна хиба (англ. fallacy – термін логіки, філософії та інших наук, що вивчають пізнання, порушення логічної послідовності, або використання некоректних прийомів для доведення деякого твердження) полягає в тому, що державний виконавець був названий «державним» не через те, що є державним службовцем і не тому, що фінансується з державного бюджету. Будь-який інший державний службовець, як то інспектор податкової служби чи поліцейський не менш «державні» ніж державні виконавці.

Термін «державний виконавець» був уведений в українське законодавство Законом України «Про виконавче провадження» [4], що був прийнятий у 1999 році. Державний виконавець був названий «державним» лише через те, що термін «виконавець» був занадто загальним і потребував доповнення.

Досліджуючи можливість зміни та уніфікації термінології у назві професії державного і приватного виконавця на єдину назву «судовий виконавець», робимо висновок, що така назва не повною мірою відповідає статусу виконавця з трьох причин:

- 1) державні та приватні виконавці не входять до складу суду;
- 2) до повноважень державних та приватних виконавців належить виконання не лише судових актів, а й рішень інших юрисдикційних органів;
- 3) з огляду на перспективи подальшого розвитку професії пов'язані з наділенням виконавців додатковими функціями.

Назва «присяжний виконавець», на нашу думку, є дещо некоректною, оскільки термін «присяжний» означає «той, що присягнув». Однак, у світі та, зокрема, в Україні, цей термін використовують здебільшого для «присяжних засідателів», які є непрофесійними особами та здійснюють повноваження на додачу до професійного суду. Відтак, у разі використання терміну «присяжний» у назві професії виконавця, могло би скластися враження про непрофесійність такої особи, діяльність на засадах волонтерства, необов'язковості його вимог. Окрім того, такий поділ на державних виконавців і присяжних виконавців також унеможлиблює уніфікацію назви професії.

Звернемося до закордонного досвіду. Так, у сусідній Польщі виконання рішень покладено на судових виконавців. Проте, польською мовою професія називається не *wykonaўca*, а має власну назву – *komornik sądowy* [5]. Прийнято

вважати, що у Франції виконання судових рішень покладається на судових виконавців. Проте, насправді, французькі службовці не називаються просто «виконавцями», а також мають власну назву професії. *Huissier de justice* – судовий офіцер – міністерський державний службовець [6]. Саме слово *huissier* означає особу, що провадить певну церемонію, офіційну процедуру (церемоніймейстер). Адаптований переклад з французької *huissier de justice* може звучати як «службовець юстиції» чи «офіцер юстиції».

Процедура примусового виконання судових рішень у Республіці Італії врегульована Третьою книгою Цивільного процесуального кодексу [7]. Функції виконання судових актів покладаються на *ufficiale giudiziario* – «офіційний судовий представник».

У Німеччині виконавче провадження регламентується положеннями Книги 8 «Виконання» Цивільного процесуального кодексу Німеччини [8]. Такі службовці за німецьким законодавством називаються *Justizwachtmeister* – «судовий службовець, який здійснює нагляд».

У Сполучених штатах Америки повноваження з виконання судових рішень покладено на Службу Маршалів [9]. Слово маршал має німецьке походження і його первісним значенням є «конюх», «вершник».

Низка країн для найменування посадовця, функціями якого є виконання рішень юрисдикційних органів, називає *bailiff*. Етимологія цього терміну вказує на його латинське походження і первісне значення «наглядач за маєтком». Так, первісні значення слів *bailiff* та *marshal* не містять відсилки до виконання будь-яких формальних юридичних процедур, на відміну від німецького *Justizwachtmeister* чи французького *huissier de justice*.

Відповідно до законодавства, що діє в РФ, функції виконання судових рішень покладаються на судових приставів-виконавців. А в Казахстані пристави та виконавці мають чіткий поділ. Пристави підтримують громадський порядок в залі під час судового засідання, а також під час вчинення виконавцями виконавчих дій та виконують інші функції [10]. Водночас, судові виконавці – особи, які здійснюють безпосередньо примусове виконання виконавчих документів [11].

Однак, варто відзначити, що існує ще низка країн, де службовці, на яких покладено функції з примусового виконання рішень юрисдикційних органів, також називаються виконавцями. Серед них, зокрема, Молдова: *Executorilor Judecătorești* – судові виконавці; Білорусь: судові виконавці; Болгарія: частен съдебен изпълнител – приватний судовий виконавець; Сербія: судски извршитељ – судовий виконавець; Грузія: приватний виконавець.

У різні часи на території сучасної України особи, уповноважені на примусове виконання рішень владних органів, мали різні назви відповідно до їхніх функцій і способу виконання покладених на них обов'язків. Так, за часів Київської Русі судові рішення виконували княжі тіуни, вірники, мечники, отроки. За часів новітньої історії, повноваження з примусового виконання судових рішень були покладені на судових виконавців, а після реформи 1999 р., у зв'язку з виведенням системи примусового виконання зі структури

суду, слово «судовий» було прибрано. Оскільки термін «виконавець» має занадто широке коло трактування у побуті, до нього, з метою ідентифікації саме як відповідного службовця, було додано слово «державний». Таким чином, з 1999 р. до 2016 р. рішення юрисдикційних органів в Україні виконували державні виконавці. Після реформування системи примусового виконання, в Україні з'явилися нові суб'єкти виконання, які відрізняються способом і джерелом фінансування діяльності. Законодавець, на противагу існуючим державним виконавцям, назвав нового суб'єкта виконання приватним виконавцем. Таким чином, актуальна назва професії «приватний виконавець» стала наслідком логічної хиби і не відповідає процесуальному статусу такого суб'єкта.

Дослідивши досвід зарубіжних країн, робимо висновок, що відповідні процесуальні особи, до функцій яких належить здійснення примусового виконання судових рішень, мають свої власні назви і не називаються загальним словом «виконавець». Назви цієї професії за кордоном переважно означають служителя (службовця), церемоніймейстера, який дбає про дотримання формальної юридичної процедури. Наприклад, у Франції виконанням судових рішень займається *Huissier de justice* – судовий офіцер, в Німеччині – *justizwachtmeister* – судовий службовець, який здійснює нагляд, а в Італії – *ufficiale giudiziario* – офіційний судовий представник.

Особа, уповноважена державою на виконання таких важливих функцій у сфері юстиції, незалежно від джерела її фінансування, служить державі, тобто є службовцем (лат. – *officiarius* «посадова особа», «службовець».).

Таким чином, вважаємо за необхідне уніфікувати назви посад державного та приватного виконавця і привести назву професії суб'єкта владних повноважень у відповідність до його правового статусу, назвавши її «офіцер юстиції».

Список використаних джерел:

1. Миронюк Р. В. Напрями реформування системи органів виконання судових рішень. *Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини: тези доповідей та наук. повідомлень науково-практ. конфер.* (Харків, 17-18 квітня 2015 р.). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 2015. С. 60–64.

2. Желтухін Є. Статус виконавця має бути єдиним, без поділу на державного чи приватного / інтерв'ю з Андрієм Волковим / [03.04.2015, 18:05] // Юридична газета online. URL : <http://jur-gazeta.com/interview/status-vikonavcsya-mae-but-i-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html>.

3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

4. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999 № 606-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.

5. O komornikach sądowy i egzekucji: USTAWA z dnia 29 sierpnia 1997 r. URL : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971330882/T/D19970882L.pdf>.
6. Huissier de justice: Service-public.fr. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2158>.
7. Codice di procedura civile (Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 in G.U. 28 ottobre 1940). URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/12/01/disposizioni-general-delle-parti-e-dei-difensori>.
8. Zivilprozessordnung (ZPO). URL: <https://www.buzer.de/s1.htm?g=ZPO&f=1>
9. United States Marshals Service. URL: <https://www.usmarshals.gov/>.
10. О судебных приставах: Закон республики Казахстан от 7 июля 1997 года № 150-1. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1008026.
11. Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей: Закон Республики Казахстан от 2 апреля 2010 года № 261-IV. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30617206.

Будько В. С.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРО ВИСЕЛЕННЯ, ВСЕЛЕННЯ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Навесні 2020 року в Україні, як і в інших країнах світу, поширилася пандемія коронавірусу. Слід зазначити, що коронавірусна інфекція стала першим інфекційним захворюванням у сучасному світі, яка вплинула на всі аспекти суспільного життя, зокрема, на процеси, які відбуваються у державі. Заходи, які вживає держава щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, внесли корективи в усі звичні процеси, які були до цього часу, починаючи від добирання на роботу, закінчуючи самоізоляцією та обсервацією. Початкові кроки держави, спрямовані на запобігання поширенню території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, формувалися у терміновому порядку на основі досвіду наших іноземних партнерів.

Перший документ, яким передбачено певні обмеження в період пандемії – Постанова Кабінету міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. № 211 [1] із низкою змін. Слід прийняти відповідні нормативні акти про діяльність органів влади у таких умовах.

Звернемо увагу, що міністерством юстиції протягом періоду пандемії не розроблено чітких інструкцій, які би регулювали діяльність виконавців у цих умовах.

Слід зазначити, що 30 березня 2020 року заступником міністра юстиції з питань виконавчої служби Андрієм Гайченком зазначено таке: «Незважаючи на обмежувальні карантинні заходи, органами державної виконавчої служби забезпечується безперебійна робота у період карантину. Жодних змін у частині стягнення боргів та у роботі з боржниками й особами, які звертаються до цих органів, не відбулося. Проте, виконавчі дії щодо примусового виконання рішень, які потребують виїзду виконавця за обов'язковою участю стягувача, переносяться, оскільки стягувачі не бажають брати участь та бути присутніми під час вчинення виконавчих дій у період карантину. У таких випадках державні виконавці за власною ініціативою чи за заявою сторони виконавчого провадження можуть скористатися правом, передбаченим ст. 32 Закону України «Про виконавче провадження», та вирішити питання про відкладення проведення виконавчих дій» [2].

Особливо хочемо наголосити на питанні примусового виконання судових рішень про виселення боржника та судових рішень про вселення стягувача у період пандемії коронавірусу.

У ст. 3 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [3] зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а ст. 129-1 передбачає, що суд ухвалює рішення іменем України, судові рішення є обов'язковим до виконання, Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [4] судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

У реаліях сьогодення потрібно розробити чіткій механізм примусового виконання судових рішень щодо виселення боржника або вселення стягувача, тобто, механізм, який дозволить виконувати рішення суду та не нашкодити здоров'ю боржника, стягувача, виконавця чи інших суб'єктів окреслених правовідносин.

Ускладнюють чи навіть унеможливають виконання рішення суду ситуації, коли, для прикладу, у квартирі перебуває на самоізоляції боржник, який підлягає виселенню, або проходить обсервацію та контроль за ним здійснюється через мобільний додаток «Дія вдома».

Наведені приклади ілюструють умови, за яких виконання судового рішення може становити загрозу життю та здоров'ю людини.

Передбачена ст. 32 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII [5] можливість скористатися правом щодо вирішити

питання про відкладення проведення виконавчих дій може призвести до зловживання процесуальними правами сторонами виконавчого провадження або ж зловживанням службовим становищем державними виконавцями.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX [6], а саме: прикінцевих положень п. 2 ч. 6, на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни забороняється примусове виселення із житла та примусове стягнення житла (житлових будинків, частин житлових будинків, квартир, кімнат у квартирах, кімнат, житлових секцій чи блоків у гуртожитках, інших жилих приміщень), що належить на праві приватної власності громадянам України, під час примусового виконання рішень судів щодо стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги. Наведена норма стосується виключно стягнень заборгованості зі ЖКП.

Отже, з огляду на наведене вище органам ДВС не достатньо забезпечувати безперебійну роботу у період карантину безпосередньо на робочих місцях та у віддаленому доступі поза межами адміністративних будівель за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>.

2. Гайченко А. Міністерство юстиції України. URL : <https://www.facebook.com/minjust.official/posts/891444704610541/>.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

5. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>.

Бутинська Р. Я.,
старший викладач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Українці – європейська нація з високим рівнем розвитку культури, науки й освіти. Водночас доля розпорядилася так, що впродовж століть ми перебували в різних державних утвореннях, з різними традиціями і в різних геополітичних зв'язках з європейськими країнами. Це призвело до різного бачення доцільності інтегрування в європейську спільноту, різного розуміння її переваг і, зрештою, різної готовності до сприйняття і особливо дотримання цінностей, необхідних для членства в ЄС. Усвідомлення цих відмінностей створює основу для розробки політики європеїзації країни і підготовки рішення щодо її прийому до складу ЄС [1, с. 5].

Термін «європеїзація» використовується з XVIII століття для позначення модернізації, перебудови суспільної системи на європейський лад [2, с. 1]. Саме поняття «європеїзація» вельми багатогранне – не існує єдиного підходу до використання даної концепції або вживання терміна, а також його визначення. На нашу думку, «європеїзація» має кілька смислів. По-перше, європеїзація означає вплив європейських процесів і явищ на національне законодавство. По-друге, європеїзація може розглядатися як безпосереднє включення України в європейські процеси. По-третє, європеїзація являє собою певну історичну традицію для України. По-четверте, європеїзація – це сприйняття Україною передового досвіду європейських народів.

Сучасними вченими європеїзація сприймається або як один з варіантів модернізації та вестернізації «згори», або як процес свідомого сприйняття державами європейських норм і правил поведінки [3, с. 49]. Це безпосередньо стосується і трудового права України як провідної галузі.

Поступова європеїзація трудового права на багатьох рівнях і за участю різних суб'єктів є сьогодні однією з найбільш значущих правових подій. В умовах ринкової економіки і прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу проводиться радикальна реформа національного трудового законодавства, очікується прийняття нового Трудового кодексу України.

Успішне проведення реформи неможливе без врахування позитивного законодавчого досвіду регулювання трудових відносин трудовим правом ЄС. Своєрідність трудового права Європейського Союзу полягає у тому, що воно регулює не всі, а найбільш важливі суспільні відносини у сфері праці на європейському рівні. Воно виступає зразком для правових систем країн-членів. Особливістю трудового права ЄС є ще й те, що в ньому втілений правовий досвід усіх країн-членів. Така своєрідність трудового права ЄС дозволяє

говорити про те, що в ньому втілені найкращі зразки правового вирішення окремих проблем. Для національної юридичної практики особливо важливим є дослідження тих сфер правового регулювання трудових відносин, які краще розвинуті в ЄС і можуть бути з успіхом використані не лише для взаємної співпраці, а й для розвитку і удосконалення національного трудового законодавства відповідно до вимог Європейського Союзу. Водночас при запозиченні правових ідей, моделей або норм стосовно праці, насамперед, слід враховувати характер власної правової системи, а також трудового законодавства України. Тільки в цьому випадку можна розраховувати на його ефективність [4, с. 3].

Під процесом «європеїзації права» зазвичай розуміють сприйняття національної правової системою певних рис, характерних для всіх європейських правових моделей, деяких загальних правових традицій європейської культурно-цивілізаційної системи [5, с. 1]. Сучасна європеїзація трудового права характеризується як перебудова правової системи на основі рецепції норм інших європейських держав, так і сприйняття правил і стандартів, що розроблені Європейським Союзом (далі – ЄС), який об'єднує 27 європейських країн і виступає генератором загальноєвропейських норм. Вплив ЄС обумовлений стрімким розвитком інтеграційних процесів в його межах, що спричинило європеїзацію національних правопорядків держав-членів і створення власної правової моделі – *acquis communautaire*. ЄС – визнаний лідер європейської інтеграції, який претендує на власне місце в світі в якості глобального гравця.

ЄС і Україна – сусіди і пріоритетні один для одного торгові партнери, які в прогнозованому майбутньому стануть ще ближчими сусідами і партнерами. Це підтверджує доцільність розвитку з боку України спільних нормативних правил і стандартів щодо регулювання відносин, пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, торгівлею, послугами, інвестиціями, працевлаштуванням, створенням однакових умов господарювання для економічних партнерів тощо.

Цей процес сьогодні можливий завдяки відносній відкритості сучасної вітчизняної правової системи. Конституція України 1996 року проголосила міжнародні механізми, що забезпечують даний процес, частиною української правової системи. З огляду на це, європеїзація трудового права в сучасну епоху полягає як в європеїзації української правової культури в цілому, так і в модернізації законодавства на основі європейських стандартів і європеїзації судової практики.

Європеїзація трудового законодавства здійснюється через модернізацію його норм на основі європейського досвіду. Модернізація трудового права – це така якісна зміна існуючої правової системи, яка використовує досвід правових систем західного типу, одночасно зберігаючи наступність у розвитку власної правової системи, і, не руйнуючи її органічної єдності, дозволяє трудовому праву найбільш ефективно виконувати своє призначення в суспільстві.

Модернізація здійснюється на основі використання двох інструментів – рецепції і гармонізації. Першою історичною формою європейзації трудового права є модернізація його положень на основі рецепції норм західноєвропейських країн. Цей процес органічний, оскільки в основі вітчизняної правової системи лежать загальні принципи права, сформульовані в класичному римському праві і в подальшому сприйнятті усіма європейськими народами. Загальновідомо, що сучасна Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю України, інші базові та спеціальні нормативно-правові акти були розроблені на основі всебічного вивчення досвіду європейських країн та рецепції їх норм. Необхідність використання при цьому сучасного зарубіжного досвіду пов'язана, перш за все, з німецьким, а не з англосаксонським правом.

Крім того, важливо, щоб інструмент рецепції використовувались з урахуванням наступності норм самої правової системи України. Важливим при цьому є той факт, що найчастіше, сприймаючи досвід конкретної європейської країни, вітчизняний законодавець запозичує не тільки норми її правової системи, а й положення, гармонізовані на рівні ЄС у відповідній галузі, зокрема трудового права.

Сучасною формою європейзації трудового права є європейзація правотворчої діяльності, що полягає у зближенні правил і стандартів на основі загальноєвропейської моделі. Перш за все, це стосується загальноєвропейських стандартів прав людини, які є складовою частиною правової системи України крізь призму ст. 3 Конституції України. Крім того, зближення вітчизняного законодавства з правилами і стандартами ЄС обумовлюються важливістю спрощення і стимулювання розвитку економічних зв'язків з головним глобальним торговим партнером – Європейським Союзом.

Таким чином, зближення правового регулювання обумовлено сприйняттям Україною норм і стандартів, що розробляються різними міжнародними структурами, діяльність яких, в свою чергу, впливає на законодавство ЄС і всіх європейських країн. Йдеться про гармонізацію трудового права з правилами і стандартами СОТ, МОП тощо. Зокрема, це відповідність національних норм рамковій Директиві Ради 89/391/ЄЕС, Директиві Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 р. про встановлення заходів із заохочення поліпшення охорони здоров'я та безпеки праці працівників, Директиві Ради 89/654/ЄЕС від 30.11.1989 р. про мінімальні вимоги стосовно безпеки і охорони здоров'я на робочому місці; Директиві Європейського Парламенту і Ради 2009/104/ЄС від 16.09.2009 р. щодо мінімальних вимог до безпеки та охорони здоров'я при використанні працівниками робочого обладнання на роботі; Директиві Ради 89/656/ЄЕС від 30.11.1989 р. про мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці; Директиві Європейського Парламенту і Ради 2003/88/ЄС від 04.11.2003 р. про деякі аспекти організації робочого часу; Директиві Ради 91/533/ЄЕС від 14.10.1991 р. про обов'язок

роботодавця інформувати працівників про умови, застосовні до контракту або трудових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Савельєв Є. Європейська інтеграція чи європеїзація? *Журнал європейської економіки*. 2008. Т. 7. № 1. С. 3–5.
2. Olsen J. The Many Faces of Europeanisation. ARENA Working Papers, 2002. 218 p.
3. Латкина В. А. Феномен европеизации в западноевропейских исследованиях. *Международные процессы*. 2013. № 1 (32). С. 49–62.
4. Дарморіс О. М. Становлення та розвиток трудового права Європейського Союзу. Автореф. дис. ... к.ю.н. Одеса, 2010. 22 с.
5. Radaelli C. Europeanisation: Solution or Problem? *EJo P*. 2004. № 8 (16). 384 p.

Верба-Сидор О. Б.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЧИ ДІЄВА УКРАЇНСЬКА СИСТЕМА ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ?

Посол ЄС в Україні Маті Маасікас в ході II Щорічної конференції регіональних рад з питань реформи правосуддя за підтримки проекту ЄС «Право-Justice» наголосив, що в Україні існують проблеми стосовно захисту права власності та виконання судових рішень.

Як зазначає А. М. Авторгов, найбільша частина скарг до Європейського суду з прав людини на невиконання судових рішень надходить із країн з виключно державною формою виконання [1], зокрема, і від України. На масштабності проблеми слушно наголошує також і О. Соломко [2].

За інформацією, поданою Головою Верховного Суду В. Данішевською, щорічно суди України розглядають понад 3 млн справ, із них 1 млн – справи, присвячені врегулюванню конфліктів у господарських, цивільних та адміністративних відносинах, 800 000 позовів суди задовольняють, а відтак їхні рішення мають бути виконані [3].

В Україні з 2016 р. існує змішана система примусового виконання рішень, запроваджено, паралельно із державними, інститут приватних виконавців. Порівнюючи результати діяльності ДВС і приватних виконавців, другі є уп'ятеро ефективніші. За 2019 р. 230 приватними виконавцями було стягнуто 4,2 млрд грн, в той час як 4472 державними виконавцями – 16,5 млрд грн. Згідно з результатами дослідження компанії YouControl, яке проводилося на

замовлення проєкту «Право-Justice», в Україні не виконано судових рішень на суму 1,5 трлн грн. В Україні зараз виконується менше 3 % судових рішень.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором [4] і Кредитної угоди між Україною як Позичальником та Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором щодо отримання Україною «виняткової» макрофінансової допомоги від Європейського Союзу в сумі 1,2 млрд євро [5], ратифікованого Законом України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником та Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 мільярда 200 мільйонів євро)» від 25.08.2020 № 825-ІХ [6], передбачено, що для забезпечення ефективного поновлення порушених прав:

по-перше, буде розширено повноваження приватних виконавців стосовно виконання рішень про присудження до 100 000 грн проти будь-якого боржника, у тому числі, і проти державних юридичних осіб та юридичних осіб за участю держави, та стосовно адміністративних штрафів;

по-друге, має бути складена дорожня карта щодо повного зрівняння повноважень приватних та державних виконавців, а саме, приватних виконавців, які діють від імені будь-якого стягувача проти будь-якого боржника;

по-третє, має бути спрощеним доступ до професії приватного виконавця, порівняно із чинними вимогами, за якими особа, яка бажає стати приватним виконавцем, має пройти 11 кроків, з метою зростання загальної кількості приватних виконавців;

по-четверте, мають бути змінені дисциплінарний нагляд та контроль за діяльністю приватних виконавців;

по-п'яте, має бути розроблений механізм блокування коштів на арештованих рахунках боржника шляхом електронному зв'язку виконавців та банків.

Основними новелами так званого європейського пакету законопроектів, розроблених приватними виконавцями №№ 3726-3729 [7; 8; 9; 10], що є на розгляді у Верховній Раді, якими мала би бути запроваджена сучасна, дієва реформа примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, є: розширення повноважень приватних виконавців та зрівняння їх у правах із державними; надання ширших повноважень помічникам приватних виконавців, оскільки за чинним законодавством помічники не можуть реалізувати увесь обсяг завдань, покладених приватним виконавцем; автоматичний арешт і списання коштів із рахунків боржників, що, своєю чергою, уможливить підвищення ефективності виконавчого провадження і захист боржників від порушень їхніх прав, адже у випадку автоматичного блокування рахунку на ньому буде залишатись мінімальна сума, необхідна для

прожиття. Також передбачені передумови, за яких боржникові буде економічно не вигідно не виконувати рішення суду. Втілено принцип незворотності виконання судового рішення. Запропоновано механізм стимулювання добровільного виконання судових рішень. Загалом, у проєктах №№ 3726-3729 враховано усі вимоги Меморандуму і Кредитної угоди.

На протипагу європейським, зареєстровано також альтернативні, розроблені міністерством юстиції та подані Кабінетом Міністрів України законопроекти №№ 4330-4331 [11; 12], у яких влада уникає виконання взятих на себе зобов'язань перед Європейським Союзом. Наприклад, приватні виконавці зможуть звертати стягнення на майно державних підприємств до 100 000 грн, однак, лише за умови, що загальна кількість приватних виконавців буде не меншою, ніж 1000, інакше, – ця норма вступить в силу не пізніше 2024 року. Для порівняння, станом на зараз в Україні діють лише понад 250 приватних виконавців, доступ до професії повністю контролюється міністерством юстиції. Порядок допуску до професії приватного виконавця [13] не відповідає нормі Закону [14] щодо наявності виключно автоматизованого тестування, а не оцінювання третього етапу кваліфікаційного іспиту комісією. Стосовно повного зрівняння повноважень приватних та державних виконавців, то міністром у законопроекті № 4330 запропоновано не пізніше 01.01.2024 р. розробити проєкт закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України, яким передбачити повне зрівняння повноважень приватних виконавців із повноваженнями державних виконавців.

Підтримуємо позицію А. М. Авторгова, який слушно зазначає, що, враховуючи те, що зараз в Україні є 3 789 державних і більше 13 000 комунальних підприємств, щоб виконати судові рішення про стягнення коштів із таких підприємств відповідно до чинної редакції Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [1], кредитор має звертатися виключно до органів ДВС. Через установлену законодавцем монополію ДВС на виконання рішень щодо державних юридичних осіб виникла ситуація, коли один із нещодавно націоналізованих банків, який декларує мільярдні прибутки, водночас, є боржником за майже 1000 судових рішень [1].

Незважаючи на те, що Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зазначає, що держава зобов'язана вживати усіх заходів для того, щоб остаточні рішення, ухвалені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися, черговою невирішеною проблемою в Україні є понад 10 мораторіїв, якими заборонено стягувати борги державних підприємств.

Отже, прийняття європейського пакету законопроектів про виконавче провадження є запорукою дієвості судовому захисті та ефективного механізму примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів.

Список використаних джерел:

1. Авторгов А. М. Взяти за...рішення: як можуть розширити повноваження приватних виконавців. І до чого тут борги державних підприємств та гроші ЄС // Mind. 12.11.2020 р. URL : https://mind.ua/openmind/20218350-vzyati-zarishennya-yak-mozhut-rozshiriti-povnovazhennya-privatnih-vikonavciv?fbclid=IwAR1Qeak4O7mVvJmV_hKCgkMxg9_godLkMT5M6YGXMVBJi9R6BgJ6N9obAf0.
2. Соломко О. Невиконання судових рішень: про системність проблеми для українського бізнесу. Асоціація правників України. 11.11.2020. URL : https://uba.ua/ukr/news/8030/?fbclid=IwAR1VgppFtW4xiPOCNDWT0GtU1Fd00ypB5enqD_-NYZzKJy4IKvVf7ksErcI.
3. Виконання рішень національних судів обговорили на Третньому щорічному форумі // Верховний Суд. 06.11.2020. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1020282/?fbclid=IwAR3u47_Y3FQABrkKCcvKqjHYLzIQnC7Ai06CP9m10uGTytDsSMeqSKonHZw.
4. Меморандум про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором : Меморандум, Міжнародний документ від 23.07.2020 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-20#Text.
5. Кредитна угода між Україною як Позичальником та Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором : Угода, Міжнародний документ від 23.07.2020 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-20#Text.
6. Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як Позичальником та Європейським Союзом як Кредитором і Кредитної угоди між Україною як Позичальником та Національним банком України як Агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором (щодо отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу у сумі до 1 мільярда 200 мільйонів євро) : Закон України від 25.08.2020 р. № 825-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-20#Text>.
7. Проект Закону про виконавче провадження від 23.06.2020 р. № 3726. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69256.
8. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту державних і приватних виконавців від 23.06.2020 р. № 3727. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69257.
9. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо розширення повноважень державних і приватних виконавців від 23.06.2020 р. № 3728. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69258.
10. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо розширення повноважень приватних виконавців від 23.06.2020 р. № 3728. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69259.
11. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень приватних виконавців від 05.11.2020 № 4330. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70356.

12. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо розширення повноважень приватних виконавців від 05.11.2020 № 4330. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70357.

13. Порядок допуску до професії приватного виконавця: Мін'юст України; Наказ, Порядок, Свідоцтво [...] від 25.10.2016 р. № 3053/5. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1445-16/paran17#n17>.

14. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

15. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page>.

Вовк М. З.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ «CONTRA PROFERENTEM» ПРИ ТЛУМАЧЕННІ УМОВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

При укладенні цивільно-правових договорів, а найчастіше при виконанні їх і вирішенні спорів, спричинених порушенням договірних зобов'язань, виникає потреба у з'ясуванні змісту цивільно-правового договору в цілому або окремих його умов, тобто в тлумаченні цивільно-правового договору.

Тлумаченню умов цивільно-правового договору присвячена ст. 637 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Ч. 1 ст. 637 ЦК України має бланкетний характер, відсилаючи до ст. 213 ЦК України, яка визначає загальні засади тлумачення змісту правочинів. Зокрема, зміст цивільно-правового договору може бути витлумачений стороною (сторонами) або на її (їх) вимогу судом. Чіткі правила щодо послідовності здійснення тлумачення містяться у частинах 3, 4 ст. 213 ЦК України. По-перше, при тлумаченні змісту цивільно-правового договору беруться до уваги однакове для всього змісту цивільно-правового договору значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів (лексичне, мовне, граматичне тлумачення).

По-друге, у разі, коли буквально значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин цивільно-правового договору, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини цивільно-правового договору зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін (казуальне тлумачення).

По-третє, якщо лексичне та казуальне тлумачення не дають змоги встановити справжню волю сторін цивільно-правового договору, враховуються мета цивільно-правового договору, зміст попередніх переговорів, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення.

Однак у сучасних умовах надзвичайного урізноманітнення договірних відносин правила тлумачення, встановлені ст. 213 ЦК України, часто не дозволяють з'ясувати справжній зміст цивільно-правового договору. Тому суди змушені шукати інші шляхи для з'ясування волі сторін. У 2018 році Верховний Суд запропонував у цьому випадку застосовувати принцип «*contra proferentem*». Так, у своїй постанові від 18.04.2018 (справа № 753/11000/14-ц) він висловив таку правову позицію: у разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у частинах 3 та 4 ст. 213 ЦК України, слід застосовувати тлумачення «*contra proferentem*». За принципом «*contra proferentem*» слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав. Особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови. При цьому це правило застосовується не тільки в тому випадку, коли сторона самостійно розробила відповідну умову, але й тоді, коли сторона скористалася стандартною умовою, що була розроблена третьою особою. Це правило підлягає застосуванню не тільки щодо умов, які «не були індивідуально узгоджені» (*no individually negotiated*), але також щодо умов, які хоча і були індивідуально узгоджені, проте були включені в договір «під переважним впливом однієї зі сторін» (*under the dominant influence of the party*) [1].

Принцип «*contra proferentem*» широко застосовується при тлумаченні договорів у міжнародному праві, а саме: при тлумаченні будь-яких комерційних договорів відповідно до ст. 4.6 Принципів міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) від 01.01.1994 [2], при тлумаченні будь-яких договорів, умови яких не були індивідуально узгоджені згідно ст. 5:103 Принципів Європейського контрактного права, при тлумаченні умов споживчих договорів відповідно до ст. 5 Директиви ЄС 93/13/ЄЕС про несумлінні умови договорів зі споживачами.

Варто відзначити, що в законодавстві низки європейських держав (Австрії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Португалії, Франції) законодавчо закріплена можливість застосування принципу «*contra proferentem*» при тлумаченні договорів [3, с. 250; 4].

Відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної у постанові від 18.04.2018 (справа № 753/11000/14-ц), принцип «*contra proferentem*» може застосовуватись судом при тлумаченні цивільно-правових договорів лише у випадку неможливості застосування всіх перелічених у ст. 213 ЦК України правил тлумачення. Якщо правила тлумачення, що містяться у частинах 3, 4 ст. 213 ЦК України дають можливість визначити зміст відповідної умови

договору, то потреби застосовувати тлумачення на підставі принципу «contra proferentem» немає.

Застосування принципу «contra proferentem» при тлумаченні умов цивільно-правових договорів вимагає від суду з'ясування авторства спірної договірної умови.

Відповідно до ст. 634 ЦК України особливість договору приєднання полягає в тому, що його умови встановлюються однією із сторін. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору. Їй залишається лише погодитись із запропонованими умовами договору та прийняти їх. Тому з'ясування авторства спірної умови у договорах приєднання не викликає труднощів. Застосування принципу «contra proferentem» при тлумаченні умов у таких договорах є додатковою гарантією для сторони, яка приєдналася та опинилась у не вигідному становищі через недбалі або іноді навмисні дії розробника змісту договору.

Щодо з'ясування авторства спірної умови у договорі, укладеному між особою, що здійснює підприємницьку діяльність, і фізичною особою (у тому числі споживачем), то у Постанові Верховного Суду від 27.11.2019 (справа № 753/4078/17) висловлена наступна правова позиція. Зокрема, якщо не доведено інше, стороною, яка розробила і (або) запропонувала спірну умову договору, є: у договорі, укладеному між особою, що здійснює підприємницьку діяльність, і фізичною особою (у тому числі споживачем), – сторона, що здійснює підприємницьку діяльність. При неясності волі сторін суд має вибрати варіант, що відповідає інтересам покупця [5]. Відповідна правова позиція Верховного Суду відповідає балансу інтересів сторін та ґрунтується на необхідності захисту «слабкої сторони» договору, якою насамперед є фізична особа, тобто споживач, при укладенні договору з особами, що здійснюють підприємницьку діяльність. Причому, говорячи про «слабкість» цього специфічного суб'єкта договору, необхідно мати на увазі, що полягає вона не тільки і не стільки у власне економічній його слабкості стосовно контрагента за договором, скільки в його, як правило, непрофесіоналізмі як учасника ринкових відносин [6, с. 431].

На підставі аналізу судової практики можна зробити висновок, що принцип «contra proferentem» може застосовуватися при тлумаченні умов різних видів цивільно-правових договорів як споживчих, так і тих, що укладені економічно рівними суб'єктами договірних відносин, наприклад, договору позики [7], договору поставки [8].

Таким чином, застосування принципу «contra proferentem» при тлумаченні змісту цивільно-правового договору є новелою для українського цивільного права. Тлумачення змісту цивільно-правового договору на підставі принципу «contra proferentem» є доцільним та перспективним, оскільки може використовуватись у випадку неможливості застосування законодавчо закріплених правил тлумачення договорів.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 18.04.2018 р. у справі № 753/11000/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73500675> (дата звернення: 03.11.2020).
2. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) від 01.01.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#Text (дата звернення: 03.11.2020).
3. Веретельник Л. К. Тлумачення цивільно-правових договорів за законодавством європейських країн. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 248-251.
4. Карапетов А. Г. Contra proferentem как метод толкования договора. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*. 2013. № 7. С. 6-35.
5. Постанова Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі № 753/4078/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86070441> (дата звернення: 03.11.2020).
6. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін.; за ред. О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
7. Постанова Верховного Суду від 02.11.2020 р. у справі № 642/8193/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92624758> (дата звернення: 05.11.2020).
8. Постанова Верховного Суду від 02.05.2018 р. у справі № 910/16011/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73761508> (дата звернення: 03.11.2020).

Воробель У. Б.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕПОДАННЯ ПОЗИВАЧЕМ ВИТРЕБУВАНИХ СУДОМ ДОКАЗІВ: АЛЬТЕРНАТИВНІ ВАРІАНТИ ДІЇ СУДУ ЗА ПРАВИЛАМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Докорінна новелізація цивільного процесуального законодавства, що відбулась у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [1], внесла значні переміни та спричинила ґрунтовні зміни в правовому регулюванні вже чинних цивільно-процесуальних інститутів, а також появу значної кількості нових норм, спрямованих на удосконалення механізмів ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Не минули зміни й такий інститут цивільного процесуального права як залишення заяви без розгляду, зокрема, відбулось значне розширення підстав його застосування. Так, для цивільного процесуального законодавства стала новою така підстава залишення позову без розгляду, як неподання позивачем

без поважних причин витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору, закріплення котрої відбулось у п. 9 ч. 1 ст. 257 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2].

Таким чином, у випадку коли позивач без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору, законодавець зобов'язує суд завершувати провадження без ухвалення рішення суду у формі залишення заяви без розгляду. Такий висновок можна зробити із законодавчого формулювання початку положення ч. 1 ст. 257 ЦПК України, а саме: «суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду», граматичне тлумачення котрого вказує саме на обов'язок суду застосувати інститут залишення заяви без розгляду, а не на його можливість скористатись таким інститутом.

Однак не все так однозначно, як видавалося б. Так, відповідно до ч. 8 ст. 84 ЦПК України, у разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними, суд застосовує до відповідної особи заходи процесуального примусу, передбачені ЦПК України.

Відповідно до законодавчо визначеної дефініції заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ЦПК України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства (ч. 1 ст. 143 ЦПК України).

За неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними, до відповідної особи, зокрема позивача, можуть застосовуватись такі заходи процесуального примусу як: тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ст. 146 ЦПК України) та штраф (ст. 148 ЦПК України).

У науковій літературі зазначають, що під тимчасовим вилученням доказів для дослідження судом належить розуміти процесуальні дії, що вчиняються судом у випадку неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання, з метою спонукання відповідних осіб до добросовісного виконання процесуальних обов'язків та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [3, с. 89]. А умовами застосування цього заходу процесуального примусу наводять таку сукупність підстав як: наявність ухвали про витребування доказів або ухвали про забезпечення доказів шляхом витребування письмових, речових та (або) електронних доказів; зазначення у такій ухвалі строку подання до суду доказів, що витребовуються судом; вручення ухвали про витребування або забезпечення доказів особі, у якої суд витребовує докази; неподання доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин їх неподання протягом п'яти днів з дня вручення ухвали про витребування доказів [3, с. 89–90].

За неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин суд може постановити й ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 3 ч. 1 ст. 148 ЦПК України). У випадку повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, суд з урахуванням конкретних обставин стягує у дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи штраф у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 148 ЦПК України).

С. А. Пилипенко звертає увагу на певну неузгодженість законодавчих конструкцій ч. 8 ст. 84 ЦПК України із ч. 1 ст. 146 ЦПК України та ч. 1 ст. 148 ЦПК України, адже у першому випадку вказується на обов'язок суду застосовувати заходи процесуального примусу у разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або ж за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними (законодавець вживає конструкцію «суд застосовує»), у другому ж – на його право (використовуючи законодавчу конструкцію «суд може»), роблячи висновок, що до відповідної зобов'язаної особи за подібну бездіяльність у будь-якому випадку буде застосовано захід процесуального примусу, проте суд має право обирати вид такого заходу або застосувати одразу декілька заходів процесуального примусу, адже нова редакція ЦПК України не містить більше обмежень щодо застосування кількох заходів процесуального примусу за одне й те саме правопорушення [3, с. 90–91].

Окрім застосування заходів процесуального примусу у разі неподання учасником справи, зокрема позивачем, з неповажних причин або без повідомлення причин доказів, витребуваних судом, суд, відповідно до ч. 10 ст. 84 ЦПК України, залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також яке значення мають ці докази, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у його визнанні, або може здійснити розгляд справи за наявними в ній доказами, або, у разі неподання таких доказів позивачем, – також залишити позовну заяву без розгляду.

Таким чином, за неподання позивачем без поважних причин витребуваних судом доказів може настати один з таких правових наслідків:

- визнання судом тієї обставини, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовлення у визнанні такої обставини (слід звернути увагу на певну граматичну помилку допущену законодавцем в конструюванні цього положення, оскільки законодавець використовує таку конструкцію як «відмовити у його визнанні», хоча йдеться про відмову у визнанні обставини (її), а не доказу (його), котрий підтверджує цю обставину);

- розгляд справи за наявними в ній доказами;

- залишення позовної заяви без розгляду.

Про таку альтернативність правових наслідків неподання позивачем витребуваних судом доказів зазначається і в судовій практиці [4; 5].

Як бачимо, неподання позивачем без поважних причин витребуваних судом доказів може мати різні правові наслідки, настання котрих буде залежати від сукупної наявності інших додаткових умов їх застосування. Настання такого правового наслідку за неподання позивачем без поважних причин витребуваних судом доказів як залишення позовної заяви без розгляду стане можливим лише у тому випадку, коли ці докази є необхідні для вирішення спору, і без них спір не можливо вирішити.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 05.11.2020).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 05.11.2020).
3. Пилипенко С. Особливості тимчасового вилучення доказів для дослідження судом. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 3 (37). С. 88–92.
4. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 12 серпня 2020 у справі № 520/1699/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90955044> (дата звернення: 05.11.2020).
5. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 7 травня 2020 у справі № 0907/2-5003/2011. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89137134> (дата звернення: 05.11.2020).

Гамалюк Б. М.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
канд. наук з державного управління
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Карантин слугує обмеженням трудових прав та свобод працівників і роботодавців та примушує людей знаходитись на тривалій самоізоляції. Що є причиною соціальних невдоволень, зменшенням установленого в державі економічного та соціального рівня. В Україні карантинні заходи розпочато із 12 березня 2020 р.

Правове регулювання питань, пов'язаних із появою COVID-19 на території України здійснюється Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1], Розпорядженням КМУ

«Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2» [2], Постановою КМУ № 211 від 11.03.2020 р. «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» та іншими нормативними актами.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби» встановлювалася сукупність норм, спрямованих на захист прав юридичних та фізичних осіб під час епідемії та заходів обмеження, яких слід дотримуватися. Основними змінами, що передбачені даним законом і стосуються трудових відносин, є: 1) можливість працівників, службовців органів місцевого самоврядування та державних службовців здійснювати роботу в себе вдома, дистанційно, а також надання роботодавцями відпусток, але лише за добровільною згодою працюючих; 2) подовження строків надання та отримання адміністративних та будь-яких інших послуг; 3) заборона органам державного контролю проводити заходи, що були заплановані, стосовно здійснення державного нагляду за об'єктами, що функціонують у господарській сфері; 4) надання власникам підприємств, установ, організацій права змінювати режим роботи, наприклад, щодо прийому та надання послуг фізичним та юридичним особам з обов'язковим повідомленням населення про це за допомогою веб-сайтів та інших різноманітних засобів комунікації тощо.

Відповідно до тексту цього закону дані норми мають характер тимчасових, тобто їх дія є обмеженою в часі. За планом, їх існування має обмежитися періодом карантину. І тому, враховуючи надзвичайну складність ситуації, яка склалася не лише в нашій державі, а й в цілому світі, перед українськими роботодавцями постає низка проблем, що стосуються необхідності захисту здоров'я власних працівників.

Тобто є шість достатньо розповсюджених варіантів вирішення ситуації, яка склалася між працівниками та роботодавцями: 1) працівники переходять на дистанційний режим роботи; 2) роботодавці відправляють своїх працівників у щорічну основну відпустку; 3) роботодавці відправляють працівників у відпустку без збереження заробітної плати; 4) керівники підприємств, установ, встановлюють неповний чи скорочений робочий час; 5) роботодавці звільняють працівників за п. 1 ст. 40 КЗпП [4], хоча відповідно до законодавства це робити заборонено без обґрунтування причин запровадження змін в організації виробництва і праці; 6) працівники державних органів, закладів охорони здоров'я, правоохоронних органів, продуктових магазинів, магазинів побутових товарів, банківських установ, АЗС, аптек, страхових компаній, підприємств критичної інфраструктури державної та комунальної власності та вантажного транспорту продовжують свою роботу у звичайному режимі.

З огляду на вищезазначені варіанти розвитку подій більшість роботодавців переводять своїх працівників на роботу у дистанційному режимі.

Так, у своїй статті Я. В. Свічкарьова визначила дистанційну роботу як певну форму здійснення працівником своїх трудових обов'язків, що виконується за межами спеціального приміщення конкретного роботодавця із залученням новітніх технологій для комунікації з колегами та керівництвом [5, с. 133]. Загалом дистанційна робота має досить багато переваг. Так, В. А. Красномоєць серед переваг дистанційної роботи виділив: економія сил та часу працівника, які він зазвичай міг би витратити на роботу; зниження рівня забруднення природи, що є результатом зменшення транспортного руху, роботодавець зменшує витрати, що спрямовані на облаштування приміщення для роботи тощо [6, с. 90].

Також законодавством закріплена можливість надання працівникові оплачуваної відпустки. Але слід звернути увагу на те, що надати таку відпустку можна лише у разі отримання відповідної згоди від працівників, адже вони наділені лише правом на щорічну оплачувану відпустку, і тому керівник не може примусити їх скористатися нею на час карантину. Відпустка може надаватися лише відповідно до складеного заздалегідь графіку відпусток або за заявою працівника. Така відпустка може бути надана як на весь час карантину, так і частково. Ще одним варіантом для працівників є надання їм відпусток, однак уже без збереження заробітної плати. Але строк знаходження на таких «канікулах» не входить до загального терміну, що становить 15 днів. І тому введено відпустки на період дії карантину. Проте такі «канікули» можуть надаватися лише після отримання згоди від працівника. Якщо останнього примушують брати таку відпустку, то це вже розцінюється як порушення законодавства.

У разі, коли працівник не погоджується брати відпустку та не має бажання працювати з дому, роботодавець вимушений оголошувати простій. Дане поняття означає призупинення роботи, зумовлене браком технічних та організаційних умов, потрібних для здійснення роботи, невідвратною силою чи іншими факторами.

В даному випадку роботодавець має оплачувати працівникові час простою не нижче 2/3 тарифної ставки. І навіть у тих випадках, коли керівник не має коштів для такої виплати, він не звільняється від покарання внаслідок невиконання зобов'язання по виплаті. Для оформлення простою повинен бути виданий наказ керівника із зазначенням умов праці співробітників.

Наступним можливим варіантом роботи може бути угода між працівником та роботодавцем про запровадження неповного або скороченого робочого часу. Це означає зміну певних умов праці, і тому про запровадження такого режиму роботи працюючий має бути обов'язково попереджений за два місяці. Проте за умови, що впровадження такого робочого часу встановлюється за бажанням працівника, така згода є не обов'язковою. У такому разі оплата праці проводиться в залежності від виробітку чи погодинно.

І найгіршим варіантом для працівника є звільнення. Незважаючи на те, що звільнити просто через карантин без чітко встановлених причин роботодавець не може, чимало керівників саме так і чинять. Також досить поширеною є

практика примусу працівника написати заяву про звільнення за власним бажанням чи за згодою сторін. Якщо ж працівник погодився це зробити, то оскаржити такий документ буде досить складно або ж взагалі неможливо.

Таким чином, сучасна система трудового законодавства потребує більшої регламентації прав та обов'язків працівників під час дії карантинних заходів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на виникнення й поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 16. Ст. 100.

2. Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Розпорядження КМУ від 14 березня 2020 р. № 287-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-timchasove-obmezhenyaperetinannya-derzhavnogo-kordonu-spryamovanena-zapobigannya-poshirennyu-na-teritoriyi-ukrayinigostroyi-respiratornoyi-hvorobi-covid-19-287140320>.

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Постанова КМУ від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

5. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. №1 (39). С. 129-134.

6. Красномоєць В.А. Характеристика трудових відносин в умовах дистанційної зайнятості. *Соціально-трудова відносина: теорія і практика: зб. наукових праць*. ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана/відп. ред. Т.Г. Кицак. 2011. № 2. С. 89-91. URL: <http://www.inter-nauka.com>

Гобечія І. Т.,

адвокат, керуючий партнер

АО «Гобечія і партнери»

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ОКРЕМИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВНИЧИХ ПОСЛУГ

Досліджуючи поняття та ознаки цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у сфері надання правничих послуг, необхідно зазначити, що згідно із законодавством України передбачено право окремих категорій осіб, що

перебувають під національною юрисдикцією, на одержання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [3].

В Україні уже немає відомих радянському праву колегій адвокатів та їхніх структурних підрозділів – юридичних консультацій, в яких адвокати повинні були об'єднуватися і здійснювати свою діяльність. Відтак, відповідно до ст. 12 вищезазначеного Закону, органи місцевого самоврядування з врахуванням потреби територіальної громади можуть створити спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги. Такі спеціалізовані установи є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку із своїм найменуванням, фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел.

Згідно з Типовим Положенням про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, установа є неприбутковою організацією, юридичною особою публічного права, має власні бланки, печатку із своїм найменуванням [5].

Варто згадати, що, критерієм, який закладений при поділі юридичних осіб на публічного і приватного права, є порядок створення юридичної особи [6, с. 71]. Хоча, чітких формальних критеріїв поділу об'єднань зі статусом юридичної особи на юридичних осіб публічного права і юридичних осіб приватного права, окрім підстави створення, в ЦК України не закріплено, а окремого закону, який визначав би правовий статус об'єднань осіб публічного права досі не прийнято [9, с. 111–112]. Втім, з-поміж характеристик юридичних осіб публічного права у наукових джерелах, визначають, зокрема, наступні: є публічно-правовим, не цивільно-правовим утворенням, призначенням якого є участь у цивільному обороті чи здійснення підприємницької та господарської діяльності; особливе цільове призначення – реалізація суспільних інтересів тощо [1, с. 218; 2, с. 191–192; 8, с. 23–24]. Однак при цьому не можна відкидати й інтерес, який, з одного боку, слугує для осіб мотивацією для об'єднання з іншими особами задля створення юридичної особи або взагалі для мети, задля якої вирішено її створити [7, с. 88–102].

Таким чином, вищезгадана установа відповідно до покладених на неї завдань: розглядає звернення осіб про надання безоплатної первинної правової допомоги; надає правову інформацію, консультації, роз'яснення з юридичних питань; складає документи правового характеру, за винятком документів процесуального характеру; надає допомогу в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації; виконує інформативні обов'язки згідно з Типовим положенням [5].

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Міністерство юстиції України утворює регіональні та місцеві центри з надання

безоплатної вторинної правової допомоги, що є територіальними відділеннями Координаційного центру з надання правової допомоги. Такі центри є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку із своїм найменуванням, фінансуються з Державного бюджету України та інших не заборонених законодавством джерел. Згідно з Положенням про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, їхніми основними завданнями визначено підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення (правопросвітництво); надання безоплатної первинної правової допомоги і безоплатної вторинної правової допомоги та забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України [4].

Отже, виходячи з наведеного, установи з надання безоплатної первинної правової допомоги та центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги можуть бути віднесені до категорії юридичних осіб публічного права. При цьому, зважаючи на їхню компетенцію, такі повинні бути охарактеризовані як юридичні особи зі спеціальною правосуб'єктністю. Окрім того, варто додати, що, з-поміж інших повноважень, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують безоплатної первинної правової допомоги, з питань, що належать до компетенції відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Анпілогов О. В. Структура реформування територіального та галузевого управління регіональним комплексом: адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ, Логос, 2016. 400 с.

2. Кисіль Л. Є. Теоретичні питання адміністративної правосуб'єктності органів виконавчої влади. *Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку*: зб. наук. праць: VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку», м. Київ, 23-24 вересня 2011 р. / Ред. кол.: [О. Ф. Андрійко та ін.]. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2011. С. 190–194.

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/conv#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

4. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України № 967/5 від 02.07.2012, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.07.2012 за № 1091/21403 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12/conv#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

5. Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України

№ 483/5 від 28.03.2012, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29.03.2012 за № 474/20787 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0474-12/conv#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

6. Спасибо-Фатєєва І. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. № 2. С. 70–79.

7. Спасибо-Фатєєва І. В. Деякі розсуди про юридичні особи та їх організаційно-правові форми. *Право України*. 2007. № 2. С. 88–102.

8. Чиркин В. Е. Необходимо ли понятие юридического лица публичного права. *Государство и право*. 2006. № 5. С. 22–26.

9. Юркевич Ю. М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2017. 437 с.

Годованець Ю. С.,
викладач кафедри господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИВАТНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні соціально-економічні умови розвитку України вимагають нових підходів до правового регулювання трудових відносин. Ця теза, безумовно, є справедливою і щодо застосування дисциплінарної відповідальності до працівників. Поняття, ознаки, підстава та інші аспекти дисциплінарної відповідальності неодноразово досліджувалися багатьма науковцями. Разом з тим, не применшуючи істотний науковий доробок у цій сфері, окремого розгляду та аналізу потребує закріплення дисциплінарної відповідальності у Конституції України, що є визначальним чинником для формування цього інституту трудового права.

Як відомо, відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються: засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [1].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 30.05.2001 р. №7-рп/2001 у справі про відповідальність юридичних осіб зазначив, що п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України вказує, що виключно законами України визначаються засади відповідальності цивільно-правової (загальні її підстави, умови, форми тощо), кримінальної, адміністративної та дисциплінарної, тобто діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями (основні ознаки правопорушень, що утворюють їх склад), і відповідальність за них [2].

Із наведеного можна зробити висновок про закріплення у Конституції України підходу до кримінальної, адміністративної та дисциплінарної

відповідальності, як до явищ одного порядку. Проте, тут слід зацентувати на тому, що кримінальна та адміністративна відповідальність – це відповідальність правопорушника перед державою, її реалізація неможлива без рішення уповноважених державою органів, зокрема суду. Відповідно, вказані види юридичної відповідальності полягають у застосуванні примусу держави до особи, яка вчинила правопорушення. На наш погляд, неправильно пов'язувати дисциплінарну відповідальність і з державним примусом, адже встановлений законом порядок застосування дисциплінарних стягнень до працівника характеризується відсутністю будь-якої участі держави.

Як слушно зауважує І. С. Канзафарова, юридична відповідальність правопорушника перед державою завжди носить публічно-правовий характер. Якщо ж правопорушник несе відповідальність перед потерпілим, один контрагент перед іншим, то її слід розглядати як приватно-правову, якою і є, власне, цивільно-правова відповідальність [3, с. 19]. Передусім, дисциплінарна відповідальність, як і цивільно-правова – це відповідальність одного контрагента перед іншим, порушника перед потерпілим.

Якщо погодитися із поділом юридичної відповідальності на публічно-правову та приватно-правову, то очевидно, що перша спрямована насамперед на забезпечення публічного порядку, інтересів держави, суспільства. Натомість, приватно-правова відповідальність покликана забезпечити інтереси конкретної особи і здійснюється як у судовому, так і у позасудовому порядку, як у примусовій так і добровільній формі. А тому, громадський осуд не має такого чіткого прояву у сфері забезпечення прав та інтересів суб'єктів приватно-правових відносин. Наприклад, у випадку із дисциплінарною відповідальністю має місце осуд протиправної поведінки працівника з боку роботодавця, а не держави чи суспільства.

На слушне переконання Ю. П. Пилипенка, в основу дисциплінарної відповідальності покладено принципи диспозитивності, вона визначається як право роботодавця застосовувати до працівників дисциплінарне стягнення [4, с. 156].

Також, у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України [1] закріплюється єдиний підхід до визначення діянь, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями. Однак, для дисциплінарних проступків, як правило, характерна відсутність закріплення у законі конкретних складів і прив'язки до відповідних санкцій за деяким винятками (прогул, поява на роботі у стані сп'яніння, вчинення за місцем роботи розкрадання та деякі інші порушення).

Звернемо увагу, що переважна більшість трудових обов'язків працівників, протиправне порушення яких вони можуть допустити закріплена або конкретизована на локальному рівні, зокрема у Правилах внутрішнього розпорядку, посадових інструкціях, інструкціях з охорони праці, технічних правилах, положеннях про преміювання, тощо, а також у колективному та трудовому договорах. Роботодавець приймає цілу низку локальних актів з метою детальної регламентації прав та обов'язків окремих категорій працівників. За відсутності посадових інструкцій, положень, технічних правил, стандартів, які

регулюють організацію праці у конкретного роботодавця, останній може застосувати дисциплінарне стягнення лише у разі, якщо працівник допустив порушення трудових обов'язків, що включені до змісту трудового договору або передбачених централізовано у трудовому законодавстві.

Зважаючи на такі особливості протиправного діяння працівника, яке переважно виражається у порушенні договірних обов'язків, договірних або локальних норм, воно не може знаходитися в одній площині із злочинами та адміністративними проступками, оскільки детальний та вичерпний опис протиправних діянь, що охоплюються складом останніх міститься у законі.

Якщо, лише теоретично, припустити прийняття законодавчого припису про те, що роботодавець у разі притягненні працівника до дисциплінарної відповідальності повинен довести у його діянні всі ознаки складу дисциплінарного поступку, то це, фактично, унеможливить застосування дисциплінарної відповідальності. Слід визнати особливу складність процесу встановлення у діянні особи ознак складу правопорушення, навіть, для спеціально уповноважених на це державою органів.

Підсумовуючи, зазначимо, що конституційне закріплення дисциплінарної відповідальності не відображає її диспозитивного характеру у трудовому праві, а відтак, унеможлиблює розширення сфери її договірної регулювання, що не відповідає сучасним тенденціям розвитку правового регулювання цієї галузі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80>
2. Справа за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб): рішення КСУ від 30.05.2001 р. №7-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 24. Ст. 1076.
3. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2007. 36 с.
4. Пилипенко Ю.П. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку: дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. Львів, 2012. 201 с.

Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОНОРСТВО

Сьогодні питання захисту прав людини у сфері донорства стало актуальним. Причиною обговорення проблемних аспектів згаданого права науковцями стало підписання Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Нагальна потреба в удосконаленні юридичної бази щодо прав людини у сфері донорства виникла у зв'язку із численними порушеннями таких прав, що в свою чергу впливає, в цілому, на права кожного громадянина використати донора для свого лікування та загалом для порятунку життя.

Задля забезпечення дієвості захисту права на донорство, український законодавець встановив відповідальність за порушення законодавства у сфері донорства та трансплантації, дослідження якої в контексті проблем сьогодення має значну актуальність.

Перш за все, на нашу думку, варто відмітити, що порушення законодавства у сфері донорства та трансплантації, яке посягає на право особи на донорство є різноманітними. Аналізуючи судову практику та вітчизняне законодавство, на нашу думку, слід підтримати Г. Чеботарьова, котрий виділив наступні групи правопорушень, що посягають на досліджуване право, зокрема:

- діяння, що порушують приписи законодавства щодо кола осіб, які не можуть бути донорами, а саме взяття органів або тканин у: а) неповнолітніх; б) недієздатних; в) які не перебувають у шлюбі з реципієнтом і не є його близькими родичами; г) які страждають тяжкими психічними розладами або захворюваннями, які можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю; д) перебувають в місцях відбування покарання; е) у яких раніше вилучалися такі органи або тканини.

- діяння, що порушують вимоги законодавства щодо анатомічних матеріалів, які не дозволені до вилучення у донора, а саме: а) непарних органів; б) цілого органу замість його частини.

- діяння, що порушують вимоги законодавства щодо доцільності донорства і недопущення невиправданого шкоди здоров'ю донора, взяття органів або тканин з заподіянням донору більшої шкоди, ніж шкода, наступ якого загрожувало реципієнту.

- дії, що порушують вимоги законодавства щодо процедури здійснення донорства: а) без відповідного інформування потенційного донора; б) без його згоди; в) незважаючи на відмову донора від раніше наданої згоди [1, с. 191-194].

З метою усунення вказаних правопорушень ст. 24 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» закріплено, що юридичні та фізичні особи, винні в порушенні законодавства про трансплантацію, несуть відповідальність у відповідності до закону [2].

Крім того, відповідно до ст. 25 ЗУ «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» передбачено що, особи, винні у порушенні встановлених цим Законом вимог щодо заготівлі, переробки, тестування, зберігання, розподілу та реалізації донорської крові та компонентів крові, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність у порядку, встановленому законом.

Контроль за дотриманням законодавства про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові здійснюють центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції відповідно до закону [3].

Захист права на донорство – це визначена законом поведінка в правовідносинах донорства, які зазнали протиправного впливу, що полягає у вимозі щодо припинення порушення, поновлення чи визнання права на донорство, відшкодування завданої шкоди чи у інший спосіб, що не заборонений законодавством [4, с. 6].

Погоджуємося із думкою О. Антонюка, котрий вважає, що цивільно-правовий захист є не сукупністю заходів захисту чи діяльністю щодо їх застосування, а певним результатом цієї діяльності. З огляду на це цивільно-правовий захист пропонується трактувати як безпосереднє запобігання порушенню права чи інтересу у разі наявності реальної загрози такого порушення, припинення вже розпочатого порушення, відновлення порушених прав, усунення інших перешкод для здійснення прав і задоволення інтересів як результат застосування спрямованих на це цивільно-правових заходів самою управленою особою або уповноваженим органом [5, с. 6].

Процес здійснення суб'єктивних цивільних прав набуває особливого значення, коли йдеться про їх захист. На цій стадії поведінка учасників також у цілому обумовлюється природою цивільних відносин. Відомо, що основною ознакою захисту в сфері приватного права є його майновий та компенсаційний характер. І хоча порушення в цій сфері також мають місце, основною метою захисту є не покарання порушника, а відновлення збалансованого становища сторін, пошук найбільш сприятливих умов для подальшої взаємодії та взаєморозуміння [6, с. 106, 107].

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, варто детально проаналізувати вказані ознаки захисту права на донорство.

Так, аналіз ЦК України, дає можливість зробити висновок, що право на донорство є частиною особистих немайнових прав, а тому суб'єкти права на донорство мають право вимагати відшкодування майнової та моральної шкоди за порушення вказаного права.

Відповідно до положень ст. 1166 ЦК України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим

правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Особа, яка завдала шкоди звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоду завдано не з її вини [7].

Також, відповідно до ст. 22 ЦК України, особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування.

Крім майнової шкоди суб'єкти права на донорства мають право на відшкодування моральної шкоди, яка відповідно до ст. 23 ЦК України являє собою: 1) фізичний біль і страждання, які фізична особа зазнала через каліцтво чи інше ушкодження здоров'я; 2) душевні страждання, які фізична особа зазнала через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) душевні страждання, які фізична особа зазнала через із знищення або пошкодження її майна; 4) приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [7].

Як вбачається із ст. 1167 ЦК України, моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі, завдана неправомірними рішеннями, діями и бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

Таким чином, підсумовуючи всі вищезазначені положення, на нашу думку, можна зробити висновок, що питання відповідальності за порушення у сфері донорства та трансплантації має значну актуальність з огляду на судову практику, разом з тим, вітчизняні норми, які законодавцем спрямовані на захист досліджуваних правовідносин та покарання винних осіб не застосовуються, що породжує питання про їхню ефективність.

Список використаних джерел:

1. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2003. 18 с.
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2018 . № 28. Ст.232. (Дата звернення: 05.11.2020)

3. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30 вересня 2020 р. № 931-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text> (Дата звернення: 05.11.2020)

4. Ілющенко К.О. Право на донорство в Цивільному праві України. дис. .... канд. юр. наук: 12.00.03. Науково-дослідний інститут Національної академії прокуратури України. Київ, 2018 р. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2018/kopiya-vidguk-oponenta-i.ya.-senyuti-na-disertatsiyu-k.o.-ilyushchenkovoyi.docx>

5. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 205 с.

6. Жилінкова І. В. Особливості здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 100–107.

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356. (Дата звернення: 05.11.2020)

Гришук А. Б.,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЗАПОЗИЧЕННЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день людський фактор відіграє важливу роль у розвитку та формування науки, техніки, економіки держави, основними його складовими є: якісна освіта, накопичені знання (рівень розвитку науки та конкурентоспроможність накопичених знань), верховенство закону, культура та умови життя, здоров'я, економічна свобода та безпека громадян.

Лише високопрофесійні кадри здатні забезпечити динамічний соціально-економічний розвиток країни, її конкурентоздатність на міжнародній арені та ефективність державного управління загалом. Звичайно задля реалізації цього необхідна якісна, прозора та відкрита державна служба та служба в органах місцевого самоврядування нашої держави.

Варто зауважити, що в європейських державах існує три концепції підготовки кваліфікованих працівників для державної служби:

1) концепція спеціалізованого навчання, орієнтована на сучасність або на найближче майбутнє – вона стосується відповідного робочого місця. Така підготовка є ефективною протягом короткого відрізка часу, але з погляду окремого державного службовця сприяє збереженню за ним робочого місця, а також підвищує почуття власної гідності;

2) концепція багатопрофільного навчання є ефективною з економічної точки зору, оскільки підвищує внутрішньоорганізаційну й позаорганізаційну мобільність працівника. Проте остання обставина є ризиком для організації, де

працює державний службовець, оскільки він має можливість вибору, тому менше прив'язаний до відповідного робочого місця;

3) концепція навчання, орієнтованого на особистість, має на меті розвиток людських якостей, закладених природою або здобутих у практичній діяльності. Ця концепція стосується насамперед державних службовців, які мають схильність до наукових досліджень і талант керівника, педагога. Цілеспрямована підготовка кваліфікованих кадрів державного управління припускає тісний зв'язок і координацію вказаних концепцій навчання [1, с. 8].

Слід зауважити, що В. Гриненко узагальнюючи системи організації навчання державних службовців у зарубіжних країнах виділяє такі з них основні:

1) відкриті (США, Канада, Великобританія, Австралія): характерними рисами є мобільність і конкурентоспроможність персоналу; система кадрового добору здійснюється на основі вільного доступу з урахуванням університетського диплома та незалежного конкурсу в вигляді співбесід або екзамену (письмового, усного); оплата праці визначається в основному за результатами праці чиновника; досить суворий контроль із боку громадянського суспільства;

2) закриті (Німеччина, Франція, Японія): характеризується ієрархічною системою добору кадрів; елітарними рисами в системі професійної підготовки вищих керівних кадрів; високим соціальним статусом; оплата праці встановлюється залежно від посади та стажу державної служби [2, с. 162].

В кожній країні тривалість та форми навчання службовців визначаються по різному. В Федеративній республіці Німеччині семінари як форма навчання проводяться і тривають від одного до трьох днів, базові курси, а також проводяться серії навчальних модулів. Слухач (службовець) може відвідати один чи кілька модулів або всі однієї серії.

До якостей, які притаманні керівникам (не залежності від займаної посади), німецькі експерти відносять:

1) стратегічну – глобальне, системне мислення, здатність передбачити, вирішувати проблему, безпечність відносин;

2) соціальну – здатність до навчання і нововведення, уміння працювати в міжнародних командах: мотивувати й переконувати, вирішувати конфліктні ситуації, а також особиста привабливість;

3) функціональну – уміння приймати рішення, ініціативність, уміння, пов'язані з роботою, гнучкість та тривалість у роботі;

4) управлінську – організаційні здібності, відповідальність, сила переконання, авторитет керівника, поведінка керівника;

5) професійну – університетська освіта, досвід лінійної та штабної роботи, багатий досвід роботи у функціональних сферах, зарубіжний досвід роботи, знання не менше двох іноземних мов. На думку експертів, в майбутньому однією з важливих якостей для керівника буде управлінське лідерство [3, с. 112-113].

Перевагами німецької системи підготовки управлінських кадрів є чітко вивірене балансування між теоретичними знаннями й практичними навичками, які отримує державний службовець під час навчання. Водночас значним недоліком є орієнтація системи навчання на юридичну спрямованість: якщо кандидат на посаду вищої категорії не має юридичної освіти, то протягом двох років проходить перепідготовку в спеціальних навчальних закладах за напрямом «юрист» [4, с. 112-114].

Правовою основою системи навчання державних службовців у Франції є Загальний статут державної служби, який визначає, що державні службовці мають право на постійне навчання та можуть бути зобов'язані пройти професійну підготовку. Французька система державної служби є системою кар'єрного просування. Головне управління державної служби (DGAFP) є центральним органом, який відповідає за загальне регулювання політики в галузі професійної підготовки державних службовців та за підготовку вищого корпусу державних службовців. Для державної цивільної служби існують неспеціалізовані школи (Національна школа адміністрації (ENA) та регіональні інститути адміністрацій (IRA)), спеціалізовані школи в різних адміністративних сферах (податки, митниця, безпека, здоров'я, охорона праці) і технічних сферах (агрономія, лісове господарство, будівництво, видобуток). ENA й IRA підзвітні Міністерству державної служби, а спеціалізовані школи – міністерствам, які керують відповідними галузями. Крім адміністративних шкіл у Франції також є департаменти з питань навчання всередині державних адміністрацій, що забезпечують підвищення кваліфікації. Приватний сектор також бере активну участь у підготовці державних службовців на підставі контрактів з адміністраціями. Початкова підготовка є важливою для найвищого корпусу державних службовців та керівників середньої ланки. Прийом до школи здійснюється через складання конкурсних іспитів. Студенти, які успішно складають вступні іспити, приймаються в школу в якості державних службовців. Протягом навчання студентам виплачується зарплата. Складання іспиту наприкінці навчання забезпечує довгострокове перебування на державній службі. Професійна підготовка державних службовців зосереджується не на академічних, а на практичних питаннях. Академічні знання мають бути засвоєні студентами перед вступом в адміністративну школу та перевіряються конкурсними вступними іспитами [5, с. 82].

З позитивних моментів французької системи підвищення професійної підготовки державних службовців можна виділити такі: 1) система освітньо-фахової підготовки є однією з найбільш розвинутих у Європі; 2) організована добре децентралізація та територіальна організація державних служб; 3) вдала співпраця з інституціями європейського співтовариства; 4) якісний менеджмент людських ресурсів; 5) орієнтація на застосування інноваційних освітніх технологій у процес професійної підготовки державних службовців тощо.

А. С. Барський слушно робить узагальнення щодо порядку підвищення кваліфікації службовців Німеччини та Франції а саме, на його думку: «...система підвищення кваліфікації Франції та Німеччини схожі між собою,

однак якщо в Німеччині спостерігається баланс у вивченні дисциплін, то для французького підходу характерне поглиблене вивчення економіки. Позитивним досвідом для української держави може стати встановлення стимулу першочергового заміщення вакантних посад кращими випускниками та імплементація навчання з підготовки працівників до просування по службі, що дозволило б підвищити професіоналізм працівника» [6, с. 129].

Для України є важливим досвід зарубіжних держав щодо професійного навчання державних службовців. Європейські держави такі як характеризуються різноманіттям систем, концепцій та моделей професійної підготовки державних службовців.

Досвід зарубіжних держав виробив кілька основних концепцій підготовки висококваліфікованого персоналу державної служби: 1) концепція спеціалізованого навчання – вона стосується безпосередньої сфери у якій працює службовець; 2) концепція багатoproфільного навчання – тобто можливість перепрофільювання службовця з однієї сфери діяльності в іншу; 3) концепція навчання – ця концепція зорієнтована на службовців, що мають здатність до управлінських (керівних) здібностей та наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Серьогін С. Реформування професійного навчання державних службовців в Україні : проблеми та перспективи : монографія. С. Серьогін, Є. Бородін, Н. Липовська та ін. Київ, НАДУ, 2013. 112 с.
2. Гриненко В. Професійне навчання вищих керівних кадрів для державної служби в зарубіжних країнах. В. Гриненко. *Вісник УАДУ*. 2005. № 3. С. 162-168.
3. Кластери в системі підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : довідник. В. В. Толкованов, М. В. Каневець, Р. Ю. Савонюк [та ін.]; під. ред. В. В. Толкованова. К. Сімферополь. АРІАЛ, 2012. 248 с.
4. Корнута Л. Європейський досвід підготовки державних службовців для України: концепції та форми. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6/2 р. 81-86. URL: http://vjhr.sk/archive/2016_6/part_2/16.pdf
5. Барський А.С. До питання удосконалення системи підвищення кваліфікації працівників (постановка проблеми). *Право та інновації*. 2014. № 1/2. С. 127–132.

Долинська М. С.,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ ЛАТИНСЬКОГО НОТАРІАТУ В ПРОВАДЖЕННІ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Проведення нотаріального процесу в усьому світі завжди базувалося на певних основних засадах (принципах), які змінювалися у залежності від розвитку суспільних відносин у тій чи іншій державі.

Український нотаріальний процес також не становить виключення, та функціонує на власних принципах, які, на нашу думку, є в більшості випадків запозиченими у латинської моделі системи нотаріату.

Очевидним є той факт, що оскільки український нотаріат є членом Міжнародного Союзу Латинського нотаріату, тому українська модель системи нотаріату повинна відповідати Фундаментальним принципам латинського нотаріату [1].

Фундаментальні принципи латинського нотаріату є поділеними на чотири частини. З точки зору теми цього дослідження, окрему увагу варто приділити другому розділу під назвою «Нотаріальний документ», який є найбільшим за обсягом, та включає сім принципів.

Основним принципом провадження латинського нотаріату є визначення поняття нотаріальної дії, що вчиняється нотаріусом. Тобто, це такі нотаріальні дії, що стосуються будь-яких юридичних операцій, які посвідчуються нотаріально.

Достовірність або справжність цих нотаріальних дій стосується щодо «підпису, змісту та дати документа» [1].

Тобто, нотаріус при складанні нотаріальної дії повинен засвідчити належним чином:

- а) зміст нотаріальної дії або акту,
- б) дату складання нотаріусом нотаріальної дії ;
- в) справжність підписів (підпису) на нотаріальних актах (правочинах).

Також виокремлено обов'язки нотаріусів щодо складених нотаріальних актів, а саме:

- 1. збереження посвідчених нотаріальних актів нотаріусами,
- 2. реєстрація посвідчених нотаріусами актів у реєстрі (нотаріальному).

Наступним принципом латинського нотаріату щодо здійснення нотаріального процесу є принцип дотримання нотаріусами «приписів закону» або принцип законності. Він включає в себе:

- а) інтерпретування нотаріусом волі клієнтів – зацікавлених осіб;
- б) адаптація форми волі осіб, які звертаються до нотаріуса самим нотаріусом, згідно із законодавством;

в) перевірку нотаріусами при вчиненні нотаріальної дії:

- особи клієнтів, які звернулися до нього за вчиненням нотаріальних дій,
- правоздатності осіб, які звернулися до нього за вчиненням нотаріальних дій,

- законності повноважень сторін нотаріального акту,

- волевиявлення сторін нотаріального акту при укладенні нотаріальних дій: чи свідомо та вільно та у присутності вказаного нотаріуса.

Не менш значущим є принцип авторства нотаріуса вчиненої ним нотаріальної дії.

При вчиненні нотаріальної дії нотаріусу надано право прийняти або відхилити проект нотаріальної дії, який представлено йому сторонами акту. Також нотаріус вправі внести зміни до запропонованого проекту (на розсуд самого нотаріуса), погоджуючи це зі сторонами такої дії.

Наступне правило стосується видачі копій оригіналів документів, які знаходяться на зберіганні у нотаріуса.

При цьому наголошено на тому, що копії оригіналів документів, є рівносильними як і оригінали.

На нашу думку, у даному випадку мова йде про дублікати нотаріальних документів, які зберігаються у нотаріуса.

Однак, видавати вищевказані копії документів можна лише визначеній категорії осіб, тобто таких, які є визначеними національним законодавством кожної країни із членів МСН.

Дуже велике значення у провадженні нотаріального процесу, за латинською моделлю, має принцип, за яким нотаріальні документи мають дві презумпції: законності та правильності складеного нотаріусом нотаріального документу і можуть бути оскарженими тільки виключно у судовому порядку.

До вищевказаного додано, що нотаріальні документи наділені двома силами (значеннями): доказовою та виконавчою.

Шостий принцип латинського нотаріату встановлює, що нотаріальними діями також слід вважати:

- а) засвідчення підписів і на документах, зокрема приватних,

- б) засвідчення вірності копій або «відповідності їх оригіналам документів,

- в) інші види дій, які визначає «національне законодавство» кожної країни (члена МСН).

Останній у цій підгрупі принципів латинського нотаріату наголошує на тому, що «нотаріальні дії» повинні перш за все, відповідати вище переліченим принципам (латинського нотаріату), зокрема:

- а) зобов'язані бути визнаними всіма державами (вважаємо, що членами МСН);

- б) вчинені нотаріальні дії повинні породжувати однакові права та обов'язки, що існують в країнах латинського нотаріату (за походженням).

Аналізуючи принципи латинського нотаріату, що діють в українських реаліях, В. Черниш та Л. Шевчук поділяють їх на три основні групи: повністю враховані принципи латинського нотаріату; принципи, які часткового

враховані та принципи, які «не враховані» в українському законодавстві [2, с. 38; 3, с. 108]. До другої групи принципів, які частково враховані, належать принципи щодо визначення природи нотаріальних документів [3, с. 108].

Я погоджуюся з В. Чернишом, що з точки зору цього дослідження, певного «концептуального переосмислення» вимагають принципи, які встановлюють поняття нотаріального акту в «цілому», а також поділ актів, згідно з якими :

- оригінали нотаріальних актів повинні зберігатися у нотаріуса;
- оригінали нотаріальних актів повинні бути передані нотаріусом сторонам [2, с. 38].

Таким чином, при провадженні нотаріального процесу українські нотаріуси застосовують практично всі принципи латинського нотаріату, що стосуються порядку вчинення нотаріальних дій.

Список використаних джерел:

1. Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату. URL: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/>
2. Черниш Володимир. Питання становлення та функціонування органів нотаріату в Україні на принципах класичного нотаріату латинського типу. *Юридична Україна*. 2014. № 12. С. 35-40.
3. Шевчук Л. Основоположні принципи латинського нотаріату та їх реалізація в Україні: історико-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 66. С. 103-110.

Дутко А. О.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУЧАСНИХ БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Специфічною рисою сучасного етапу життя є швидкий розвиток науки і техніки в порівнянні з етичним осмисленням їх результатів. У Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 р., прийнятій у Ріо-де-Жанейро, біотехнологія визначається як «...будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення або зміцнення продуктів, або процесів з метою їх конкретного вживання» [1]. Найбільш важливим документом у сфері регулювання біомедичних досліджень на міжнародному рівні є Конвенція Ради Європи 1997 р. «Про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину» (далі – Конвенція) [2]. Документ містить реальні зобов'язання держав.

Основним принципом медичного втручання в організм людини Конвенція називає пріоритет інтересів окремої людини порівняно з інтересами суспільства і науки. Ця Конвенція є першим міжнародним документом, який поєднав права людини і біомедицину.

Положення Конвенції доповнені Додатковими протоколами щодо клонування, трансплантації, біомедичних досліджень над людиною та генетичного тестування:

- додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини про заборону клонування людських істот (ETS No. 168, ухвалений Комітетом Міністрів 12.01.1998 р., набув чинності 01.03.2001 р.), підписаний Україною 10.04.2006 р. [3];

- додатковий Протокол про трансплантацію органів і тканин людини (ETS No. 186, відкритий до підписання 24.01.2002 р., набув чинності 01.05.2006 р.), підписаний Україною 26.06.2006 р. [4];

- додатковий Протокол про біомедичні дослідження (CETS No. 195, 25.01.2005 р., набув чинності 01.09.2007 р.), підписаний Україною 26.06.2006 [5].

Таким чином, початок третього тисячоліття ознаменовано бурхливим розвитком біомедичних наук, який докорінно змінив сучасне суспільство. До біомедичних технологій належать: штучне (в тому числі екстркорпоральное) запліднення, сурогатне материнство, трансплантація органів і тканин людини, штучне підтримання життя, генодіагностика, генотерапія, створення трансгенних тварин, клонування і деякі інші технології, які викликають серйозні суперечки в суспільстві в межах проблеми посилення протиріччя між людиною і природою. Нові біомедичні технології зачіпають природні і невідчужувані права людини: право на життя, на повагу до людської гідності, на охорону здоров'я, та ін. Сьогодні як ніколи гостро постає питання про перегляд пріоритетів сучасної науки, оцінки меж допустимого втручання в природу людини з урахуванням морально-етичної складової.

Слід зазначити, що поняття «біомедична технологія» означає діяльність з приводу використання біологічних технологій для потреб медицини, тобто з метою лікування та профілактики хвороб людини; це створення і використання живих організмів (або частини організмів) для штучного створення або заміни клітин, тканин та органів людського тіла, для штучного вдосконалення і корекції їх функцій, розробка на цій основі лікувальних і діагностичних технологій та засобів. Сфера застосування ж біотехнології в широкому сенсі може виходити далеко за межі медицини.

Зазначимо, що адекватне юридичне врегулювання, нормування всього комплексу проблем, що постають в галузі біомедичних технологій, відчутно відстає від темпів наукового прогресу. У результаті цього багато досягнень біомедицини в силу своєї крайньої затребуваності починають застосовуватися, так і не отримавши належної регламентації з боку права, що тягне найсерйозніші порушення прав та інтересів особи. Відсутність належної законодавчої бази, крім іншого, гальмує розвиток самих біомедичних

технологій, в тому числі і тих, без яких в даний час немислима ефективна медична допомога.

З метою формування повноцінної вітчизняної нормативно-правової бази в галузі біомедицини необхідно закріпити ряд загально визнаних у всьому світі правил проведення біомедичних експериментів і застосування генетичних технологій. Перш за все, це правила: обов'язковості етичної експертизи біомедичної діяльності, визнання примату принципу поваги до людської гідності, принцип рівної доступності генетичних технологій і недискримінації за генетичними ознаками і деякі інші. Зазначені законодавчі зміни послужать етико-правовим фундаментом застосування біомедичних технологій, дозволять забезпечити природні, невід'ємні, «екзистенційні» права людини, а також подальший успішний розвиток біомедичної науки.

На сьогоднішній день законодавство про біомедицину відрізняється великими прогалинами. При цьому воно в більшості своїй обмежене відомчими інструкціями і наказами технічного характеру. Найбільш серйозними проблемами є: відсутність етико-правових критеріїв допустимості біотехнологій і чітких законодавчих визначень в цій галузі, неясність в питаннях ліцензування, ігнорування загально визнаних міжнародних стандартів у галузі медицини. Особливо неврегульованою правом є сфера медичної генетики.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що правове регулювання застосування біотехнологій, як на міжнародному, так і на національному рівні, не можна визнати досконалим, оскільки багато норм, що регулюють відповідні суспільні відносини, на даний час мають декларативний характер і не підкріплені реальним механізмом реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/995_030 (дата звернення: 05.11.2020)
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину, Ов'єдо, 4 квітня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 05.11.2020)
3. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини про заборону клонування людських істот, ухвалений Комітетом Міністрів 12.01.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526#Text (дата звернення: 05.11.2020)
4. Додатковий Протокол про трансплантацію органів і тканин людини 24.01.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684#Text (дата звернення: 05.11.2020)
5. Додатковий Протокол про біомедичні дослідження 25.01.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_686#Text (дата звернення: 05.11.2020)

Заяць О. С.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС «УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ПРО ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ

Після набрання чинності новою редакцією Закону України «Про публічні закупівлі» (19.04.2020), були запроваджені більш доцільні з практичної точки зору норми, що забезпечуватимуть ефективне функціонування сфери закупівель. Зокрема, на період до цієї дати, була передбачена можливість для замовників визначати і тендерний комітет, і уповноважену особу з метою здійснення закупівельних процедур. Відтак, ці питання були реформовані, оскільки за спрощеними закупівлями, станом на сьогодні, відповідальною може бути тільки уповноважена особа, а з 01.01.2022 – будь-які процедури закупівель зможе проводити виключно уповноважена особа. Тобто, актуалізувався повний перехід від тендерного комітету до уповноваженої особи.

Головною дійовою особою в публічних закупівлях стає уповноважена особа, яка сама відповідає за весь цикл закупівлі від планування до аналізу виконаних договорів. Тобто, з'ясує потреби внутрішніх підрозділів, налагоджує комунікації між ними, підготує необхідні документи та формує річний план закупівель в ЕСЗ, розрахує можливі ризики, проводить закупівлі/спрощені закупівлі, забезпечує рівні умови для всіх учасників, об'єктивний та чесний вибір переможця процедури закупівель, оприлюднює в електронній системі закупівель інформацію, аналізує ефективність виконаних договорів і за необхідності відкоригує стратегічні плани [1; 2; 3; 4].

Уповноважена особа представляє всі інтереси замовника із закупівельних питань. Зокрема, й під час перевірок і контрольних заходів, розгляду скарг і судових справ. Тобто, володіючи всіма повноваженнями щодо організації закупівельної діяльності в установі.

Поряд з тим доцільно також зазначити, що уповноважена особа – це службова (посадова) чи інша особа, яка є працівником замовника. Тобто не може бути уповноважена особа за договором цивільно-правового характеру. Оскільки законодавець України говорить, що це працівник замовника, то уповноважена особа має бути особою у штаті замовника. Водночас з'ясовано, що вона може працювати як за сумісництвом, так і за суміщенням. Не варто плутати ці різні правові інститути трудового права (за трудовим законодавством України) [1; 3].

Певні застереження викають у зв'язку із редакцією ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII, відповідно до якої встановлюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності для певної категорії суб'єктів, які підпадають під дію відповідного законодавчого акта. Зокрема, вона забороняє особам, зазначеним у п. 1 ч. 1 ст. 3

Закону України № 1700, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією України або законодавством України.

У літературі, виходячи зі змісту чинного нормативного регулювання [1; 2], виділяють три основні способи визначення уповноважених осіб: 1) полягає у визначенні відповідальним за організацію та проведення закупівель працівника зі штатної чисельності шляхом покладення функцій уповноваженої особи як додаткової роботи з відповідною доплатою; 2) передбачає можливість введення до штатного розпису окремої посади або декількох посад для осіб, обов'язком яких буде здійснення закупівель шляхом виконання функцій уповноваженої особи; 3) передбачає можливість укладення трудового контракту з особою, яка буде визначена уповноваженою особою за організацію та проведення закупівель [1; 2; 3; 4; 5].

Своєю чергою, відповідно до ст. 21 Кодексу законів про працю України договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (зокрема матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, зокрема дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін.

Поряд з тим, при визначенні (призначенні) уповноваженої особи законодавець України ставить до такої особи певні вимоги, зокрема в частині наявності освіти та досвіду. Це обумовлено тим, на нашу думку, що одним із основних принципів публічних закупівель є їх ефективність та результативність.

Отже, за результатами аналізу літературних джерел [3], законодавства України та практики його застосування можна стверджувати, що однією з основних переваг запровадження правил про уповноважену особу у порівнянні з тендерним комітетом є процес (процедура) прийняття рішень. Так, на відміну від тендерних комітетів, в яких рішення приймаються колективно більшістю голосів, уповноважені особи самостійно організують закупівлі в електронній системі та несуть за них персональну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель: Закон України від 19.09.2019 № 114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20> (дата звернення: 05.11.2020).

2. Президент підписав закон щодо вдосконалення публічних закупівель // Матеріали Rivne.media. 19.10.2019 р. URL: <https://rivne.media/news/prezident-pidpisav-zakon-shchodo-vdoskonalennya-publichnikh-zakupivel-24423> (дата звернення: 05.11.2020).

3. Мотрич А. І. Сумісництво та суміщення професій (посад) як правові форми організації праці: сутність та особливості. *Форум права*. 2014. № 2. С. 286–290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_2_50 (дата звернення: 05.11.2020).

4. Класифікатор професій ДК 003:2010: Затверджено та надано чинності Наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 05.11.2020).

5. Кодекс законів про працю України (редакція від 25.09.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 05.11.2020).

Зубачик Н. Б.,

суддя

(Галицький районний суд м. Львова)

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ В УКРАЇНІ

Інститут набувальної давності був відомий ще у Стародавньому Римі. Вперше в українському законодавстві він був легалізованим з набранням чинності у 2004 році Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Його поява в законодавстві пов’язана з потребами цивільного обороту. Адже до впровадження відповідного інституту, якщо майно опинилося у незаконного володільця, то воно не могло повернутися у цивільний оборот без прямого порушення прав власника. У той же час і власник через пропуск позовної давності чи з інших причин не міг повернути собі володіння. Враховуючи невеликий період існування даного інституту, важливого значення набувають питання правового регулювання та сфери застосування норм про набувальну давність.

Правовому регулюванню відносин, що виникають при набутті права власності за набувальною давністю, присвячена ст. 344 ЦК України [1]. Відносини, що виникають при набутті права власності на земельну ділянку за набувальною давністю, регламентуються Земельним кодексом України (далі – ЗК України) [2].

Джерелом правового регулювання відповідних відносин є також Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», оскільки державній реєстрації підлягають речові права на нерухоме майно, що виникають за набувальною давністю. Положення ст. 1 відповідного Закону визначають сферу його застосування. Зокрема, він регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно,

розміщене на території України, та обтяжень таких прав. Натомість дія цього Закону не поширюється на державну реєстрацію прав на повітряні і морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні та інші об'єкти цивільних прав, на які поширюється правовий режим нерухомості. Тому момент виникнення права власності за набувальною давністю на об'єкти цивільних прав, на які поширюється правовий режим нерухомості, не слід пов'язувати з їх державною реєстрацією.

Крім цього, абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначає можливість субсидіарного характеру регулювання цим Законом державної реєстрації прав на об'єкт незавершеного будівництва та їх обтяжень. Зокрема, державна реєстрація права власності на об'єкт незавершеного будівництва, обтяжень такого права проводиться у порядку, визначеному відповідним Законом, з урахуванням особливостей правового статусу такого об'єкта.

Об'єктами набувальної давності є транспортні засоби, цінні папери, а також житло як різновидом нерухомого майна. Тому відносини, що виникають при набутті права власності на відповідні об'єкти за набувальною давністю додатково регулюються Господарським кодексом України, Житловим кодексом Української РСР, Кодексом торгівельного мореплавства України, Повітряним кодексом України, а також Законами України: «Про транспорт», «Про автомобільний транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про міський електричний транспорт», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності наземних транспортних засобів», «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про обіг векселів в Україні» тощо.

Варто також відзначити, що порядок реєстрації транспортних засобів визначає Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затверджений постановою Кабінету міністрів України від 07.09.1998 № 1388 (у редакції від 23.12.2009 №1371). Натомість процедуру та вимоги до реєстрації цивільних повітряних суден визначають Авіаційні правила України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні», затверджені наказом Державної авіаційної служби України від 05.02.2019 № 153.

Тлумачення норм щодо застосування набувальної давності наведено в постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав».

Підсумовуючи, слід вказати, що важливе значення мають також постанови Верховного Суду, які на підставі узагальнення розглянутих судами справ містять правові висновки з питань застосування норм про набувальну давність. Наприклад, у постанові від 14.05.2019 (справа № 910/17274/17) [3] міститься правовий висновок щодо визнання права власності на нерухоме

майно за набувальною давністю; у постанові від 11.04.2018 (справа № 742/2916/15-ц) [4] – про те, що набувальна давність не дає привілеїв на отримання земельної ділянки; у постанові від 20.06.2018 (справа № 752/4255//17) [5] – про неможливість визнання права власності за набувальною давністю на об'єкт самочинного будівництва; у постановах від 05.06.2018 (справа № 924/925/17) [6] та від 22.05.2018 (справа № 922/1574/17) [7] – щодо належного визначення відповідача за позовом про визнання права власності за набувальною давністю.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001 // *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 05.11.2020).
3. Постанова Верховного Суду від 14.05.2019 у справі № 910/17274/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82095858> (дата звернення: 05.11.2020).
4. Постанова Верховного Суду від 11.04.2018 у справі 742/2916/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73627618> (дата звернення: 05.11.2020).
5. Постанова Верховного Суду від 20.06.2018 у справі № 752/4255//17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74963431> (дата звернення: 05.11.2020).
6. Постанова Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 924/925/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74691849> (дата звернення: 05.11.2020).
7. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 у справі № 922/1574/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74330030> (дата звернення: 05.11.2020).

Ільків Н. В.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ІНСТИТУТ ПОНОВЛЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ПРАВ СТОРІН

Земельне законодавство України містить значну кількість норм, що встановлюють обов'язкові вимоги щодо укладення правочинів із земельними ділянками. Це вказує на наявність законодавчого механізму зі спонукання землевласника до укладення договору, що, з одного боку, виступає гарантією стабільності землекористування, правової визначеності переважних прав орендаря за певних умов на подальше користування земельною ділянкою, а з іншого – істотним обмеженням правомочностей землевласника та свободи договірних земельних відносин. До таких механізмів належить інститут «поновлення договору оренди землі».

Законодавство гарантує добросовісним орендарям переважне право перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк. Однак на практиці виникають численні проблеми, пов'язані з реалізацією цього права та можливим захистом у разі його порушення.

Слід зважити і на таку обставину, що в Україні приватна власність на землі сільськогосподарського призначення значною мірою виникла внаслідок трансформації колективної власності на землю, то ж сьогодні орендодавцями земель сільськогосподарського призначення здебільшого є фізичні особи – жителі сільської місцевості, серед яких значна кількість осіб непрацездатного віку, які отримали земельні частки (паї) у процесі паювання земель недержавних сільськогосподарських підприємств, та власники сформованих земельних ділянок. Характерним для більшості орендодавців є те, що вони через низку причин не здійснюють самостійну господарську діяльність, особливо якщо йдеться про землі сільськогосподарського призначення. Серед таких причин можна навести непрацездатний вік, відсутність достатніх фінансових і матеріальних ресурсів, нераціональність та неефективність сільськогосподарської діяльності на земельній ділянці, відсутність досвіду роботи в сільському господарстві чи спеціальної освіти тощо. Передаючи в оренду земельні ділянки чи земельні частки (паї), їх власники отримують орендну плату, що є додатковим доходом для селян, особливо пенсіонерів. Тому укладання договору оренди та його поновлення становлять матеріальний та фінансовий інтерес для власників земельних ділянок та земельних часток (паїв). Це вказує, що саме вони є слабшою стороною договору і потребують додаткового правового захисту.

З прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 05 грудня 2019 р. (далі – № 340-IX) [1] правове регулювання інституту поновлення договору оренди землі зазнало значних змін та істотно змінилася його суть, проведено чітке розмежування з інститутом «переважного права орендаря на укладення договору на новий строк».

Стаття 32-2 ЗУ «Про оренду землі» під назвою «Поновлення договорів оренди землі» (в редакції ЗУ № 340-IX) має бланкетний характер, відсилаючи до ст. 126-1 ЗК України. На основі детального аналізу цих норм, слід виокремити наступні основні правила поновлення договору оренди землі, дотримання яких слугує забезпеченню прав сторін договору оренди земельної ділянки.

По-перше, у договір включається умова щодо його поновлення після закінчення строку, на який він був укладений. Питання про включення такої умови вирішується сторонами при укладенні договору шляхом досягнення взаємної згоди, тобто здійснюється на розсуд сторін договору за їх взаємною згодою.

Ці відомості підлягають внесенню до ДРРП під час проведення державної реєстрації права оренди відповідної земельної ділянки (ч. 3 ст. 13 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

По-друге, поновлення передбачає продовження дії договору на такий самий строк і на таких самих умовах, тобто сторони не вправі змінювати умови первинного договору.

По-третє, за умови включення умови до договору його поновлення відбувається автоматично, тобто не вимагає вчинення будь-яких дій від сторін договору. Тож його логічно іменувати «пролонгація договору».

По-четверте, умовою його застосування є відсутність заяви однієї із сторін про виключення з ДРРП відомостей про поновлення договору. Для її подання, як слідує з ч.3 ст.126-1 ЗК України, наведення жодних аргументів від сторін не вимагається.

По-п'яте, з метою створення належних гарантій прав сторін на автоматичне продовження дії договору є законодавчо встановлена гранична дата звернення з заявою про виключення відомостей. Така заява може бути подана стороною, яка бажає скористатися правом відмови від поновлення договору, не пізніш як за місяць до дати закінчення дії такого договору. Тож для заінтересованої сторони важливо дотримання цього строку – для того, щоб скористатися можливістю припинення договору або для укладення договору на інших умовах чи з іншим суб'єктом. У разі відсутності заяви про виключення відомостей державна реєстрація речового права продовжується на той самий строк, автоматично.

Проте вказані новели не можна вважати досконалыми, оскільки заява про виключення відомостей може бути направлена орендодавцем не пізніш як за місяць до дати закінчення дії такого договору, в той час як про своє бажання скористатись переважним правом на укладення договору оренди на новий строк орендар має повідомити «у строк, встановлений цим договором, але не пізніш як за один місяць до закінчення строку дії договору оренди землі». Тобто подання заяви про виключення відомостей орендодавцем у гранично допустимий строк та відсутність законодавчо встановленого обов'язку з повідомлення орендаря про звернення з такою заявою, веде до ризику для орендаря пропустити можливість скористатися переважним правом на укладення договору на новий строк, розраховуючи на автоматичне поновлення договору.

Тож такі широкі можливості поведінки орендодавця у поновленні договору нівелюють значення «переважного права орендаря на укладення договору оренди землі на новий строк». Таким чином, доцільно врегулювати у Законі питання узгодження строків для реалізації переважного права і внесення заяви про виключення відомостей, спрямованої на припинення договірних відносин.

У разі звернення орендаря з заявою про виключення відомостей про поновлення договору оренди також слід передбачити його обов'язок про повідомлення орендодавця про таке волевиявлення.

По-шосте, ключовим для всіх вищевказаних дій є чітке визначення строку дії договору оренди землі. Законом № 340-ІХ доповнено перелік істотних умов договору оренди такою умовою як дата укладення договору, від якої рахуватиметься строк дії договору оренди. З цією метою внесені зміни до ч.1

ст.19 ЗУ «Про оренду землі», в якій законодавець чітко визначив дату закінчення дії договору оренди, що обчислюється від дати його укладення, хоча й право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права.

Така законодавча новела йде в розріз з судовою практикою, що набула поширення, в межах якої сформувалася позиція про вплив строку дії договору оренди не від дня укладення договору оренди, а від дня державної реєстрації права оренди, оскільки тільки після його реєстрації вказане право виникає в орендаря та він, відповідно, може почати користуватись земельною ділянкою.

Однак, як слушно зазначено у п. 19.1 постанови ВС від 20.02.2020, державна реєстрація це не підстава набуття права оренди земельної ділянки, а засвідчення державою вже набутого права оренди, яке виникло на підставі договору оренди землі, при цьому, факт реєстрації права оренди земельної ділянки є лише елементом юридичного складу, який тягне виникнення права оренди, а не є підставою його набуття. Сама по собі реєстрація права не є підставою виникнення права оренди, оскільки такої підстави закон не передбачає [2].

Внесені зміни щодо строку дії договору сприятимуть максимальному усуненню ситуації, коли виникав великий часовий проміжок між моментом укладення договору та державною реєстрацією права оренди, так як сторони фактично втрачатимуть час, так як строк дії договору почне спливати.

Чітке визначення строку дії договору оренди земельної ділянки як умови його виконання у новій редакції статті 19 дає змогу зробити висновок про необхідність його встановлення для автоматизації процесу пролонгації такого договору у Державному реєстрі прав.

Однак, загалом, слід зауважити, що реалізація норми ст. 126-1 ЗК України матиме ряд позитивних наслідків. Зокрема, це звільнить сторони від зайвих затрат часу та коштів на повторне оформлення договору оренди землі, у разі виявлення сторонами відповідного наміру значно спростить механізм припинення земельних договірних орендних відносин. Така спрощена процедура повною мірою забезпечуватиме реалізацію принципу свободи договору. Водночас це значно применшує значення «належного виконання обов'язків орендарем за умовами договору», бо воно йому не гарантує можливість скористатись правом на укладення нового договору. Звісно, що це може бути підставою для дострокового розірвання договору. Але відповідно до ч. 1 ст. 32 ЗУ «Про оренду землі» це здійснюється за рішенням суду. До цього способу сторони намагаються вдаватися у крайньому разі.

Юридична конструкція «поновлення договору після закінчення строку, на який його укладено», у новій редакції є досить простою для реалізації, і її слід розглядати як певну гарантію стабільності земельних договірних орендних відносин, оскільки сприяє продовженню договірних відносин, що відповідає внутрішній волі сторін договору, без зміни істотних умов договору, застосовується тільки у випадку, якщо така умова прямо закріплена у договорі, та водночас є гарантією прав сторін на припинення договірних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: Закон України від 5 грудня 2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20>

2. Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2020 р. у справі № 917/410/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80036339>

Кадала В. В.,

завідувач кафедри цивільного та господарського права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький юридичний інститут МВС України)*

Гузенко О. П.,

доцент кафедри цивільного та господарського права,
кандидат економічних наук, доцент
*(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецький юридичний інститут МВС України)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЛЬОВОГО ТА СУТНІСНОГО ЗМІСТУ СУЧАСНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Сучасне приватне право займає доволі помітне місце в житті кожного індивідууму суспільства. Вочевидь це пояснюється тим, що приватне право здатне забезпечити юридичний захист питань, котрі витікають безпосередньо від подій, які з ними відбуваються постійно. У зв'язку з цим, на відміну від публічного права, предметом регулювання у приватному праві є відносини приватно-правові. Маються на увазі відносини між фізичними і юридичними особами (цивільні майнові та особисті немайнові, господарські, трудові, сімейні, процесуальні та інші).

Дослідження питань приватного права свідчать про існування якісних змін в сфері правовідносин, що становлять предмет галузі приватного права, перехід до інших концептуальних підходів щодо правозастосування та правової кваліфікації, накопичення надзвичайно об'ємного нормативного масиву, кодифікація норм окремих інститутів приватного права.

Ми вважаємо, приватне право є надзвичайно складним правовим утворенням. Це насамперед пов'язано з об'єктивною неможливістю однаково врегулювати приватноправові відносини у всіх існуючих правових системах, проблемою вироблення єдиного підходу до регулювання таких правовідносин у рамках глобальної динаміки постійних змін законодавчого змісту. Таке явище підкреслює актуалізацію питань, які обрано до розгляду та вказує на

необхідність більш поглибленого дослідження сутнісного змісту «приватного права» як понятійної категорії.

Звернення до праць науковців засвідчило той факт, що у більшості випадків проблематичні аспекти приватного права вивчаються через призму міжнародного приватного права. Серед них доцільно відзначити наукові розробки таких науковців як С. В. Вишновецька та Ю. В. Корнєєв [1], С. Г. Кузьменко [2], І. І. Килимник та А. М. Бровдій [3], В. А. Бігун, Є. М. Білоусов та І. М. Жуков [4], В. Е. Теліпко та А. С. Овчаренко [5] та інші. У своїх дослідженнях більшість науковців пропонують розуміти «міжнародне приватне право» як сукупність національних і міжнаціональних норм, що регулюють різноманітні майнові, особисті, трудові, сімейні та процесуальні відносини, які виникають у сфері міжнародного спілкування між фізичними та юридичними особами, а також їхні відносини зазначеного характеру з державними та міжнародними організаціями. Доволі змістовно розкриваючи зміст понятійної категорії «міжнародне приватне право» науковці обмежено висвітлюють трактування категорії «приватне право».

Перш ніж розкрити змістовність понятійної категорії «приватне право» доцільно звернути увагу на той факт, що наукова позиція в дослідженнях представлена дискусійним сегментом, який синтезує поняття публічного та приватного права. На погляд багатьох науковців між зазначеними категоріями права існують різниці наступного змісту:

1. Публічне право регулює відносини на макроекономічному рівні, а приватне право представлено цивілістичними відносинами між громадянами та юридичними особами, тобто мікроекономічним рівнем. Іншими словами до публічного права відносять галузі права, що регулюють відносини органів державної влади і громадян, а також відносини державних органів між собою. В свою чергу до приватного права належать галузі, що регулюють відносини між фізичними особами та організаціями та юридичними особами.

Ми поділяємо наукову позицію стосовно того, що вказані галузі права взаємопов'язані між собою. При цьому науковці та фахівці галузі звертають увагу на те, що приватне право не повинно суперечити принципам публічного права.

2. Римляни відміну приватного від публічного права зводили до різниці охоронюваних інтересів, поділяючи саме інтереси на приватні й загальні.

Слід зазначити поняття «приватне право» у деяких державах зберігається поряд з «цивільним правом». У США поширений термін «ділове право» (*bisness law*). У країнах дуалістичної системи існує поділ на цивільне і торгове право (ФРН, Франція).

Наукові позиції щодо змістовності понятійної категорії «приватне право» мають доволі дискусійну позицію.

Наукові позиції в трактуванні понятійної категорії «приватне право»

Змістовність понятійної категорії «приватне право»	Автори (науковці)
Приватне право це база, ядро правопорядку, заснованого на ринковій організації суспільства.	Н.С. Кузнецова та інші
Приватне право це право, яке включає природне (jus naturale), міжнародне торгівельне право (право народів – jus gentium) і цивільне право(jus civile)	І Дигестів Юстиніана
Приватне право – це цивільне право, яке представлено протиставленням публічному праву в цілому	Р. Майданик
Приватне право – це підсистема права, яка складається з сукупності погоджених норм, що регулюють майново-вартісні відносини й особисті немайнові відносини, структурно поділені на галузі, підгалузі, інститути	О. Ф. Скакун
Приватне право – це сукупність правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремих осіб, які не є фігурантами держави, не перебувають у відносинах влади-підпорядкування щодо одне одного, рівноправно і вільно встановлюють собі права і обов'язки у відносинах, що виникають з їх ініціативи	Є. Харитонов
Приватне право як «галузь позитивного права, яка складається з юридичних (державно-вольових) норм, що врегульовують на засадах формальної рівності суспільні відносини між юридично правоздатними особами»	Р. Б. Сивий

Примітка : узагальнено та систематизовано на основі джерела [6]

Ми поділяємо думку Ю. М. Белуга та А. А. Жилкова [6] стосовно того, що «...приватне право має свою систему, яка складається з окремих галузей права, підгалузей та інститутів». Науковці вважають, що до структурних елементів приватного права можна віднести такі галузі права: цивільне право і сімейне право. Разом з тим, спірним і частковим є віднесення до системи приватного права таких галузей права, як: господарське право, трудове право, земельне право і медичне право.

Основні тенденції розвитку сучасного приватного права, ми вважаємо, павинні бути узгодженні з напрямком покращення міжнародного приватного права та мати наступний зміст:

- уніфікація правових норм через прийняття міжнародних договорів і типових (модельних) законів;

- удосконалення і кодифікація норм міжнародного приватного права на національному рівні;
- виникнення колізії між нормами міжнародних договорів у сфері міжнародного приватного права;
- підвищення ролі принципу «автономії волі сторін» і перехід до гнучкіших норм колізійного права;
- розширення сфери дії міжнародного приватного права у зв'язку з науково-технічним поступом людства (атомна енергетика, космічна діяльність, прогрес у сфері транспорту, засобів зв'язку тощо).

Враховуючи вищевикладене можна зробити ряд висновків. По перше, приватне право виступає підсистемою права, яка складається з сукупності погоджених норм, що регулюють майново-вартісні відносини й особисті немайнові відносини, структурно поділені на галузі, підгалузі, інститути. По друге, має відмінності від функціональних призначень публічного права. По третє, основні тенденції розвитку сучасного приватного права доцільно розглядати з міжнародних правових позицій.

Список використаних джерел:

1. Вишновецька С. В., Корнеєв Ю. В. Міжнародне приватне право: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2019. 164 с.
2. Кузьменко С. Г. Міжнародне приватне право: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2010. 316 с.
3. Килимник І. І., Бровдій А. М. Міжнародне приватне право : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.
4. Міжнародне приватне право : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [В. А. Бігун, Є. М. Білоусов, І. М. Жуков]; за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Х. : Право, 2015. 320 с.
5. Теліпка В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право . навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
6. Белуга Ю. М., Жилкова А.А. Актуальні проблеми визначення системи приватного права. *Юридичний вісник*. 2013. 1(26). С. 85-89.

Качур В. О.,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Говорячи про ціннісні орієнтири сучасного приватного права, передусім необхідно визначитися, що слід розуміти під ціннісними орієнтирами. Незважаючи на те, що ця категорія у наукових розвідках останніх років

виявилася затребуваною, однак при детальному ознайомленні з ними мова швидше йде про «ціннісні орієнтації». Тому ціннісні орієнтири більшістю авторів розглядаються у контексті «ціннісних орієнтацій». На нашу думку, ці поняття мають різне змістове навантаження.

Передусім зазначимо, що ця категорія є збірною і складається з двох понять «орієнтир» та «цінність». У тлумачних словниках української мови чи словниках іншомовних слів ми також не знайдемо чіткого означення цього слова. Це буде, як правило, «добре помітний предмет, який допомагає орієнтуватися на місцевості» [4, с. 745] або «показчик чи окремих предмет на місцевості (дерево тощо), за допомогою якого можна визначити своє місцеперебування» [3, с. 561]. Тому «орієнтир» вживають образно або в переносному значенні як те, що «спрямовує для досягнення якоїсь мети» [5, с. 561]. Тому орієнтири можна сміливо розглядати як певні явища (матеріальні чи духовні) об'єктивного світу, якими людина керується при прийнятті того чи іншого рішення для досягнення певної мети при здійсненні нею своєї життєдіяльності. І хоча свою орієнтацію людина вибудовує уже на основі певних орієнтирів, однак її ключовим поняттям є не сам «орієнтир», а поняття «установка», що уособлює собою ставлення суб'єкта до оточуючого його світу та до самого себе, закріплених його життєвим досвідом та сукупністю його переживань, що впливають на її готовність виконувати певним чином ту чи іншу діяльність чи просто діяти.

Щодо розуміння категорії «цінність», то у науковій розвідці «Категорія «цінність» у теорії правової культури: до визначення поняття» ми детально розглянули аналіз властивостей цього явища. Зокрема, серед них ми виокремили такі: 1) ключовою ознакою категорії «цінність» є її «значимість» («значущість», «значення»); 2) цінності суб'єкт вибудовує у процесі своєї життєдіяльності починаючи зі стадії цілепокладання; 3) когнітивним компонентом цінності виступають знання, які дозволяють суб'єкту виокремити властивості явища, які будуть оцінені ним на предмет їх значущості; 4) емоційним компонентом цінності є оцінка, за допомогою якої суб'єкт лише фіксує належне, стверджує свій інтерес та з'ясовує, чи це відповідає його потребам і тим самим є значимим для нього; 5) оцінка є процесом чи процедурою надання певним явищам цінності (поцінування або заперечення), розглядаються як передумова встановлення цінності і складається з суб'єкта та об'єкта оцінки, а також її об'єктивної та суб'єктивної сторони; 6) цінність не можна окремо ототожнювати ні з суб'єктом та його потребами, ні з об'єктом оцінки, наділеним певними властивостями, оскільки взяті самі по собі вони цінності не дають; 7) процес чи процедура встановлення цінності передбачає виконання послідовно певних розумово-емоційних дій; 8) цінності мають суто соціальну природу; 9) одне і те ж явище може мати різну цінність для різних суб'єктів. Це дало підстави визначати цінність як явища об'єктивного світу (матеріальні та духовні), що мають значення для суб'єкта при здійсненні ним життєвого вибору [1, с. 10].

Тому, коли ми вживаємо поняття ціннісні орієнтири, то маємо на увазі лише ті явища (матеріальні чи духовні) об'єктивного світу, які мають значення для суб'єкта при здійсненні ним життєвого вибору на стадії цілепокладання.

Категорія «ціннісні орієнтири» вживається не лише щодо людини чи її утворень. Ми говоримо про ціннісні орієнтири і тоді, коли мова йде про певні сфери суспільного життя – освіту, науку, економіку, політику, право тощо. Особливо гостро питання про ціннісні орієнтири постає у сфері приватного права, що є сукупністю ідей, засад, правилі норм, що визначають статус приватної особи і забезпечують пріоритетність та захист її інтересів [6, с. 84].

Орієнтація приватного права на пріоритетність та захист інтересів приватної особи ставить перед фахівцями цієї галузі необхідність при здійсненні правового регулювання послуговуватися певними ціннісними орієнтирами, якими так багата національна цивільна наука. Серед них справедливість, рівність, свобода (вільне волевиявлення), гідність та ін., які знайшли своє нормативно-правове закріплення.

Сьогодні гостро піднімається питання і про врахування ціннісних орієнтирів, вироблених сучасним європейським правом, яке «впродовж більш ніж двох десятиліть формується в Європі і входить в європейську правосвідомість через призму принципу верховенства права та пріоритету прав і свобод людини» [2, с. 53].

Тому перед правниками, як наукового, так і практичного напрямку (законотворення, правозастосування) і надалі стоїть завдання враховувати ціннісні орієнтири приватного права в українській правовій системі із врахуванням не лише європейського досвіду, а й національної правничої традиції.

Видається, що успішне досягнення цього завдання, напряму залежить і від ціннісних орієнтирів і самих суб'єктів приватного права, які будуть його реалізовувати. Тому питання підвищення їхньої правової культури, формування належного рівня їхньої правосвідомості також потребують пильної уваги з боку правничої спільноти, громадськості та держави.

Список використаних джерел:

1. Качур В. О. Категорія «цінність» у теорії правової культури: до визначення поняття. *Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал*. 2020. № 11(1). С. 6-12. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/law2020.01.001>.
2. Кузнєцова Н. С., Кохановська О. В. Сучасне приватне право України: вектори європейського розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 49-55.
3. Орієнтир. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. К.: УРЕ, 1974. 561 с.
4. Орієнтир. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. 745 с.
5. Орієнтувати. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. К.: УРЕ, 1974. 561 с.

6. Харитонов Є. О. Концепти «правова система», «право» та «приватне право» у контексті угоди про асоціацію України з ЄС. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 79-86.

Кваснікевич О. А.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ІНДЕКСАЦІЇ ТА РОЗРАХУНКУ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗІ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед найбільш проблемних питань, які виникають у аліментних зобов'язаннях, є заборгованість, що виникає із несплати останніх.

Заборгованість зі сплати аліментів може утворитися тільки після набрання законної сили рішенням суду про стягнення аліментів або укладення договору між сторонами про сплату аліментів, коли фактично сплата аліментів за вказаними документами не здійснювалася, а між сторонами виникли аліментні зобов'язання.

Аліментне зобов'язання – це правовідносини, в яких відповідно до норм сімейного законодавства України одна сторона зобов'язана утримувати іншу сторону відповідно до умов та порядку, передбачених нормами сімейного законодавства України, а друга сторона має право вимагати виконання такого обов'язку [1, с. 329].

Аліменти можуть сплачуватися у добровільному порядку або їх стягують у примусовому порядку. Ухилення від сплати аліментів слід вважати дією або бездіяльністю винної особи, спрямовані на невиконання рішення суду про стягнення з неї на користь стягувача визначеної суми аліментів. Вони можуть виражатися як у прямій відмові від сплати встановлених судом аліментів, так і в інших діях (бездіяльності), які фактично унеможливають виконання вказаного обов'язку (приховування заробітку, зміні місця роботи чи місця проживання з неподанням відповідної заяви до виконавця відповідно до ч. 5 ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» [2].

У разі ухилення боржником від сплати аліментів виникає заборгованість, яку слід відрізнити від присудження аліментів за минулий час, передбаченого ч. 2 ст. 191 СК України [3]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 191 СК України аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову, а в разі подання заяви про видачу судового наказу – із дня подання такої заяви.

Заборгованість виникає, як зазначалося вище, коли аліменти мали відраховуватися але не відраховувалися. Стягнення аліментів за минулий час, що передбачено ч. 2 ст. 191 СК України, має місце, якщо позивач надасть до суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх

сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за десять років.

Відповідно до ч. 2 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернено на майно боржника. Звернення стягнення на заробітну плату не перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника, якщо існує непогашена заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці.

Визначення суми заборгованості зі сплати аліментів, присуджених як частка від заробітку (доходу), визначається виконавцем у порядку, встановленому СК України.

Розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом [3].

Так, на практиці часто трапляються випадки, коли боржник при сплаті аліментних платежів не вказував у платіжному документі (квитанції банку, поштовому переказі) призначення платежу, а саме, що це власне «сплата аліментів на утримання дитини». В такому випадку стягувач могла (міг) бути не згодним із розрахунком заборгованості, вказавши, що згідно з платіжним документом не ясно, чи боржник сплатив аліменти, чи просто перерахував платіж, не зазначивши, що ця сума сплачена саме з аліментів. У такому випадку, коли між сторонами виник спір, справу щодо розміру заборгованості зі сплати аліментів вирішує суд.

Заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу), визначається, виходячи з фактичного заробітку (доходу), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення, незалежно від того, одержано такий заробіток (дохід) в Україні чи за кордоном.

Заборгованість за аліментами платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості або є фізичною особою – підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, або є громадянином України, який одержує заробіток (дохід) у державі, з якою Україна не має договору про правову допомогу, визначається, виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості.

У разі встановлення джерела і розміру заробітку (доходу) платника аліментів, який він одержав за кордоном, за заявою одержувача аліментів державний виконавець, приватний виконавець здійснює перерахунок заборгованості.

Виконавець зобов'язаний обчислювати розмір заборгованості із сплати аліментів щомісяця, а також проводити індексацію розміру аліментів.

Індексація розміру аліментів, визначеного у твердій грошовій сумі, проводиться, якщо інше не передбачено у виконавчому документі чи у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, виконавцем у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку. Індексація розміру

аліментів проводиться щороку, починаючи з другого року після визначення розміру аліментів.

Відповідно до ч. 2 ст. 182 СК України мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів.

Виконавець зобов'язаний повідомити про розрахунок заборгованості стягувачу і боржнику у разі:

- 1) надходження виконавчого документа на виконання від стягувача;
- 2) подання заяви стягувачем або боржником;
- 3) надіслання постанови на підприємство, в установу, організацію, до фізичної особи – підприємця, фізичної особи, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію чи інші доходи;
- 4) надіслання виконавчого документа за належністю до іншого органу державної виконавчої служби;
- 5) закінчення виконавчого провадження.

У разі виїзду боржника на постійне проживання до держави, з якою Україна не уклала договорів про надання правової допомоги, за рішенням суду до виїзду боржника за кордон стягнення аліментів здійснюється за весь період до досягнення дитиною повноліття.

У разі стягнення аліментів як частки заробітку (доходу) боржника на підприємстві, в установі, організації, фізичної особи, фізичної особи – підприємця відрахування здійснюються з фактичного заробітку (доходу) на підставі постанови виконавця.

Якщо стягнути аліменти в зазначеному розмірі неможливо, підприємство, установа, організація, фізична особа – підприємець, фізична особа, які проводили відрахування, нараховують боржнику заборгованість із сплати аліментів.

Правила нарахування заборгованості по аліментах залежать від того, який їх вид було присуджено судом. Тут можливі два варіанти:

- сплата аліментів у твердій грошовій сумі,
- сплата аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини.

У разі визначення суми заборгованості у частці від заробітку (доходу), розмір аліментів не може бути менший за встановлений Сімейним Кодексом України.

Заборгованість за аліменти стягується незалежно від досягнення дитиною повноліття [4], а у випадках передбачених ст. 199 СК України – до досягнення нею двадцяти трьох років.

Список використаних джерел:

1. Виконавче провадження: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2020. 460 с.

2. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page>.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. №2947–III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/>.

4. Інструкція з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства Юстиції України від 02.04.2012р. №512/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12>.

Кондратюк В. В.,
адвокат, юрисконсульт юридичного відділу ТОВ «ПОФ «ІРБІС»,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПОЖИВАЧІВ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

За сучасних економічних реалій неможливо уявити сьогодення без банківської сфери. Кожен з нас щоденно користується ринком банківських послуг, вступаючи у відповідні правові відносини з фінансовими організаціями. Такі взаємодії виникають, коли ми оплачуємо за проїзд в громадському транспорті за допомогою додатків на смартфоні, проводимо грошові перекази, розраховуємося за товари та послуги карткою, користуємося платіжними додатками, отримуємо кредити чи розміщуємо кошти на депозиті. Відтак, отримуючи чи бажаючи отримати банківську послугу, фізична особа набуває статусу споживача банківської послуги.

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає термін «споживач фінансових послуг» як фізичну особу, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю [1].

Поряд з цим, у ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» закріплено дефініцію поняття «споживач» – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [2]. Тобто зазначений нормативний акт основною ознакою споживача визначає мету отримання таких послуг та придбання товарів – задоволення особистих приватних споживчих потреб фізичної особи.

З огляду на відсутність у законодавстві визначення поняття «споживач банківських послуг» існує потреба у його науковому осмисленні.

Відтак, пропонується розглядати «споживача банківських послуг» як фізичну особу, яка бажає отримати чи отримує банківську послугу для задоволення власних споживчих, непрофесійних потреб та безпосередньо не пов'язана з підприємницькою діяльністю чи виконанням трудових обов'язків.

Правовий статус споживача банківських послуг складають загальні права й обов'язки споживача та спеціальні, які стосуються конкретної банківської послуги, яка йому надається.

Спеціальний правовий статус споживача має своє вираження у спеціальній правосуб'єктності (у єдності спеціальної право- і дієздатності) та спеціальних правах й обов'язках особи, законних інтересах в суб'єктивному змісті і у правових нормах в об'єктивному змісті [3, с. 463].

О. О. Старицька вказує, що законодавець наділяє споживача спеціальним правовим статусом, що визначає особливості правового становища споживача серед інших осіб, який наділяється спеціальною правовою дієздатністю і специфічними додатковими правами. Споживач – суб'єкт приватного права, проте необхідність особливого захисту його прав передбачає широкий публічно-правовий вплив у цій сфері, що приводить до наділення споживача низкою публічно-правових можливостей, застосування публічно-правових засобів захисту його прав, створення системи державного й громадського захисту прав споживачів. Тим самим законодавець закріплює особливий правовий режим регулювання захисту прав споживачів, а спеціальний правовий статус споживача набуває комплексний характер, доповнюючи права всіх покупців і замовників специфічними правовими можливостями [4, с. 51].

М. С. Муляр стверджує, що в юридичній доктрині правовий статус споживача належить до спеціального правового статусу, що обумовлений особливим економічним та правовим становищем споживача як суб'єкта цивільних правовідносин, який потребує спеціального захисту державою шляхом створення додаткових гарантій охорони прав і законних інтересів з метою усунення економічної нерівності у відносинах з суб'єктом господарської діяльності [5, с. 142].

Основний перелік прав споживача визначений у ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів».

Зважаючи на специфіку правових відносин, що складаються між споживачем банківських послуг та банківською установою, аналізуючи їх правову природу, права споживача банківських послуг можна згрупувати за такими напрямками:

- інформаційні права: право на отримання повної, достатньої та достовірної інформації про банківську послугу, яку він отримує, в тому числі, і право на отримання достовірної, добросовісної реклами банківського продукту, як то – споживчого кредиту тощо;

- право на інформаційну безпеку, так як при наданні банківських послуг банківська установа отримує доступ до конфіденційних даних про споживача та фінансової інформації;

- право на охорону та захист своїх прав як вже порушених (з метою їх належного поновлення), так і спрямовану на превентивні заходи з метою запобігання їх порушення в майбутньому. До них можна віднести право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок ненадання або

неналежного надання послуг, а також право на звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;

- право на отримання якісної, фінансово та інформаційно безпечної послуги. Основними інструментом надання таких послуг є грошові кошти, готівкові чи безготівкові, власні кошти споживача чи залучені на позикових, кредитних умовах;

- інші права при споживанні окремих банківських продуктів / отриманні банківських послуг.

До обов'язків споживача можна віднести зобов'язання ознайомитися з умовами та правилами надання банківської послуги; при потребі роз'яснення умов та правил надання банківської послуги – до початку її надання звернутися банківської установи; дотримуватися вимог чинного законодавства України під час отримання банківської послуги, правил та умов її надання банком; при споживанні послуги необхідно вживати всіх належних заходів щодо забезпечення інформаційної та фінансової безпеки і нерозголошення конфіденційних даних; обов'язки та обмеження, встановлені правилами надання конкретної фінансової послуги.

Умови відповідальності споживача банківської послуги вказані у правилах банківської установи щодо її надання, які у більшості випадків сформовані у вигляді заяви/згоди – приєднання до затверджених банківською установою правил.

З наведеного вище випливає, що споживачі банківських послуг, перебуваючи у стані відсутності реальної рівності їх правового статусу зі статусом банківської установи, отримуючи при цьому банківську послугу, яка задовольняє їх побутові, споживчі та непрофесійні потреби, потребують ефективного, дієвого та доступного механізму охорони та захисту своїх прав. Такий механізм повинен забезпечуватися за допомогою функціонування регуляційних інструментів ринку банківських споживчих послуг.

Список використаних джерел:

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. Ст. 379.
3. Черняк О. Ю. Класифікація прав споживача за законодавством України та Європейського Союзу. *Форум права*. 2008. № 2. С. 458–464.
4. Старицька О. О. Поняття та критерії класифікації правового статусу споживача: теоретико-правове дослідження. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 48–52.
5. Муляр М. С. Правовий статус споживача за договором споживчого кредиту в контексті новел Закону України «Про споживче кредитування». *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 141–145.

Кузнецова Л. В.,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук
(*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*)

Маринич Д. В.,
здобувач вищої освіти
(*Київський університет культури*)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проблема збереження довкілля наразі вважається спільним обов'язком держави, громадянського суспільства й кожної окремої людини. На думку багатьох вчених в галузі екології першочерговою причиною, що призвела до загрожуючого стану довкілля, є неефективна реалізація екологічної політики в державі, що проявляється у відсутності належного правового та економічного механізмів, які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем; відсутності належного контролю за охороною довкілля; недосконалої інституційної перетворення в державній системі з охорони навколишнього природного середовища і використанні природних ресурсів; не вдосконаленні механізму реалізації міжнародних, національних, регіональних, галузевих та місцевих природоохоронних програм; відсутності концептуальних положень регіональної політики.

На сучасному етапі екологічна глобалізація передбачає створення нової етики постіндустріального суспільства, що має орієнтуватися на пріоритет колективних, загальнолюдських інтересів, на прагнення зберегти й передати нашу Планету Земля наступним поколінням цілісною і в облагородженому вигляді.

Сучасна міжнародна екологічна політика характеризується усвідомленням спільнотою нових викликів та загроз глобальному цивілізаційному розвитку. Спостерігається чітка тенденція до розширення змісту поняття безпеки у різних напрямках її реалізації, в тому числі і екологічному. Нинішні інтеграційні процеси впливають на політичні та економічні рішення окремих країн, а зростаюча взаємозалежність між державами – на світове співтовариство в цілому. Наразі питання охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки набувають геополітичного характеру.

Прискорення і поглиблення інтеграційних процесів ставлять перед сучасними країнами необхідність вироблення оптимальної моделі міжнародно-правової взаємодії, яка надасть змогу найбільш безболісно впровадити зарубіжний досвід у національно-правову систему. Саме у галузі регулювання

відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки необхідність взаємоузгодженості набуває першочергового характеру, внаслідок єдності природних процесів і явищ та необхідності скоординованих заходів для їх регулювання. З огляду на це, проблеми зближення екологічного законодавства України з законодавством ЄС і забезпечення виконання міжнародно-правових зобов'язань є важливими та актуальними напрямками.

Одним із важливих елементів екологічної інтеграції України в Європейський союз є приведення законодавства України у відповідність до стандартів екологічного права Європейського союзу. Адаптація екологічного законодавства України до законодавства Європейського союзу полягає в поетапному прийнятті та впровадженні нормативно – правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського союзу [1, с. 36].

Верховною Радою України 31 жовтня 1995 р. прийнято Закон «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» [2], в якому підтверджується відданість України ідеалам і принципам, які є спільним надбанням європейських народів, і визнається, що інтереси збереження й подальшого втілення в життя цих ідеалів потребують більш тісного єднання між усіма європейськими країнами. З урахуванням змістовної складової цього Закону правові цінності й розуміння юридичної природи прав людини й основоположних свобод набувають ознак об'єднувального чинника правової системи України з правовими системами інших країн-членів Ради Європи.

На сьогодні екологічні права людини є серед найвищих соціальних цінностей. Розвиток правової думки про них пов'язаний з усвідомленням міжнародним співтовариством нагальної необхідності не лише збереження й ефективного використання ресурсної бази навколишнього природного середовища, а й створення умов свого існування, потреби дихати чистим повітрям, пити чисту воду, споживати екологічно безпечну їжу й задовольняти інші біологічні та духовні потреби. З урахуванням зазначеного в багатьох країнах світу екологічні права визнаються не лише самостійними правами, а й життєво необхідною основою для правового забезпечення задоволення біологічних та еколого-естетичних потреб людини [3].

Варто відзначити також швидке реагування законодавців сучасних держав на зміну екологічної ситуації, глобальні екологічні катастрофи, вимоги представників національного і світового громадського екологічного руху шляхом ухвалення адекватних правових актів, що регулюють ту чи іншу сферу суспільних відносин в екологічній сфері. Подальший розвиток екологічного законодавства у світі відбувається шляхом прийняття законодавчих актів, спрямованих на врегулювання відносин у конкретних сферах охорони довкілля. Зусилля національного законодавства спрямовуються на створення правових механізмів охорони атмосферного повітря, вод, ґрунтів, контролю за отруйними речовинами, поводження з відходами тощо, в підґрунті яких – насамперед турбота про життя і здоров'я людини. Однією з помітних ознак розвитку екологічного законодавства на національному рівні зараз стало формування законів комплексного характеру.

Таким чином слід окреслити спільні для розвитку сучасного міжнародного екологічного права й національних правових систем особливості, а саме: взаємовплив прогресивних екологічних ідей національного й міжнародного екологічного права; конституційне закріплення в низці країн природного права людини на життя і сприятливе для життя довкілля; закріплення в конституціях низки країн екологічної функції держави; збереження довкілля для нинішнього і прийдешніх поколінь як спільний обов'язок держави, громадянського суспільства й кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Власенко Ю. Оптимізація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки (міжнародно-правовий аспект). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 36-39.

2. Про приєднання України до Статуту Ради Європи: Закон України від 31 жовтня 1995 р. № 398/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95>

3. Труш О. О., Андрієнко В. М., Ломовських Г. А. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів. URL: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/4/05.pdf>

Кузніченко О. В.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Загородній К. В.,

курсант 3 курсу ФПФОДР
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБУ ТА ФОРМИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ

Ст. 43 Конституції України проголошує, що кожен має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, на яку особа вільно погоджується або обирає [1]. Основний Закон також перераховує права на належні, безпечні і здорові умови праці, на її оплату, на відпочинок. Однак, якщо трудові, як і будь-які інші, права не мають належного захисту або якщо вони взагалі не захищені, їх складно назвати «правами» – в такому разі вони перетворюються лише на задекларовані побажання. І розраховувати на те, що їх ніхто не порушить – наївно та необачно.

Для початку слід з'ясувати, як трактуються поняття «форма» та «спосіб». Так, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» поняття

«форма» визначає як спосіб здійснення, виявлення будь-яких дій. Спосіб – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; те, що служить знаряддям, засобом і т. ін. У якій-небудь справі, дії. Засіб – це спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб [2]. Як бачимо, такі поняття, як «форма», «спосіб» та «засіб» досить взаємо пов'язані, однак – не тотожні.

Форма захисту – сукупність способів, які спрямовані на поновлення, встановлення і визнання прав і законних інтересів осіб. Форма захисту є юридичною формою.

Спосіб захисту – сукупність дій, за допомогою яких відновлюються, визнаються, встановлюються права та законні інтереси особи.

Спосіб захисту є засобом для форми захисту. При цьому кожний спосіб захисту має свої засоби.

Відповідно до ст. 221 КЗпП України, трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах, а також районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами. Комісія по трудових спорах є обов'язковим первинним органом із розгляду трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях, за винятком спорів, зазначених у статтях 222, 232 КЗпП України. Трудовий спір підлягає розглядові в комісії по трудових спорах, якщо працівник самостійно або за участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності в ході безпосередніх переговорів із власником або уповноваженим ним органом. Як бачимо, працівник може звернутися і до профспілкової організації за захистом своїх прав і законних інтересів – звісно, якщо такий працівник є членом цієї організації.

Відповідно до ст. 259 КЗпП України, нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють спеціально уповноважені на те органи та інспекції, які не залежать у своїй діяльності від власника та уповноваженого ним органу [3].

Прикладом порушення прав працівника може бути, ситуація у якій Машиніст підіймальної машини, працюючи на цеху видобування кам'яного та бурого вугілля працює п'ять днів у тиждні, робочий час у день складає 8 годин, підсумовуючи години за тиждень, то вони дорівнюють 40 год/тиждень, тим самим порушуючи чинне законодавство, так як у ст. 51 КЗпПУ «для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці, – не більш як 36 годин на тиждень». Працівник, права, якого були порушені повинен звернутися до комісії по трудових спорах розглянути спір, що виник з приводу порушення тривалості робочого дня.

Способами захисту є :

- 1) визнання умов трудового чи колективного договору недійсними;
- 2) визнання факту укладення трудового договору;
- 3) відновлення становища, яке існувало до порушення права;
- 4) відшкодування витрат;
- 5) відшкодування шкоди;
- 6) компенсація моральної шкоди;
- 7) компенсація витрат;
- 8) виплата матеріальної допомоги;
- 9) перерахування заробітної плати у зв'язку з

індексацією; 10) укладення трудового договору; 11) зміна правовідношення; 12) розірвання трудового договору; 13) зміна формулювання причини звільнення; 14) укладення колективного договору; 15) визнання наказу, розпорядження або дій власника чи уповноваженого ним органу незаконними та інші способи, передбачені законодавством.

Часто способи захисту поєднуються. Наприклад, визнання права і виконання обов'язку в натурі; відновлення становища, яке існувало до порушення права, і відшкодування шкоди; відшкодування шкоди і перерахування заробітної плати у зв'язку з індексацією тощо.

Наведені способи захисту можна класифікувати, зокрема:

1) в залежності від суб'єкта, що має право на його застосування (суд, КТС, профспілка, роботодавець, працівник, органи, а також інспекції, що уповноважені на здійснення контролю і нагляду за дотриманням законодавства про працю);

2) в залежності від наслідків застосування такого способу (задоволення грошових або негрошових вимог);

3) в залежності від засобів, що застосовуються (позовні і непозовні).

Варто зауважити, що з приводу самозахисту трудових прав серед науковців точиться дискусія. Так, одні науковці вважають, що самозахист – це форма захисту трудових прав [4]. Деякі автори, не розмежовуючи поняття «форма», «спосіб» і «засіб захисту» трудових прав, спочатку називають самозахист формою, потім способом, а наостанок – і засобом захисту трудових прав. Т. Маркіна взагалі вказує на те, що самозахист суб'єктивних прав – це спосіб забезпечення їх реалізації, а не спосіб захисту цих прав. Т. Маркіна не аргументує, чому самозахист вона відносить до способів забезпечення реалізації суб'єктивних трудових прав [5, с. 41].

Отже, на наш погляд, способи захисту є засобами для форми захисту та мають більш широке значення. При цьому кожний спосіб захисту має свої засоби.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.11.2020).

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун» 2004. С. 1140.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.11.2020).

4. Лагутіна І. В. Самозахист як форма захисту трудових прав / Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. Вип. 24. Одеса: Фенікс, 2005. С. 187-193.

5. Гетьманцева Н. Д. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. *Адвокат*. 2009. № 11. С. 37-42.

Майкут Х. В.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ РЕСТИТУЦІЇ ТА ВІНДИКАЦІЇ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Право власності є природним людським правом, яке потребує належного правового захисту, оскільки в людині а рїогї існує доконечна потреба вкладати своє життя в «життя речей», що в подальшому впливає на її розвиток в духовному плані [1, с. 127]. Однак, будь-яке право особи стає практично цінним лише тоді, коли державою створюється механізм його реалізації та захисту.

Специфіка цивільно-правового захисту права власності насамперед полягає в застосуванні таких юридичних механізмів (способів, засобів), які забезпечують усунення перешкод у здійсненні права власності, відновлення майнового становища власника за рахунок майнових прав порушника чи іншої зобов'язаної особи тощо. Вибір того чи іншого способу захисту права обирається власником залежно від обставин справи та повністю залежить від мети захисту. Способи захисту права власності реалізуються через конкретні засоби.

Одним із засобів відновлення прав власника, що мають речово-правовий характер, є подання вїндікаційного позову, предметом якого є вимога власника про витребування індивідуально-визначеного майна із чужого незаконного володіння. Із сутності вїндікаційного позову випливає, що він заявляється власником, а також титульним володільцем (особою, яка хоч і не є власником, але в якї майно перебувало у володїнні за законом чи на підставі укладеного цивільно-правового договору – майнового найму, зберїгання та ін.), які не лише позбавлені можливості користуватися річчю, але вже й фактично не володїють нею. Суб'єктом, до якого звертається вимога, може бути лише та особа, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа майном власника чи титульного володільця і фактично володіє ним на час вирішення вїндікаційної вимоги по сутї.

При зверненні з вимогою про повернення майна з чужого незаконного володіння на позивача покладається обов'язок підтвердити наявність в нього речового права на втрачене майно.

Незаконність володіння особою річчю, як умова вїндікації містить декілька аспектів, що вимагають уточнення. Так, цілком очевидно, що для остаточного вирішення питання за цим позовом потрібно з'ясувати не тільки об'єктивну сторону – законність і незаконність прав власника, необхідно враховувати у поведінці набувачів майна й суб'єктивний фактор: знала чи не знала особа, повинна була знати чи ні, мала можливість знати чи ні про певну

обставину. Відтак, слід розрізняти два види набувачів чужих речей: а) добросовісних; б) недобросовісних [2, с. 54].

Грань між добросовісним та недобросовісним володінням встановлюється судом, виходячи з презумпції добросовісності набувача. Для її спростування повинно бути доведено, що набувач навмисно чи по грубій необережності не взяв до уваги конкретних обставин правочину, з яких ясно видно, що річ відчужується неправомірно [3, с. 96].

Якщо від незаконного недобросовісного набувача позивач має право витребувати своє майно у будь-якому разі, то вимога повернення майна від незаконного добросовісного набувача може бути обмежена певними випадками, які окреслені в ст. 388 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4]. Лише у тому разі, якщо майно вибуло з володіння власника (титульного володільця) не з його волі, а набувач отримав його оплатно, не у порядку, встановленому для виконання судових рішень, та не знав і не повинен був знати, що отримує таке майно без достатніх правових підстав, суд матиме підстави для задоволення віндикаційного позову.

Враховуючи те, що метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений, то у випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно (принцип реєстраційного підтвердження володіння нерухомістю) [5].

Деяку подібність з віндикаційним позовом має позов про визнання правочину недійсним. Наслідком факту визнання правочину недійсним або констатації недійсності правочину (в разі нікчемності правочину) виступає реституція, метою проведення якої є відновлення між сторонами такого собі status quo у фактичному та правовому становищі, що існував до вчинення правочину, шляхом, так би мовити, абсолютного знищення юридичного значення будь-яких дій, що вчинялися суб'єктами – учасниками недійсного правочину [6, с. 23].

Реституція є самостійним засобом захисту та відновлення порушеного права, на що вказують характерні її ознаки, які дозволяють насамперед провести розмежування реституції та віндикаційного позову.

По-перше, варто звернути увагу на те, позов про визнання правочину недійсним із відповідним застосуванням реституційних наслідків є, на відміну від віндикаційного позову, зобов'язально-правовим засобом захисту права власності, оскільки може бути застосований лише в тому випадку, коли сторони перебувають в договірному правовідношенні. З огляду на це, реституція характеризується певними рисами, які знаходять свій прояв в особливостях суб'єктного складу правовідносин.

Правовідносини, що виникають у зв'язку з пред'явленням реституційних вимог суттєво обмежені колом їх учасників, якими є сторони правочину, будь-які заінтересовані особи.

Щодо першої категорії позивачів, то тут не виникає жодних питань, адже укладення та виконання правочину, про недійсність якого вони заявляють, порушує саме їх права та інтереси. Дещо складніша ситуація з іншою категорією суб'єктів, яким надається право оспорювання правочину та застосування наслідків його недійсності. Так, віднісши до кола позивачів заінтересованих осіб, законодавець прямо не вказав, в чому полягає їх «інтерес» і, лише аналізуючи конкретні правочини, що передбачені в чинному законодавстві, можна визначити, чи можуть бути порушені в конкретній ситуації права таких осіб і які, а отже встановити наявність і характер «інтересу» у цих осіб [7, с. 21].

Реституція можлива лише в чітко визначених межах і полягає в поверненні лише одержаного, незалежно від того, чи предметом правочину була індивідуально-визначена річ, чи річ, визначена родовими ознаками. Варто зауважити, що навіть у тому випадку, коли за недійсним правочином витребується індивідуально-визначене майно, реституційну вимогу не слід ототожнювати з віндикаційною вимогою. На відміну від реституції, витребування майна з чужого незаконного володіння є речово-правовим способом захисту права власності, що виключає можливість власника індивідуально-визначеного майна – сторони недійсного правочину скористатися таким способом.

При застосуванні правил реституції, на відміну від віндикації, не має правового значення й не береться до уваги добросовісність сторони правочину – набувача, який одержав певне майно у власність за недійсним договором [6, с. 26].

Як свідчить судова практика, досить часто віндикаційні позови заявляються до особи, яка є набувачем майна за правочином, визнаного згодом недійсним, або до особи, яка володіла цим майно на підставі недійсного правочину й здійснила його відчуження.

З цього приводу Велика Палата Верховного Суду в постанові від 21.11.2018 у справі №674/31/15-ц звернула увагу на необхідність розмежування випадків застосування двосторонньої реституції як наслідку недійсності правочину та витребування майна від добросовісного набувача, як способу захисту прав власника, порушених незаконним відчуженням цього майна. Так, реституція як спосіб захисту цивільного права застосовується лише в разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним чи який визнано недійсним. У зв'язку із цим вимога про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, за правилами реституції може бути пред'явлена тільки стороні недійсного правочину. Норма частини першої статті 216 ЦК України не може застосовуватися як підстава позову про повернення майна, яке було передане на виконання недійсного правочину та відчужене третій особі. Не підлягають задоволенню позови власників майна про визнання недійсними наступних правочинів щодо відчуження цього майна, які були вчинені після недійсного правочину. У цьому разі майно може бути

витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, шляхом подання віндикаційного позову [8].

Власник з дотриманням вимог статті 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування не потрібно оскаржувати весь ланцюг договорів та інших правочинів щодо спірного майна [9].

Таким чином, за своєю суттю і реституція, і віндикація є цивільно-правовими інститутами, реалізація яких спрямована на відновлення порушеного права. Вибір того чи іншого засобу захисту здійснюється з точки зору його ефективності з врахуванням характеру спірних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Щупінська О. Становлення інституту права власності в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2006. № 7. С. 126-130.

2. Гнатів О. Б. Захист права власності в цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 202 с.

3. Голубева Н. Ю. Захист права власності при позбавленні власника володіння (віндикаційний позов). *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 42. С. 94-98.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574015>.

6. Романюк Я.М., Майстренко Л.О. Реституція, віндикація, кондикція, відшкодування шкоди : окремі аспекти співвідношення та розмежування. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 10 (170). С. 22–31.

7. Іваненко М.А. Співвідношення правових інститутів реституції та віндикації у цивільному праві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 1-6. Том 2. С. 20–23.

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 у справі № 674/31/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78129908>.

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.02.2020 у справі № 922/614/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902138>.

Мелех Л. В.,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Земля відіграє велике значення у майнових відносинах, виступаючи об'єктом права власності, користування та охорони. Залучення землі як нерухомого майна у цивільний обіг призвело до збільшення кількості земельних власників та користувачів, видів землекористування, а це, в свою чергу, впливає на зростання кількості земельних спорів.

Проблеми виникнення і вирішення земельних спорів стали предметом дослідження багатьох учених, починаючи ще із ХХ ст. і до сьогодні, серед таких дослідників є: Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, С. А. Боголюбов, А. П. Гетьман, І. М. Зайцев, Б. В. Ерофєєв, Л. В. Лейба, Я. О. Лисенко, Н. Н. Осокін, В. І. Семчик, М. В. Шульга та ін.

На сьогодні питанням вирішення спорів органами державної влади і органами місцевого самоврядування приділена не достатня увага. Особливе місце у процесі дотримання земельних прав суб'єктів виступає вирішення земельних спорів, що здійснюються компетентними органами у встановленому порядку.

Правові норми, якими це питання є врегульоване, закріплюються у розділі V Земельного кодексу України «Гарантії прав на землю» [1]. Тому, законодавець інститут земельних спорів відносить до різновидів гарантій прав на землю.

Чинний Земельний кодекс України не визначає усі можливі види земельних спорів, однак у ньому перераховані категорії (види) земельних спорів, що підлягають вирішенню тим або ж іншим компетентним органом.

Відповідно до ч. 1 ст. 158 ЗК України земельні спори вирішуються судами, органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів. Перелік органів, які уповноважені розглядати та вирішувати земельні спори, є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає.

Підстави і порядок вирішення земельних спорів у адміністративному порядку передбачено ст.ст. 158–161 ЗК України. Органи місцевого самоврядування вирішують земельні спори у межах населених пунктів щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності і користуванні громадян; додержання громадянами правил добросусідства; розмежування меж районів у містах (ч. 3 ст. 158 ЗК України).

На органи виконавчої влади із питань земельних ресурсів покладаються повноваження вирішення земельних спорів стосовно меж земельних ділянок за

межами населених пунктів; встановлення обмежень у використанні земель і земельних сервітутів (ч. 4 ст. 158 ЗК України). Зазначу і те, що органи місцевого самоврядування й органи із питань земельних ресурсів здійснюють тільки позасудовий розгляд та вирішення земельних спорів.

Як суспільне явище, спір є суперечкою, протиріччям. Спори можуть стосуватися найрізноманітніших сфер суспільного життя: політичних, економічних, трудових, сімейних, екологічних та ін. Серед всіх спорів особливе місце займають саме правові, предметом у них виступають права і обов'язки суб'єктів правовідносин. Із приводу поняття «спір» ще в радянські часи окрему думку висловив учений І. М. Зайцев, котрий пропонував розуміти під правовим спором конфлікт між особами із приводу прав і обов'язків в матеріальних відносинах [2, с. 234].

Правовим спором у загальному розумінні є взаємні претензії двох або декількох осіб (сторін) на той самий об'єкт, який вирішується через змагання (словесне доведення, відстоювання своєї точки зору) в судовому процесі [3].

На мою думку, конфлікт не являється спором. Логічно буде розглядати спір як суперечку, яка випливає з конфлікту про право чи обов'язок. Моментом виникнення земельного спору виступає момент подачі відповідної заяви до органу місцевого самоврядування, органу виконавчої влади чи до суду.

Дослідник Я. О. Лисенко підкреслює конфліктний характер земельного спору та зазначає, що земельний спір – це заперечення права, що має своїм об'єктом суб'єктивне право на конкретну земельну ділянку і представляє собою розбіжності, конфлікти, які виникають між учасниками земельних правовідносин з приводу реалізації наявних в них суб'єктивних прав та (чи) виконання відповідних обов'язків. Під земельними спорами варто розуміти конфлікти, котрі виникають із приводу порушення земельного законодавства [4, с. 102].

Також варто звернути увагу на те, що багато подібних правовідносин виникає із дій і актів (здебільшого постанов про накладення стягнень (переважно адміністративних) органів державної влади. У разі незгоди із приписами цих актів виникає конфлікт й такий акт бути може оскарженим до вищестоящего органу відповідно до ст. 17 Закону України «Про звернення громадян» [5].

Але чи можна вважати оскарження такого конфліктного рішення спором? Адже спір передбачає наявність двох й більше сторін, що наділені рівними правами і обов'язками. Також у відносинах, що є пов'язані з оскарженням рішення органу державної влади, між органом державної влади, що видав акт, що оспорується, і особою, котра оспорує цей акт, рівності прав і обов'язків нема. Так як, по-перше, орган, рішення якого оспорується, перебуває в прямому підпорядкуванні органу, який розглядає скаргу, а по-друге, всі переважно документи, що підтверджують правильність накладення стягнення, є у матеріалах справи та представник державного органу уже не зможе подати інші докази на підтвердження достовірності своїх дій, на відміну від особи, котра подає скаргу.

Тому, земельні спори, що розглядаються органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, виникають не завжди з прийняття ними адміністративно-правових актів. Більшість цих спорів підлягає вирішенню в судовому порядку. Проаналізувавши положення чч. 3, 4 ст. 158 ЗК України, бачимо те, що законодавець не відносить до спорів, що уповноважені розглядати органи державної влади або органи місцевого самоврядування, спори із екологічною складовою. Лиш до компетенції органів місцевого самоврядування належить розгляд спорів стосовно додержання громадянами правил добросусідства. Зазначений підхід є абсолютно слухним, так як повністю корелюється із ч. 1 ст. 154 ЗК України: органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування без рішення суду не мають права втручатися в здійснення власником повноважень стосовно володіння, користування та розпорядження належною йому земельною ділянкою чи встановлювати непередбачені законодавчими актами додаткові обов'язки або обмеження.

Не можна не визнати і те, що існує різниця між спором, який офіційно заявлений та вимагає офіційного розгляду, і спором, що хоча й виражає розбіжність інтересів конфлікуючих сторін, однак не набув чіткого процесуального вираження.

Вирішення земельного спору органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування – це розв'язання суперечки, що виникла із конфлікту між суб'єктами земельних правовідносин про право або обов'язок, з'ясування їхніх прав на землю із дотриманням встановленої процедури й рівноправності перед законом всіх учасників та викладення результату розгляду цієї суперечки в юридично значущому акті. У подальшому варто було би більше спорів віднести на досудове урегулювання із метою зменшення навантаження на суди.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Арсенюк А. О. Земельний спір як процесуальна категорія: доктринально-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія Право). 2014. Вип. 29, том 1. С. 232–236.
3. Бірюкова І. О. Зміст конституційного права людини і громадянина на судовий захист. URL: <http://old.minjust.gov.ua/8158>
4. Лисенко Я. О. Правове регулювання земельних юрисдикційних відносин в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.06. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2011. 190 с.

Микита Т. В.,
адвокат, партнер
(Адвокатське об'єднання «Адвокатська компанія «Авелекс»)

Андрусів У. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

У ст. 16 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) регламентовано, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу та перелічено перелік способів захисту порушених прав [1].

Частина 2 цієї норми закріплює доволі об'ємний, але невичерпний перелік способів захисту цивільних прав, а тому закономірно постає питання, який спосіб захисту порушених прав обрати у тій чи іншій ситуації?

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення. Такі права чи інтереси мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним для забезпечення відновлення порушених прав.

Як зазначено у постанові Великої Палати Верховного Суду (надалі – ВП ВС) від 13 жовтня 2020 року у справі № 369/10789/14-ц, суд має розглядати лише такий спір, в якому позовні вимоги можуть бути або задоволені, чим спір по суті буде вичерпано, або в їх задоволенні може бути відмовлено [2]. У тому ж разі, якщо за змістом заявлених позовних вимог (а не з огляду на обставини справи) задоволення позову є неможливим, немає, як видається, підстав стверджувати про наявність юридичного спору. Суд повинен ухвалювати рішення, яким вичерпувати конфлікт між сторонами, а не давати одній зі сторін, за відсутності для цього юридичних підстав, сподівання на те, що вона в майбутньому отримає бажане для неї рішення.

У межах цього дослідження зосередимо увагу на основних способах захисту, які покликані забезпечити дієвий захист речових прав титульних володільців.

Передусім з'ясуємо сутність та особливості застосування такого способу захисту як визнання недійсним правочину.

У чинному законодавстві закріплено презумпцію правомірності правочину, суть якої полягає в тому, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом

недійсним [1], а приписами ст. 203 ЦК України закріплені загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину.

Тут нібито все очевидно: є правочин, сторона правочину чи особа, права якої порушуються відповідним правочином, може оскаржити його легітимність у судовому порядку.

Але варто зупинитися на такому практичному аспекті, як особливості обрання способу захисту права, коли сторона не підписувала правочин і з цих підстав оскаржує його дійсність.

У такій категорії справ суди, як правило, задовольняли позови та визнавали правочини недійсними з тих підстав, що відповідний юридичний факт не відповідав волевиявленню учасника цивільних правовідносин.

Однак ВП ВС у постанові від 16 червня 2020 року (справа № 145/2047/16-ц) висловлена діаметрально протилежна правова позиція.

Так, особа звернулася з позовом про визнання недійсним договору оренди землі, який вона не підписувала, а інша сторона договору неправомірно користується його земельною ділянкою та не бажає її повертати. Суди встановили факт не підписання договору позивачем, неправомірність такого договору, однак, відмовили в позові на підставі застосування наслідків спливу позовної давності.

Переглядаючи рішення судів нижчих інстанцій, ВП ВС звернула увагу на той факт, що підпис є невід'ємним елементом, реквізитом письмової форми договору. Наявність підписів підтверджує наміри та волевиявлення учасників правочину. Якщо ж сторони такої згоди не досягли (тобто відсутній зовнішній прояв волі – підпис), такий договір не можна вважати укладеним.

Правочин, який не вчинено, не може бути визнаний недійсним і наслідки недійсності не застосовуються до правочину, який не вчинено.

Логічно виникає питання, а яким же чином тоді особа має захистити свої права за договором, який не укладено, тобто договір, який вона не підписувала?

ВП ВС наголосила, що факт підписання договору повинен бути спростований не в провадженні про визнання такого договору недійсним, а під час вирішення спору про захист права, яке позивач вважає порушеним [3].

Суд вказав, що ефективним способом захисту права є усунення перешкод відповідачем у користуванні належною позивачу земельною ділянкою, тобто пред'явлення негативного позову.

На перший погляд виглядає зовсім нелогічним скасування рішення з тих підстав, що обрано невірний спосіб захисту.

Але у цій справі суди відмовили в обґрунтованому позові, лише з підстав спливу позовної давності (позивач пропустив трирічний строк з моменту укладення оспорюваного правочину). В той же час, зміна ВП ВС рішень судів першої та апеляційної інстанцій, в подальшому надала особі можливість реально захистити свої права від усунення триваючого правопорушення, а саме – неможливістю користуватися своєю власністю.

Тепер розглянемо особливості застосування такого речово-правового способу захисту як віндикаційний позов.

Метою в'индикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений.

Суть цього способу захисту полягає в тому, що особа, яка є власником майна, яке вибуло з її володіння, може витребувати таке майно з володіння особи, яка незаконно ним заволоділа чи від добросовісного набувача (ст. 387, 388 ЦК України).

А що ж вкладається у зміст терміну «володіння» нерухомим майно. Верховний Суд (надалі – ВС) сформував поняття «володіння» за принципом реєстраційного підтвердження [4]. Тобто володільцем є особа, яка зазначена як «власник майна» у Єдиному державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. А тому витребування з володіння особи майна в порядку ст. 387 або 388 ЦКУ є підставою для реєстрації в реєстрі права власності на користь особи, в інтересах якої таке майно витребувано.

Окрім цього, визначення Верховним Судом поняття реєстраційного підтвердження «володіння» надало змогу чітко розмежувати в'индикаційний позов від негативного, за яким володіючий власник може звернутися до іншої особи про усунення перешкод у володінні.

Достатньо часто на практиці зустрічаються спори, коли власник майна, яке вибуло з його володіння, звертається до суду із позовом про визнання недійсним договору чи договорів по ланцюгу відчуження, усунення перешкод в користуванні майном чи визнання права власності.

Ще Верховний Суд України у постановках пленуму вказував, що такий спосіб захисту порушених прав є неприйнятним, а ефективним буде вимога про витребування майна в порядку, визначеному ст. 387 чи 388 ЦК України.

Причому тривалий час в судовій практиці превалювала позиція, відповідно до якої при витребуванні необхідно звертатися із позовом про визнання недійсним першого правочину чи рішення, на підставі якого майно вибуло з володіння власника.

Однак 11 лютого 2020 року у постанові ВП ВС окреслений більш прогресивний підхід, суть якого зводиться до того, що власник з дотриманням вимог ст. 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування не потрібно визнавати недійсними рішення органів державної влади чи місцевого самоврядування. У спорах про витребування майна суд має встановити обставини незаконного вибуття майна власника на підставі наданих сторонами доказів. При цьому, як зазначає ВП ВС, закон не вимагає встановлення судом таких обставин у іншій судовій справі, зокрема не вимагає визнання незаконними рішень, відповідно до яких відбулось розпорядження майном [5].

На наше переконання, така позиція є цілком об'ґрунтованою та істотно полегшить захист прав неволодіючого власника.

Зосередимо також увагу на новелах в правозастосувальній діяльності щодо застосування інституту позовної давності.

Відповідно до приписів ч. 3, 4 ст. 267 ЦК України позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові [1].

ВП ВС у постанові від 14 листопада 2018 року акцентує увагу на тому, що поняття «сторона у спорі» може не бути тотожним за змістом поняттю «сторона у цивільному процесі»: сторонами в цивільному процесі є такі її учасники як позивач і відповідач; тоді як сторонами у спорі є належний позивач і той належний відповідач, до якого звернута відповідна матеріально-правова вимога позивача.

З урахуванням цього, суд доходить висновку, що у спорі з декількома належними відповідачами, в яких немає солідарного обов'язку (до яких не звернута солідарна вимога), один з них може заявити суду про застосування позовної давності тільки щодо тих вимог, які звернуті до нього, а не до інших відповідачів [6].

Наостанок розглянемо особливості застосування позовної давності у негаторних позовах. Варто відзначити, що негаторний позов – це позов володіючого власника (чи іншої особи, яка правомірно володіє) до інших осіб, які чинять власнику перешкоди у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Тобто цей спосіб захисту взаємовиключає пред'явлення віндикаційного позову.

Верховний Суд України у 2016 році висловив правову позицію, згідно з якою до негаторного позову повинна застосовуватися загальна позовна давність у 3 роки [7].

Натомість ВС у постанові від 4 липня 2018 року відступив від цієї позиції, наголосивши на тому, що допоки особа є власником нерухомого майна, вона не може бути обмежена у праві звернення до суду з позовом про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження цим майном [8]. А тому негаторний позов може бути пред'явлений упродовж всього часу існування відповідного правопорушення.

Принагідно слід відзначити, що не всі судді касаційної інстанції поділяють таку точку зору. На їхнє переконання, неможливість застосування позовної давності у негаторному позові – суперечить приписам ЦК України, якими регламентований вичерпний перелік вимог, до яких позовна давність не застосовується.

Резюмуючи викладене зауважмо, що зазначені позиції щодо способів захисту речових прав можуть бути досить непопулярними чи не до кінця логічними для сторони справи, коли, до прикладу, рішення судів попередньої інстанції касуються із закриттям провадження у справі чи відмовою в задоволенні позову у зв'язку з неналежним способом захисту.

Однак, все ж таки, ці висновки щодо способів захисту мають фундаментальне та позитивне значення саме для формування єдиної правозастосовної практики й забезпечення вирішення спору в межах однієї

судової справи, а не розпорошення вимог по різних судах і юрисдикціях, у результаті чого судові тяжби осіб, чії права порушені, можуть тривати роками.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 жовтня 2020 року у справі № 369/10789/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92747345>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі №145/2047/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933484>.
4. Гудима Д. Ефективні способи захисту прав та інтересів: практика Великої Палати Верховного Суду. URL: <https://bit.ly/2SzC6gR>.
5. Постанова Великої Палати Верховного суду 11 лютого 2020 року у справі № 922/614/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902138>.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574015>.
7. Постанова Верховного Суду України від 27 січня 2016 року у справі № 6-2913цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55343351>.
8. Постанова Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538>.

Михайлів М. О.,

доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Міжнародне спадкування за своєю правовою природою відрізняється від інших цивільних правовідносин з іноземним елементом. Це пов'язано з тим, що при спадкуванні спадкоємці не вступають у правовідносини з іншими суб'єктами права, а набувають у зв'язку із відкриттям спадщини право на спадкування прав та обов'язків спадкодавця у спосіб універсального правонаступництва. Здійснення права на спадкування спадкоємцями відбувається, як правило, у спосіб прийняття спадщини або ж відмови від її прийняття.

Одним із видів учасників відносин міжнародного спадкування є юридичні особи. Проте на відміну від фізичних осіб, які можуть бути спадкоємцями як за законом, так і за заповітом, юридичні особи можуть бути лише спадкоємцями за заповітом. Спадкоємцями за заповітом можуть виступати як юридичні особи, які створені на території України, так і іноземні юридичні особи.

Цивільне законодавство держав у сфері спадкування щодо юридичних осіб не встановлює будь яких обмежень бути спадкоємцем за заповітом в залежності від їх виду та організаційно-правової форми. На думку О. П. Печеного, з урахуванням обсягу правоздатності і мети діяльності найбільш прийнятним спадкоємцем за заповітом необхідно вважати юридичну особу приватного права [5, с. 198-199].

Проте вважаємо, що спадкоємцем за заповітом може бути як юридична особа приватного права, так і публічного права. Законодавством не встановлено обмежень щодо набуття права власності юридичними особами публічного права ні в книзі шостій «Спадкове право», ні в книзі третій «Право власності та інші речові права» Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України). Підтвердженням цього положення слугують статті 328 та 329 ЦК України. Так, юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуте нею у власність на підставах, не заборонених законом. Право власності вважається набуте правомірною, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом [7]. У зв'язку з цим будь-яка юридична особа може бути спадкоємцем за заповітом незалежно ні від виду такої особи, ні від організаційно-правової форми.

На практиці досить часто спадкоємцями за заповітом виступають установи та непідприємницькі товариства. На думку І. П. Жигалкіна, спадкування за заповітом поряд із пожертвою, даром і грантами є підставою набуття права власності установами. Установа може здійснювати всі повноваження власника по відношенні до майна, яке до нього перейшло, але у відповідності зі своєю установчою метою [4, с. 84].

У законодавстві іноземних держав теж не встановлено будь яких обмежень щодо видів юридичних осіб, які можуть бути спадкоємцями за заповітом (ст. 1307 ЦК Грузії, ст. 4 Закону Ізраїля про спадкування, ст. 1116 ЦК Російської Федерації, ст. 1125 ЦК Киргизії, ст. 385–387 ЦК Латвії тощо). Проте чимало держав у своїх цивільних кодексах та законах у сфері спадкування закріпили норму, що спадкоємцями за заповітом можуть бути лише ті юридичні особи, які створені до моменту відкриття спадщини (ст. 1308 ЦК Грузії, ст. 1116 ЦК Російської Федерації, ст. 1037 ЦК Білорусії, ст. 1044 ЦК Казахстан тощо).

Можемо простежити й інший підхід в законодавстві держав щодо наділення правом на спадкування за заповітом юридичних осіб. Так, відповідно до ст. 4 Закону Ізраїля про спадкування юридична особа закликається до спадкування, якщо на момент смерті спадкодавця вона володіла майновою правоздатністю або майнова правоздатність виникла протягом року з моменту видачі свідоцтва про набрання заповітом законної сили. Суд може продовжити вказаний строк ще на один рік [2].

ЦК України в ст. 1222 не закріплює положень, що юридична особа може бути спадкоємцем за заповітом лише у випадку, якщо вона створена до моменту відкриття спадщини. У зв'язку з цим постає питання: чи така

юридична особа має існувати, тобто бути створеною на момент відкриття спадщини, і чи може бути спадкоємцем за заповітом юридична особа створена після відкриття спадщини?

Відповідно до ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлено строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Тому здійснення права на спадкування юридичною особою можливе протягом строку на прийняття спадщини і аж до моменту закінчення шестимісячного строку з моменту відкриття спадщини. Вважаємо, що як юридична особа створена за життя спадкодавця (заповідача), так і юридична особа створена після його смерті протягом шести місяців з часу відкриття спадщини можуть бути наділені правом на спадкування. З огляду на це пропонуємо ЦК України доповнити п. 2 ч. 2 ст. 1222 наступним положенням: «Спадкоємцями за заповітом можуть бути як юридичні особи, які створені у встановленому законодавством порядку на час відкриття спадщини, а також юридичні особи, які створилися у встановленому законодавством порядку в межах строку для прийняття спадщини».

Право на прийняття спадщини юридична особа здійснює шляхом подання заяви про прийняття спадщини. Після закінчення шестимісячного строку на прийняття спадщини на ім'я юридичної особи нотаріусом видається свідоцтво про право на спадщину.

Проте варто звернути увагу і на те, що в ЦК України практично відсутні механізми здійснення спадкових прав юридичними особами, що породжує чимало проблем на практиці. Зокрема не визначено, на кого може бути покладено право здійснення права на спадкування. Виходячи із принципу загальної правоздатності юридичної особи, такі повноваження можуть покладатися на виконавчий орган юридичної особи, який відповідно до законодавства наділений правом вчиняти будь-які не заборонені законом правочини.

Участь юридичної особи у сфері спадкування може проявлятися в різний спосіб, не лише як спадкоємця за заповітом. Юридична особа може бути призначена спадкодавцем чи у випадках передбачених законодавством судом як виконавець заповіту (ст. 1286 ЦК України). У випадках передбачених ст. 1284-1285 ЦК України юридичні особи можуть здійснювати охорону спадкового майна або ж здійснювати управління спадщиною. Участь юридичної особи у сфері спадкування може проявлятися і в спосіб надання згоди на здійснення майнових прав спадкоємців щодо юридичної особи. Також у відповідності до ст. 1237, 1238 ЦК України у випадку встановлення у заповіті заповідального відказу юридична особа може набувати статусу легатарія.

Проте оскільки спадкоємцями за заповітом можуть бути й іноземні юридичні особи необхідно також враховувати і особистий закон цієї юридичної особи. Так, відповідно до ст. 26 Закону України «Про міжнародне приватне право» цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи визначається особистим законом юридичної особи [6], зокрема правом держави, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена. У зв'язку з цим зміст

та межі правоздатності юридичної особи будуть визначатися її особистим законом. І, як зазначає В. В. Васильченко, якщо іноземна юридична особа за своїм особистим законом наділена спеціальною правоздатністю (наприклад, винятково для здійснення благодійної діяльності), то вона не має права вчиняти дії, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків поза межами її спеціальної правоздатності і в країні місця свого нового перебування, діяльності і т. д. [1, с. 75-76]. Тому реалізації прав юридичною особою у сфері міжнародного спадкування повинна здійснюватися з урахуванням законодавства держави місця її створення. Так, наприклад, за законодавством більшості європейських держав, зокрема і Німеччини, юридична особа може виступати як виконавець заповіту. Відповідно до § 2215 Німецького цивільного уложення виконавець заповіту може бути зазначений в заповіті або за дорученням заповідача визначений третіми особами, або призначений судом. У функції виконавця заповіту входять реалізація заповідального розпорядження, управління спадковою масою та її розподіл. Виконавець заповіту після прийняття обов'язків зобов'язаний негайно надати спадкоємцю опис предметів, які знаходяться в його управлінні і відомих йому зобов'язань щодо спадщини, а також надати йому інше необхідне сприяння з метою складення інвентарного опису [3]. В цивільних кодексах окремих державах пострадянського простору не передбачено призначення виконавцем заповіту юридичної особи.

Отже, форми участі юридичної особи у відносинах спадкування є різноманітними, проте можливості та механізми реалізації прав такими особами є досить складними і проблемними, оскільки недостатньо врегульовані в законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про міжнародне приватне право». Київ: Істина, 2007. 200с.
2. Гражданское законодательство Израиля. / пер. с иврита. / М. С. Хейфец, введ., сост.; науч.ред. Н. Э. Лившиц. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 633с.
3. Гражданское уложение Германии: Вводный закон к Гражданскому уложению = Bürgerliches Gesetzbuch Deutschlands mit Einführungsgesetz; пер. с нем. / В. Бергманн, введ., сост.; науч.ред. Т.Ф. Яковлева. 4-е изд., перераб. Москва: Инфотропик Медиа, 2015. 888с.
4. Жигалкін І. П. Установи як юридичні особи. Харків: Право, 2010. 168 с.
5. Печеный О. П. Участие юридических лиц в наследственных правоотношениях: методологические проблемы. *Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна (26 травня 2012 р.). Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2012.

6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.11.2020).

Мокрицька Н. П.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА БОЛГАРІЇ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗНАРЯДЬМ ТА ЗАСОБАМИ ПРАЦІ

Зі змісту ст. 60 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII зі змінами та доповненнями (далі – КЗпП) [1] вбачається, що дистанційна (надомна) робота – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником на підставі письмового трудового договору за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця.

І лише на час загрози поширення епідемії, пандемії та/або на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру роботодавців має право переводити працівників на дистанційні (надомні) умови праці шляхом видання відповідного наказу (розпорядження) без визначенням відповідних умов праці у письмовому трудовому договорі.

Проте наразі умови трудового договору про дистанційну (надомну) роботу прописується сторонами на власний розсуд. Щоправда в Україні залишається діючим норми Положення про умови праці надомників, затвердженим постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 29.09.81 р. № 275/17-99 [2] в частині, що суперечить законодавству України. Аналіз цього нормативно-правового акту дає підстав для висновку, що дистанційна праця здійснюється матеріалами знаряддям і засобами праці, наданих безоплатно роботодавцем або придбаних за рахунок його коштів.

Відтак ремонт наданого у користування працівникові обладнання відбувається за рахунок коштів роботодавця або ним самим. Якщо працівник використовує власне обладнання чи інструменти, йому виплачуються компенсаційні виплати за зношування обладнання та інструментів, розмір яких визначається на законодавчому рівні.

Якщо трудовим договором сторони передбачили, то працівникові відшкодовуються витрати, які пов'язані з виконанням роботи (електроенергія, вода тощо). Також у трудовому договорі визначаються строки та порядок

забезпечення працівника сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, відшкодування вартості матеріалів.

Отриманої законодавчої інформації є недостатньо, щоб виписати у трудовому договорі належним чином умову щодо забезпечення знаряддям та засобами праці. З огляду на це доцільно звернутися до правового регулювання означених правовідносин закордоном, зокрема до Болгарії.

У Трудовому кодексі Болгарії S.G. № 26/1.4. від 24.06.1986 з наступними змінами та доповненнями [3] зазначено, що дистанційна робота – це форма організації роботи за межами приміщень роботодавця на основі трудового договору, яка виконується за допомогою інформаційних технологій за умови, що зазначена робота виконувалась або може виконуватися у приміщенні роботодавця. Дистанційна робота має носити добровільний характер.

За законодавством Болгарії працівник, що працює віддалено, повинен визначити конкретну територію в своєму будинку або в іншому приміщенні за межами підприємства, яка буде вважатися його робочим місцем.

Питання, пов'язані з технічним та іншим обладнанням робочого місця, зобов'язаннями та витратами, пов'язаними з його обслуговуванням, іншими умовами постачання, заміни та обслуговування обладнання, а також положеннями про придбання окремих предметів обладнання працівником погоджуються в індивідуальному трудовому договорі.

Роботодавець забезпечує за свій рахунок:

1. обладнання, необхідне для віддаленої роботи, а також витратні матеріали для їх роботи;
2. програмне забезпечення;
3. технічну підтримку та обслуговування;
4. пристрої зв'язку (зв'язок роботодавця – працівника / працівника), у тому числі Інтернет;
5. захист даних;
6. інформацією та вимоги щодо експлуатації обладнання та його технічного обслуговування, а також інформацією щодо законодавчих вимог та положень, у тому числі внутрішні нормативні акти підприємства в галузі захисту даних, які будуть використовуватися під час віддаленої роботи;
7. систему моніторингу, якщо це необхідно на робочому місці, і на це була отримана письмова згода від працівника; у таких випадках завжди поважається його право на приватне життя;
8. інші технічні або документальні матеріали відповідно до індивідуального та / або колективного трудового договору.

Працівники, які працюють віддалено, несуть відповідальність за належне зберігання та використання обладнання, яке їм надається. У разі пошкодження обладнання або руйнування використовуваних інформаційних та / або комунікаційних систем вони зобов'язані негайно повідомити про це роботодавця за попередньо узгодженим способом.

В індивідуальному трудовому договорі може бути погоджено, що працівник чи службовець повинен використовувати своє власне обладнання разом із усіма правами та обов'язками, що з цього випливають.

В індивідуальному та / або колективному трудовому договорі повинні бути узгоджені положення щодо запобігання зловживанню обладнанням, Інтернетом та засобами зв'язку, що надаються працівникові або службовцю, що працює віддалено. Поза безпосередніми обов'язками працівникам дозволяється використовувати вищезазначені предмети розумно і добросовісно.

Роботодавець повинен заздалегідь надати працівникові письмову інформацію про відповідальність та санкції у випадку, якщо останній не дотримується встановлених правил та вимог, включаючи захист ділової інформації, яка є невід'ємною частиною індивідуального трудового договору.

З огляду на вищевикладене, вважаємо необхідним визначити на законодавчому рівні основні положення щодо змісту трудового договору про дистанційну роботу (у тому числі в частині забезпечення знаряддям та засобами праці).

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Про затвердження Положення про умови праці надомників : постанова Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 29.09.81 р. № 275/17-99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>
3. Трудовий кодекс Республіки Болгарія (S.G. No. 26/1.4.1986). URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=61136

Новосад І. Р.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ДОХОДИ БОРЖНИКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Важливим для виконавчого провадження є правильне визначення поняття доходу та його відмінності від прибутку. Особливо актуальним це стає під час звернення стягнення із доходів боржника. Сьогодні єдине загальновизнане тлумачення понять «дохід» та «прибуток» відсутнє, оскільки юридична сутність цих категорій різна. З огляду на різні наукові підходи до визначення понять «дохід» та «прибуток», вони є предметом широких дискусій серед представників різних шкіл та напрямів, що знаходить своє відображення і в наукових працях багатьох сучасних дослідників, а також стали предметом теоретичної концептуалізації наукових шкіл. Серед вітчизняних дослідників цій

проблематиці приділено увагу Т. І. Єфименком, Л. Г. Ловінською, А. М. Соколовською, Ф. О. Ярошенком та ін.

Дохід – кошти в грошовій або натуральній формі, одержані внаслідок підприємницької чи будь-якої іншої діяльності [3, с. 77].

Прибуток – перевищення доходів від продажу товарів та послуг над витратами на виробництво і продаж цих товарів; один із найважливіших показників фінансових результатів господарської діяльності підприємства, підприємця. Прибуток обчислюється як різниця між виручкою від реалізації продукту господарської діяльності та сумою витрат факторів виробництва на цю діяльність у грошовому вираженні [3, с. 247].

Проаналізувавши вітчизняне законодавство та спеціальну юридичну літературу, робимо висновок, що основна проблема у визначенні єдиного тлумачення понять «дохід» та «прибуток» полягає у тому, що ці поняття застосовуються для низки різних цілей, тому визначити якесь єдине розуміння на цей момент неможливо.

Найчастіше ці поняття застосовуються у таких сферах:

- у сфері оподаткування;
- у сфері бухгалтерського обліку.

Щодо визначення поняття «дохід» у бухгалтерському і податковому контексті, то дохід визначається на підставі первинної документації і в згоді з затвердженою на підприємстві обліковою політикою. Однак, виходячи з системи оподаткування, порядок визначення та сума доходу (на відміну від правил бухгалтерського обліку) можуть змінюватися.

Податковий кодекс України від від 02.12.2010 р. № 2755-IV [1] містить два визначення поняття доходу, а саме:

1) доходи з джерелом їх походження з України – будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності на території України (включаючи виплату (нарахування) винагороди іноземними роботодавцями), її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі, але не виключно доходи у вигляді передбаченому пп. 14.1.54 п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України;

2) дохід, отриманий з джерел за межами України, – будь-який дохід, отриманий резидентами, у тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші види пасивних доходів, спадщину, подарунки, виграші, призи, доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудовими договорами, від надання резидентам в оренду (користування) майна, розташованого за межами України, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих за межами України портів, доходи від продажу майна, розташованого за межами України, дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України або територій, не підконтрольних контролюючим органам [1].

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73:

доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників);

сукупний дохід – зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками);

інший сукупний дохід – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства;

чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [2].

Що стосується поняття «прибуток», то прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [2].

Розрізняють також валовий і чистий прибуток.

У податковому обліку зустрічається поняття «оподатковуваний прибуток». Проте, у Податковому кодексі України відсутнє пряме визначення терміна «оподатковуваний прибуток». Натомість наведене поняття об'єкта оподаткування податком на прибуток (ст. 134), під яким для вітчизняних підприємств розуміють прибуток із джерелом походження з України та за її межами, що розраховується шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат. Для нерезидентів об'єктом оподаткування є дохід (прибуток) із джерелом походження з України.

Отже, як видно з наведеного, в національному законодавстві містяться обидва аналізовані поняття – дохід і прибуток. Ці поняття потребують додаткових досліджень та систематизації поглядів науковців. Через відсутність єдиного розуміння цих понять існує низка проблем у правильності визначення поняття доходу та розмежування його із прибутком серед державних та приватних виконавців.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73, зареєстрований у Мін'юсті України від 28.02.2013 № 336/22868. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/find?text=%EF%F0%E8%E1%F3%F2#Text>.

З. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ. 2006. 356 с.

Павлюк О. В.,
адвокат Адвокатського об'єднання
«ЛЕМЕХА ТА ПАРТНЕРИ»,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасному світі штучний інтелект є одним із найпоширеніших напрямів досліджень в науці та однією з найбільш дискусійних тем у суспільстві. Детермінантами такої підвищеної уваги до штучного інтелекту є стрімкий розвиток технологій, глобалізація та прискорення науково-технічного прогресу.

Історія штучного інтелекту починається з середини минулого століття. На той час формуються основні передумови появи цього поняття, зокрема, давні суперечки філософів про природу людини та процесу пізнання світу, теорії нейрофізіологів і психологів про діяльність людського мозку та мислення, а також зародження основ математичної теорії обчислень та створення перших комп'ютерів.

Поняття штучного інтелекту було сформульовано у другій половині ХХ століття. Одне з перших визначень штучного інтелекту належить Джону Маккарті, який оприлюднив його на конференції в університеті міста Дармут (штат Нью Гемпшир, США) у 1956 році, визначивши штучний інтелект як спосіб примусити обчислювальну машину думати, як людина.

На сьогодні в науковій літературі немає жодного загальновизнаного трактування цього терміну. Крім цього, слід зазначити, що наявна у світі нормативно-правова база, що регулює відносини у сфері використання штучного інтелекту, досить низької якості. Натомість в Україні ці відносини взагалі перебувають поза межами правового поля.

У той же час, як слушно відзначає П. М. Морхат, чітке окреслення змісту поняття штучного інтелекту та основних елементів, які ним охоплюються, є досить важливим для правильного визначення об'єкту, предмета та суб'єктів у сфері створення та використання технологій штучного інтелекту.

У науковій літературі спостерігаємо низку трактувань цього терміну. Залежно від того, що розуміється під предметом наукового дослідження, всі наявні дефініції штучного інтелекту можна розділити на дві групи. До першої групи належать визначення, що характеризують штучний інтелект як галузь наукового знання, до другої – трактування, що характеризують ознаки та властивості певних пристроїв або систем.

Так, однією з найпоширеніших дефініцій, що відноситься до першої групи, є визначення Р. Курцвейла, який вважає, що штучний інтелект – це наука про

створення комп'ютерів, здатних робити речі, які людина робить з використанням свого інтелекту.

У цьому контексті можна навести визначення штучного інтелекту, запропонованого Е. Річем, К. Найтом і Ш. Б. Нейро – як науку про те, як змусити комп'ютери робити речі, які люди сьогодні роблять краще [1].

Доцільно також навести ще кілька визначень штучного інтелекту з позиції, що характеризують ознаки і властивості комп'ютерних систем.

Так, в Оксфордському словнику презентовано таке визначення: штучний інтелект – це теорія і розробка комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту, таких як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і переклад між мовами.

Доктор технічних наук, член-кореспондент НАН України А. І. Шевченко пропонує авторське визначення поняття штучний інтелект як сукупності універсальних процедур, що дають змогу на свідомому рівні створювати алгоритми вирішення конкретних творчих завдань.

Як бачимо, штучний інтелект – термін, що застосовується для опису інтелектуальних можливостей комп'ютерів для прийняття рішень. Більшість експертів у цій сфері солідаризуються в тому, що існує три категорії (або типи) штучного інтелекту:

- штучний інтелект вузького спектра, або ANI (Artificial Narrow Intelligence) – перший рівень штучної свідомості, яка спеціалізується на прийнятті рішень лише в одній сфері: наприклад, може обіграти світового чемпіона із шахів, однак може зробити тільки це і нічого більше;

- загальний штучний інтелект, або AGI (Artificial General Intelligence) – штучний інтелект другого рівня, який досягає та перевершує рівень звичайної людської свідомості: може розв'язувати математичні та логічні задачі, абстрактно мислити, порівнювати та засвоювати складні ідеї, швидко навчатися, зокрема із власного досвіду;

- штучний суперінтелект, або ASI (Artificial Super Intelligence) – третій рівень розвитку технологій штучного інтелекту, де він є розумнішим, аніж усе людство разом узятє, спочатку трохи, а згодом як результат самонавчання – у трильйони разів [2].

Якщо ж вести мову про сьогоднішній стан речей, то в багатьох сферах життя ми опанували та запровадили системи, що використовують штучний інтелект вузького спектра, зокрема в автівках, в основі роботи пошуковика Google, в стрічці новин Facebook. Складні системи вузькопрофільного штучного інтелекту використовують у виробництві, фінансах, на біржах, у військовій сфері.

Отже, у поняття штучний інтелект вкладається різний зміст. Зокрема, багато дослідників вважають, що штучний інтелект існує в тих технологіях, що вирішують логічні або будь-які інші обчислювальні завдання. Інші науковці відносять до інтелектуальних лише ті технології, які вирішують весь комплекс завдань, що виконуються людиною.

Для більш глибокого розуміння поняття штучного інтелекту важливо визначити, що таке завдання. Більшість вчених погоджуються, що завдання виникає лише тоді, коли є робота для мислення, тобто коли є певна мета, а засоби для її досягнення невідомі, їх необхідно віднайти за допомогою мислення [3].

Характеризуючи особливості технологій штучного інтелекту, фахівці вказують на:

- наявність у таких технологіях власної внутрішньої моделі зовнішнього світу; ця модель забезпечує їх індивідуальність, відносно самостійність під час оцінки певного завдання;
- здатність до накопичення нових знань;
- можливість здійснювати дедуктивний висновок, тобто створювати нову інформацію, яка раніше не була закладена в технології штучного інтелекту;
- уміння маневрувати в ситуаціях, пов'язаних з різними аспектами нечіткості, зокрема «розуміння» природної мови;
- здатність до діалогу з людиною;
- здатність до адаптації.

На запитання, чи всі перераховані умови є обов'язковими для визнання технології інтелектуальною, вчені відповідають по-різному. У дослідженнях, як правило, визнається необхідним наявність певної внутрішньої моделі зовнішнього світу, і при цьому констатується достатність виконання технологією хоча б однієї з перерахованих вище умов.

Отже, штучний інтелект можна визначати як здатність машин і програм аналізувати отриману інформацію, робити висновки, приймати на їхній основі рішення. Основними характеристиками таких пристроїв є вміння постійно навчатися, накопичувати знання й успішно їх застосовувати, тобто йдеться про здатність до тих дій, які виконує людський мозок.

Список використаних джерел:

1. Сісяк П. Штучний інтелект – революція, надія чи утопія? URL: <https://www.imena.ua/blog/ai-revolution> (дата звернення: 06.11.2020).
2. Андросчук Г. Тенденції розвитку технологій штучного інтелекту: економіко-правовий аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. URL: <https://doi.org/10.33731/32019.173817> (дата звернення: 06.11.2020).
3. Шевченко А. І. Дослідження штучного інтелекту в Україні: здобутки та перспективи. URL: http://nas.gov.ua/text/pdfNews/artificial_intelligence_Shevshenko_TV_interview.pdf (дата звернення: 06.11.2020).

Пасайлюк І. В.,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ТА ЕКСПЕРТА В ГАЛУЗІ ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Однією із новел Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та й власне інших процесуальних кодексів, яка стосується не тільки суду чи сторін процесу, але і опосередковано правників-теоретиків, є експерт з питань права. У цьому контексті варто зазначити, що практика клопотання сторонами про долучення науково-правових висновків до матеріалів справи була і раніше, проте окремого закріплення не мала. Новочасний ЦПК України у статті 72 визначає загальні положення про експерта, який може бути долучений до судового процесу. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [1].

Так, стаття 73 ЦПК України зазначає, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Зокрема, розширилося і коло осіб, які входять до складу інших учасників судового процесу, до яких, окрім свідка, експерта тощо, належить і експерт з питань права (ст. 65 ЦПК України). Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі в судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також має право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду [1].

Розмежування експерта загалом та експерта з питань права є слушним, оскільки суддя теж є експертом в галузі права, що відповідає принципу, сформульованому ще римськими правниками – *jus novit curia* (суд знає право). Але йдеться про експертизу більш високого рівня, яка потребує не просто правничої освіти чи значного практичного досвіду.

Також окремо слід звернути увагу на термінологічних розбіжностях, наявними у трьох процесуальних кодексах (ЦПК України, ГПК України та КАС України). Так, у статті 73 ЦПК України застосовується термін «експерт з питань права», натомість у статті 115 ЦПК України використано позначення «експерт у галузі права». Як зазначає науковець М. М. Шумило, така філологічна різниця при застосуванні норм процесуального закону значення не має. Це радше недосконалість юридичної техніки, аніж свідомий задум законодавця, яка на правовий статус чи обсяг повноважень експерта не впливає [2]. У ст. 115 ЦПК України йдеться про оцінку висновку експерта у

галузі права судом. Вказано, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань. А висновок судового експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи, викладається у письмовій формі і приєднується до справи. Предметом такого висновку, на відміну від висновку експерта у галузі права, не можуть бути питання права. Може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань [1]. Саме тому висновок експерта є одним із засобів доказування в цивільному процесі, що, власне, не скажеш про висновок експерта у галузі права, який не може містити оцінки доказів.

Як зазначає Д. Луспенник, сьогодні у суду є «можливість отримання висновків експерта у галузі права, який хоча і не визнається доказом та має допоміжний характер, однак може справити позитивний вплив на динаміку судової практики у складних випадках застосування норм вітчизняного та зарубіжного законодавства. До недавнього часу вітчизняна доктрина виходила із того, що експертиза у галузі права проведена бути не може, адже суддя сам є фахівцем у галузі права, а тому наділений усіма необхідними компетентностями для з'ясування обставин справи та надання їм відповідної правової кваліфікації. Проте наразі такий підхід був дещо змінений, ЦПК України відтепер передбачає можливість отримання висновку експерта у галузі права із виключного переліку питань, а саме: застосування аналогії закону чи аналогії права, а також змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі (ч. 1 ст. 114 ЦПК України). Однак на практиці виникає низка питань стосовно кваліфікаційних вимог до особи, яка може виступати експертом з питань права, зокрема, тлумачення вимоги «визнаності» фахівця у галузі права відповідно до ч. 1 ст. 73 ЦПК України, можливості залучення зарубіжних фахівців у галузі права та доказів їх відповідності вимогам національного законодавства, що ставляться до експерта з питань права, тощо [3]. На думку М. М. Шумили, процесуальний закон ставить дві вимоги до особи, яка могла б набути процесуального статусу експерта з питань права, і кожна із цих вимог потребує свого детального аналізу [2]. І ми погоджуємося, оскільки вбачаємо проблему застосування не тільки терміну «визнаний фахівець», але й, здавалося б, категорію «має науковий ступінь».

Першою і об'єктивною вимогою є науковий ступінь, хоча у законі на цьому не наголошується, але само по собі зрозуміло, йдеться про науковий ступінь з юридичних наук. Постає питання достатності наукового ступеня з юридичних наук, для того щоб автоматично претендувати на статус експерта в

галузі права. Перш за все необхідно повернутися до джерел самого розуміння поняття «експерт». *Expertus* з латини перекладається як досвідчений, випробуваний. Проте, коли ми розглядаємо це поняття у прив'язці до вимоги наявності наукового ступеня, то цей термін отримує зовсім іншу конотацію, бо експертом в принципі може бути особа і без наукового ступеня, тоді дійсно достатньо окреслювати таку особу як «досвідчену» [2]. Ми погоджуємось із вказаним, оскільки незрозумілим залишається питання змісту вимоги законодавця «наявність наукового ступеня». Тобто йдеться про науковця чи не науковця, а просто особу, яка має науковий ступінь. Оскільки не всі, хто має науковий ступінь, є науковцями. Отже, на наше переконання, йдеться саме про науковця, який здійснює наукову чи науково-педагогічну діяльність. Більше того, такий науковець повинен бути експертом саме з тієї галузі права або інституту права, який є предметом його дослідження. Також експертом-науковцем може виступати тільки практикуючий, активний науковець, який щоденно своєю працею привносить у світ нові знання. Проте не може виступати особа, яка вже не здійснює наукових пошуків. Отже, ми цілком підтримуємо позицію М. М. Шумили, що експертами з питань права можуть бути особи з науковим ступенем, які професійно займаються правничою наукою. Оскільки якщо б йшлося про ненауковця, то можна було б обмежитися просто стажем роботи в галузі права.

Іншою вимогою до особи експерта з питань права є те, що така особа є «визнаним фахівцем у галузі права». Тобто йдеться про оцінку якості наукової діяльності, критерієм якої виступає (індекс цитування, наприклад індекс Гірша (h-індекс)). Визнаний вчений – той, чії праці авторитетні та несуть нові знання, які використовують інші науковці для продовження своєї досліджень. Слід наголосити на тому, що у судовій практиці застосування цієї новели не знайшло належного свого місця, не мають єдиного підходу навіть у формальному викладенні цього питання в процесуальних документах. Так, ухвалою Господарського суду Луганської області від 19.03.2018 у справі № 913/982/17 [4] та ухвалою Господарського суду м. Києва від 27.03.2018 у справі № 910/22855/17 [5] задоволено клопотання позивача про допуск до участі у справі експертів в галузі права. На жаль, у наведених ухвалах не зазначено ні наукового ступеня, ні вченого звання, ні місця їх роботи. Є приклади і відмови у залученні експерта з питань права, про що свідчить постановою Київського апеляційного господарського суду від 09.01.2018 у справі № 910/4501/17, де, зокрема, йдеться про клопотання відповідача про залучення експерта в галузі права. Цікаво, якщо в попередніх прикладах в ухвалах наводились тільки прізвища та ініціали (у відкритому доступі вони знеособлені) і не зазначалися ні науковий ступінь, ні вчене звання, ні місце роботи, то у останньому прикладі можна знайти місце роботи, посаду та інформацію про почесні звання, натомість про науковий ступінь і вчене звання нічого не сказано. Тобто, для того, щоб уникнути явища «експерта з усіх питань права», яке вноситиме смуту в судовий розгляд, доцільно було б враховувати наступне: 1) науковий напрямок, галузь чи інститут права, який досліджує науковець, і чи співпадає

він із проблемою, що виникла у процесі судового розгляду, щоб дійсно висловити експертну думку; 2) чи залучена особа здійснює наукову або науково-дослідну діяльність на постійній основі (працює в науково-дослідному інституті, вищому навчальному закладі); 3) для підтвердження своїх експертних знань та встановлення факту визнаності необхідно дізнатися індекс цитування його наукових праць; 4) в ухвалах та постановах необхідно зазначати, окрім прізвища, імені та по батькові, також науковий ступінь, вчене звання та місце роботи експерта.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України у редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48.
2. Шумило М. М. Експерт з питань права: новела процесуальних кодексів, що потребує обґранкування судовою практикою. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/632677/>.
3. Луспеник Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/132351-dokazuvannya-u-tsivilnomu-protsesi-schopovogo-u-tspk-ta-chomu-sud-nadileniy-pravom-vitrebuyannya-dokaziv>.
4. Ухвала Господарського суду Луганської області від 19.03.2018 р. у справі № 72958947. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/72958947/>.
5. Ухвала Господарського суду м. Києва від 27.03.2018 р. у справі № 910/22855/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73002148>. Про звернення громадян : Закон України : від 02.10.1996 № 393/96-ВР URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/393/96>.

Патько Н. Я.,
адвокат АО «Правовий альянс «Еквітас»,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до ст. 47 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи [4].

Своєю чергою, неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких

вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. При цьому, як слушно зауважує Р. О. Стефанчук, правоздатність – це лише загальна здатність фізичної особи бути носієм цивільних прав та обов'язків; тобто вона є лише передумовою набуття чи володіння тими чи іншими цивільними правами та обов'язками, і, лише реалізувавши свою правоздатність, фізична особа може набути тих чи інших суб'єктивних цивільних прав чи створити для себе певні цивільні обов'язки [1, с. 63]. Також, як вказує З. В. Ромовська дієздатність – це психічна та інтелектуальна здатність особи усвідомлювати значення своїх дій, керувати ними та діяти самій, створюючи цим для себе цивільні права та обов'язки [2, с. 51]. Поряд з тим, суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи.

Натомість, права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Загалом, як слушно вказує Г. О. Світлична, чинний ЦПК України вніс певні зміни у правове регулювання законного представництва, розширивши склад осіб, які можуть бути законними представниками у цивільному судочинстві. У зв'язку з цим виникає необхідність більш чіткого правового регулювання наділення інших осіб, крім батьків, усиновлювачів, опікунів та піклувальників, правом здійснювати у суді функції законних представників. З урахуванням розширення переліку осіб, які можуть бути законними представниками, що є умовно відкритим, неприпустимим є змішування процесуального статусу законних представників та суб'єктів, які у випадках, передбачених законом, можуть брати участь у процесі з метою захисту «чужих» прав та інтересів [3, с. 41].

Підсумовуючи, слід вказати, що про особливий правовий статус малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільному процесі свідчить низка положень ЦПК України. Зокрема, слід зауважити про такі:

- суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, зокрема, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб (ч. 2 ст. 13 ЦПК України);

- позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, зокрема, у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти (ч. 2 ст. 28 ЦПК України);

- окрему ст. 45 ЦПК України присвячено регулюванню додаткових процесуальних прав малолітніх та неповнолітніх осіб;

- якщо при розгляді справи буде встановлено, що малолітня чи неповнолітня особа, позбавлена батьківського піклування, не має законного представника, суд ухвалою встановлює над нею відповідно опіку чи піклування за поданням органу опіки та піклування, призначає опікуна або піклувальника та залучає їх до участі у справі як законних представників; суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам (ст. 63 ЦПК України);

- малолітні та неповнолітні особи не підлягають приводу в суд (ст. 147 ЦПК України);

- встановлено спеціальний порядок допиту малолітніх та неповнолітніх свідків (ст. 232 ЦПК України).

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за відвід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2005. Т. I. 832 с.

2. Ромовська З. В. Цивільна дієздатність громадянина (фізичної особи). *Право України*. 1995. № 2. С. 51–54.

3. Світлична Г.О. Законне представництво у цивільному судочинстві. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 10 (158). С. 34-41.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618 від 18.03.2004 (у новій редакції). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42.

Петрончак Ю. О.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук

(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

УЧАСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Як відомо, нова редакція Господарсько-процесуального кодексу України від 2017 року «прибрала» прокурора зі списку учасників процесу банкрутства. Така процедура не передбачена і у Кодексі України з процедур банкрутства (2019).

Разом із тим, на практиці прокурор іноді бере участь у розгляді справ про банкрутство. Зокрема, як зазначає Л. Нецька, серед найпоширеніших випадків, коли прокурор вступає у процес є: а) прецеденти, коли справи про банкрутство порушується податковим органом чи іншим уповноваженим державним органом; б) якщо банкрутом визнається державне підприємство або підприємство, де більше 25 % статутного капіталу – частка держави; в) якщо справа соціально важлива, а також якщо постає питання про визнання грошових вимог.

Промоніторивши європейську практику залучення прокурорів у судовий процес щодо банкрутства, слід зазначити, що державами, де прокурор бере участь у розгляді справ про банкрутство є: Болгарія, Іспанія, Італія, Латвія, Польща, Португалія, Словаччина, Фінляндія, Франція, Угорщина, Хорватія.

Країнами, де прокурор бере участь у цивільному процесі в цілому (проте не займається справами про банкрутство) є: Австрія, Румунія, Кіпр, Словенія.

Як бачимо, серед зазначеного переліку є держави-представниці різних моделей прокуратур з точки зору їх приналежності до системи органів

державної влади. Серед них є прокуратури, що належать до системи органів виконавчої влади (Польща), до судової системи (Латвія, Франція), і такі, що існують самостійно і автономно (Болгарія, Словаччина). Відтак, факт приналежності органів прокуратури до тієї чи іншої гілки влади не чинить принципового впливу на присутність чи відсутність прокурора у справах про банкрутство.

Позаяк реформа органів прокуратури України значною мірою відбувається з урахуванням рекомендацій Ради Європи та Венеційської комісії, слід вказати, що в цілому серед напрямків реформування органів прокуратури має місце тенденція мінімізації ролі прокурора в цивільному судочинстві зі збереженням за ним функції представництва як інтересів держави, так і інтересів громадянина. Здійснюється наголос на тому, що трансформація діяльності прокуратури в цивільному процесі має провадитися з урахуванням принципів, сформульованих експертами Консультативної ради європейських прокурорів у п. 34 висновку ССРЕ (2008) 3 від 21 жовтня 2008 р. щодо виконання прокуратурою функцій за межами сфери кримінального права.

Разом із тим, дане теоретичне твердження певним чином колізує із практикою. Паралельно із рекомендаціями Україні мінімізувати роль прокурора у цивільному процесі в цілому та в справах про банкрутство зокрема, відбувається створення Прокуратури Європейського союзу із основним спрямуванням на моніторинг законності фінансової діяльності юридичних осіб публічного та приватного права з метою превенції та елімінації фінансових правопорушень, одним із яких є фіктивне банкрутство.

Відтак, станом на сьогодні в Україні немає єдино визначеного підходу до участі прокурора у справах про банкрутство. Жоден нормативно-правовий акт не закріплює таку можливість, а, разом із тим, ЗУ «Про прокуратуру» (2015) не виключає можливості такої участі. Якщо ж участь є можливою, то її слід належним чином законодавчо регламентувати, зважаючи на складний характер та особливості процесу банкрутства.

Отож, на нашу думку, ситуація із участю органів прокуратури в процедурі банкрутства в Україні станом на сьогоднішній день є недостатньо законодавчо регламентованою. ЗУ «Про прокуратуру» передбачає можливість такої участі, проте не вказує на неї безпосередньо, тоді як нова редакція ГПКУ та Кодексу України з процедур банкрутства не передбачає такої можливості.

Реформа прокуратури із орієнтацією на рекомендації Ради Європи та Венеційської комісії запроваджує звуження функцій органів прокуратури та мінімізацію їх участі у цивільному процесі, тоді як в ході моніторингу практики Європейського Союзу ми бачимо новації іншого спрямування на прикладі функцій Прокуратури ЄС. В той самий час, аналіз статусу (не)залученості органів прокуратури зарубіжних держав до процесу банкрутства не дає підстав стверджувати, що їх присутність, чи відсутність чинить вагомий вплив на покращення показників відновлення платоспроможності чи процедури ліквідації зокрема, та утвердження й забезпечення правопорядку в цілому.

Разом із тим, якщо участь прокурора у справах про банкрутство в Україні все ж має місце на практиці, то вона повинна бути належним чином: а) регламентована законодавством, б) забезпечена на практиці, що зробити доволі складно в ході незавершеності реформ. Високий рівень завантаженості прокурорів та початковий етап атестації прокурорів регіональних прокурорів станом на сьогодні не дають підстав із впевненістю стверджувати про достатній рівень фахових галузевих знань місцевих прокурорів у сфері цивільного судочинства та процедури банкрутства зокрема.

Відтак, виходом із ситуації можна було б вважати: а) де-юре: нормативне закріплення можливості участі прокурора у справах про банкрутство в ЗУ «Про прокуратуру», детальна регламентація механізму реалізації даного процесу у Кодексі України з процедур банкрутства; б) де-факто: (зважаючи на особливість даної категорії справ) залучення до даного процесу виключно обласних прокурорів, які успішно пройшли процедуру атестацію, завершення якої у великих містах завершиться із тижня на тиждень.

Список використаних джерел:

1. Нецька Л.С. Проблемні питання процесуальної участі прокурора у справах про банкрутство. *Вісник академії адвокатури України*. 2011. №2. С. 243-245.

2. Гузе К.А. Реалізація прокурором конституційної функції представництва в цивільному судочинстві. *Проблеми реформування прокуратури*: Матеріали всеукр. наук.-практ. Конф. Х.: 2016. Т.1. С. 41-44. С. 44.

Протосавіцька Л. С.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат історичних наук, доцент
(*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*)

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Формування цінностей являється важливим елементом людської цивілізації. Всі ми живемо в одному світі, підкорюємося одним і тим самим загальним для всього людства законам. Для кожної людини в будь-якому куточку світу відомі та зрозумілі такі поняття як свобода, патріотизм, громадянський обов'язок, законслухняність тощо.

Проблема цінностей є однією з найбільш фундаментальних як у філософії так і в соціології, політології, праві та цілому ряді інших наук.

Цінності – це складне філософське поняття, яке виявляє форму взаємодії об'єкта та суб'єкта реального світу. Усвідомлення цінностей буття

відбувається паралельно з формуванням людської цивілізації. Перспективний розвиток особистості має прямий взаємозв'язок та взаємодію з системою пріоритетів ієрархії цінностей суспільства. Дослідження класифікаційної системи цінностей сприяє свідомому входженню в реалії сучасного буття через ціннісні орієнтири цивілізаційного процес [1, с. 5].

Кожній людині, згідно законодавства, надаються рівні можливості для реалізації своїх прав: навчатися, займатися тією чи іншою діяльністю, брати участь у громадянському і політичному житті. Кожна людина повинна знати свої права, виконувати обов'язки, а також поважати права інших людей [2, с. 60].

Щоб вибудувати систему правопорядку в державі, потрібно спочатку сформуванню систему цінностей. Закони та інші правові документи ґрунтуються на авторитетних, здебільшого традиційних системах цінностей.

Правові цінності – це конкретні соціально-правові явища, правові засоби і механізми. До них відносяться: конкретний вираз власної цінності права в практичному житті людей, основні демократичні правові цінності; особливі правові засоби та юридичні механізми (все те, що включає в себе юридичний інструментарій), що забезпечує цінність права, його гарантованість, інструменти, що виражають оптимальне співвідношення нормативного та індивідуального регулювання [3, с. 503].

Правові цінності формуються шляхом вироблення ціннісних критеріїв, які в процесі розвитку держави і права набувають властивості трансформуватися відповідно до існуючих реалій суспільного життя, правосвідомості, правової культури, світогляду та духовних цінностей.

Людина вважається невід'ємною частиною соціуму, залежить від нього, підпорядковується йому та зовнішнім соціальним механізмам, що представляють народ, державу, партію або клас, колектив чи окрему групу. При розкритті соціальної сутності людини слід звернути увагу на такі категорії як свобода, рівність та гідність.

Розглядаючи питання класифікації правових цінностей варто вказати, що в юридичній науці має місце велика кількість класифікацій як правових цінностей так і цінностей загалом.

Одним з критеріїв класифікації цінностей може бути правова традиція. Між цінностями різних цивілізацій – західною, східною та традиційним суспільством існують кардинальні відмінності. Так цінності права в західному світі займають домінуюче становище порівняно з етичними, моральними, політичними релігійними нормами. В західній правовій системі можна виділити такий критерій класифікації як правова сім'я – романо-германська, англо-саксонська чи соціалістична. В мусульманському світі релігійні норми стоять на порядок вище за правові. Що стосується нашої цивілізації, то певні правові норми тут або не відіграють належної ролі, або не є цінностями взагалі.

Правові цінності можна класифікувати за типом правового регулювання: публічного чи приватного права. В Юридичній літературі зустрічається поділ на: цінності-принципи, цінності-правила та цінності процедури. Так до

цінностей-принципів відносяться основні критерії правових явищ на предмет їх відповідності цінностям права: цінності-правила – це дозволи чи вимоги здійснити або утриматися від здійснення певного вчинку; цінності-процедури являють собою офіційно встановлений правилами спосіб і порядок дій у процесі формування певних правовідносин [4, с. 65].

В державі та праві не застосовуються цінності філософсько-естетичного зразка, а навпаки створюються власні цінності, які сприймаються і визнаються в різних сферах життя [5, с. 28]. При цьому він вказував, що право ніколи не поглинає норм моралі та моральності.

Загальноживаним є розподіл цінностей на матеріальні та духовні. Всі цінності можна поділити на універсальні та прикладні, серед яких найбільш загальними правовими цінностями є держава і права. Спеціальні цінності мають забезпечувати окремі аспекти держави і права. До них належать: права людини, рівність, законність, демократизм, презумпція невинності та інші. Ці цінності є правовою формою таких універсальних цінностей як свобода і рівність [6, с. 7].

Німецький дослідник Радбрух Г. з поміж інших цінностей виділяє три найвищі цінності: етичну (добро), логічну (істина) та естетичну (краса). Він вказує, що етичній цінності (добру), що вбирає в себе інші абсолютні цінності – естетичну та логічну, служить право. Крім того він розрізняє також наступні види цінностей: індивідуальні цінності, колективні цінності та творчі цінності [7, с. 64].

Найвищою цінністю на думку багатьох науковців є життя, як основоположна цінність, проте саме життя, як життя окремої людини важко сприймати як найвищу загальнолюдську цінність. Слід наголосити, що реальність цінностей, що втілюються в праві, потрібно розглядати без гуманістичних та ліберальних штампів. Також дуже обачно слід ставитися до таких категорій як «гідність» та «власність». Значна частина населення нашої планети, яка не входить до «золотого мільярду» не може оцінити своє життя з позиції гідності, оскільки існує в умовах голоду, злиднів та перенаселенні, виживає під час спалаху різного роду епідемій та хвороб. Що стосується «власності», то слід вказати на те, що власність прерогатива розвинених країн в яких на рівні економічних відносин визнається рівність одного іншому. Так звана «формальна рівність», як одна з головних складових теорії лібералізму, в реальному житті демонструє свої утопічні сторони саме в країнах, що розвиваються. Існування подвійних стандартів в міжнародному спілкуванні та співробітництві також переконую в цьому [8, с. 79].

Ми мусимо визнати те, що побудова ієрархії цінностей права на основі цінності людського життя в умовах євроінтеграційних процесів – це традиційна європейська парадигма, що має глибокі корені у грецькій, середньовічній філософії, філософській боротьбі за свободу Нового часу, екзистенціалізмі ХХ століття. Право, а разом з ним і правова система мають виходити за межі нормативного та гуманістичного детермінізму, не заперечуючи при цьому значення цих підходів. Ті науковці, які серед

ключових цілей права називають примирювальну чи конфліктну ціль, вказують, що право має розвиватися як система, в рамках якої має бути потенційна можливість вирішити будь-яку конфліктну ситуацію. Право є тією системою, в межах якої всі конфлікти можуть бути вирішені та зняті, якщо їх зв'язок починає руйнувати цілісність суспільства.

Стабільне економічне зростання в межах концепції сталого розвитку, стабільності фінансової системи (як ключового фактору добробуту населення в розвинутих країнах), політична стабільність спрямовані на збереження цілісності, єдності. «Цілісність» – головне гасло яке лежить в основі інтеграційних процесів як Західноєвропейських країн, так і країн Латинської Америки, Південно-Східній Азії, Північно-Африканських країн, а також країн в Тихоокеанському регіоні. Саме цілісність диктує тон розвитку сучасного права, а не ідеї прав людини чи ідеали свободи.

Цілісність суспільства як цінність, розуміється як такий його стан, в якому усі соціальні системи функціонують в рамках єдиного економічного, політичного, цивілізаційного, культурного та правового простору, окресленого єдиним ідеологічним та міфологічним полем.

Таким чином забезпечення цілісності в як головної цінності права виражається на всіх рівнях його буття. Забезпечення цілісності умовах євроінтеграційних процесів вимагає реалізації такої цінності як порядок. А порядок є особливим станом ієрархії цінностей права, який відповідає справедливості. Цінності права в умовах євроінтеграційних процесів існують в середовищі цінностей та порядку, утворюють систему, яка є досить гнучкою та адаптивною. Існування цінностей права слід вважати найбільш важливим фактором розвитку права, що виконує своє призначення.

Правові цінності лежать в основі права та правопорядку, вони виступають обґрунтуванням норм права, становлять мету права, закріплюються та охороняються правовими нормами. З поміж них можемо виділити правові інститути, різного роду юридичні конструкції, принципи права тощо.

Отже, проблема правових цінностей як основи розвитку національного приватного права в умовах євроінтеграційних процесів займає провідне місце в теорії та філософії права. Цінності як такі є базовим мотивом поведінки людини в тому числі і правової. Через цінності в праві лежить шлях від сущого до належного від фактичного до нормативного.

Список використаних джерел:

1. Лушников А. В. Исторические ценности: учеб. Пособие / Челябин. гос.акад. культуры и искусств. Челябинск, 2005, С. 5.

2. Карась А. Г. Роль релігійних цінностей у процесі формування права. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 60. <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23643/13-Karas.pdf>

3. Баранов П. П. Верещагин В. Ю., Курбатов В. И., Овчинников А. И. *Философия права: Учеб. пособие*. Ростов на Дону: РЮИ, 2004. С.503.

4. Михайлов С. В. Правовые ценности и их классификация. *Актуальные проблемы современной науки*. 2010. № 3. С. 65. SSN: 1680-2721
5. Нерцесянц В. С. Философия права. М.: Норма-Инфра, С. 28.
6. Мартышин О.В. Проблемы ценностей в теории государства и права. *Государство и право*. 2004. № 10. С. 7.
7. Радбрух Г. Философия права: пер. с нем. / Г. Радбрух. М.: Междунар. отношения, 2004. С. 64.
8. Горобець К.В. Ієрархія цінностей права. *Вісник Академії адвокатури України*. №2 (24) К.: 2012. С. 79.

Романська І. В.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНДИКЦІЙНОЇ ТА РЕСТИТУЦІЙНОЇ ВИМОГ

Проблема вибору особою, яка вважає, що її права порушені, належного та ефективного способу захисту цивільних прав існує доволі давно, однак вона не втрачає своєї актуальності й донині. Річ у тім, що законодавець не обумовив особливості застосування того чи іншого способу захисту при порушенні певного суб'єктивного права, не визначив ієрархію способів захисту, їх класифікацію за ознакою порушеного права, а обмежився перерахуванням у ст. 16 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) універсальних способів захисту цивільних прав та інтересів.

Наприклад, повернення речі власнику (іншого титульного власнику) від неуправомоченої особи (безтитульного, фактичного володільця) можливе не лише шляхом задоволення віндикаційного позову, а й в результаті застосування правил про реституцію (ст. 216 ЦК України) або кондикцію (ст. 1212 ЦК).

Тому задля забезпечення дієвої охорони прав та інтересів власника виникає потреба у співвіднесенні законодавчих положень про реституцію та кондикцію.

Передусім розкриємо зміст цих способів захисту права власності.

Суть кондикційного зобов'язання полягає у тому, що набувач безпідставно збагатився за рахунок потерпілого, а тому зобов'язаний не лише повернути майно в натурі чи відшкодувати його вартість, а й у повному обсязі компенсувати потерпілому негативні наслідки шляхом відшкодування всіх доходів, які набувач одержав або міг одержати від цього майна [1]. Отже, кондикційне зобов'язання створює для набувача обов'язок повернути потерпілому все безпідставно набуте або збережене майно.

Як вбачається з приписів ст. 1212 ЦК України, кондикційне зобов'язання виникає за наявності таких умов: набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); набуття чи збереження майна

відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала [2].

Натомість під реституцією розуміють поновлення сторін у початкове становище, тобто взаємне повернення переданого за недійсним правочином, яка може застосовуватися лише тоді, коли майно, передане за правочином, залишається у його сторони [3]. Як слушно зауважує В. М. Коссак, реституція покликана відновити майновий стан сторін недійсного правочину [4, с. 164].

Реституція є загальним наслідком недійсності правочинів незалежно від підстав визнання їх недійсними. Як спосіб захисту суб'єктивного цивільного права вона застосовується лише у разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним або котрий визнано недійсним. Тобто реституційна вимога може бути пред'явлена лише стороні недійсного правочину.

Отже, реституція виникає винятково на підставі недійсного правочину; реституційна вимога може пред'являтися тільки стороні правочину; сторони повертають все одержане за правочином; суд може з власної ініціативи застосувати реституцію щодо нікчемних правочинів, що підтверджується положеннями ч. 5 ст. 216 ЦК України.

Тепер зосередимо увагу на ключових відмінностях між реституцією та кондикцією.

Передусім слід відзначити, що реституція, як ми з'ясували, виникає виключно на підставі недійсного правочину, тобто вона є спеціальним наслідком визнання його недійсності. Це означає, що ця вимога має чітко визначену функціональну спрямованість. Натомість кондикційне правовідношення виникає з відносин, не заснованих на договорі. Як убачається з матеріалів судової практики, у разі виникнення спору стосовно набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень ч. 1 ст. 1212 ЦК України, у тому числі й щодо зобов'язання повернути майно потерпілому [5].

Також очевидно є відмінність фактичних підстав виникнення реституційного та кондикційного зобов'язань. Якщо до елементів фактичної підстави виникнення зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави традиційно відносять так зване безпідставне збагачення набувача за рахунок потерпілого, то до елементів фактичної підстави виникнення реституційного зобов'язання належить укладення оспорюваного або нікчемного правочину.

Ще однією відмінною ознакою реституції, яка не притаманна кондикції, прийнято вважати її двосторонній характер. Під ним зазвичай розуміється зустрічність, взаємообумовленість обов'язків сторін недійсного правочину з повернення один одному всього отриманого за таким правочином.

Доцільно провести розмежування між досліджуваними інститутами за суб'єктним складом.

Реституційна вимога може бути пред'явлена виключно стороні правочину (договору), який є недійсним в силу приписів закону або визнається таким у

судовому порядку. Тоді як з кондикційною вимогою звертається особа, що втратила право власності, до особи, яка безпідставно набула чи зберегла майно, а також власник втраченого майна до незаконного його володільця. Тобто відповідачами у справі (набувачами за кондикційними зобов'язаннями) виступають особи, які не перебувають з потерпілим у договірних правовідносинах. Отже, коло суб'єктів, що наділені правом на пред'явлення кондикційного позову ширше порівняно з особами, що мають право на застосування реституції.

Крім того, варто звернути увагу на відмінність реституційних та кондикційних правовідносин, суть якої полягає в тому, що зобов'язання з безпідставного збагачення передбачає односторонній правовий зв'язок між боржником і кредитором, де праву однієї сторони кореспондує обов'язок іншої, в той час як реституція (враховуючи її трактування як на доктринальному рівні, так і на практиці), є двосторонньою, тобто кожна зі сторін повинна повернути все отримане за недійсним правочином. Саме така двосторонність наштовхує на думку про зустрічний характер прав і обов'язків сторін як у синалагмі.

Реституція, як спосіб захисту цивільних прав, спрямована на захист інтересів обох сторін недійсного правочину, оскільки особа, пред'являючи вимогу про застосування реституції, має на меті повернути те майно, яке вона передала за правочином, одночасно усвідомлюючи необхідність повернення того майна, яке вона отримала. Натомість при зверненні з кондикційним позовом – лише набувач, який безпідставно набув або зберіг майно, повертає потерпілому таке безпідставно набуте майно.

Крім того, як слушно зауважує К. І. Скловський, сутність реституції полягає не лише в захисті права, а й – у захисті цивільного обороту [6, с. 698]. Безумовно, інтереси цивільного обороту вимагають якомога швидшого виправлення тієї ситуації, яка виникла внаслідок відсутності юридичного факту, який став для сторін правочином підставою для зустрічного майнового надання.

Відмінність між кондикцією та реституцією полягає й тому, що суд може застосувати останню з власної ініціативи. Тоді як кондикція може застосовуватися лише на підставі відповідної позовної вимоги. Більше того, для повернення безпідставно набутого або збереженого набувачем майна потерпілий повинен довести своє право на нього.

Такими чином, реституція як наслідок недійсності правочину є самостійним охоронним засобом і не може зводитися до кондикції, оскільки їй приманні ознаки не характерні зобов'язанню з безпідставного збагачення, серед яких можна виокремити: двосторонність, спрямованість на захист обох сторін недійсного правочину, а також на охорону цивільного обороту в цілому. Відтак, і реституційна вимога є цілком самостійною стосовно кондикційної.

Також вважаємо за необхідне зосередити увагу на наступному аспекті співвідношення досліджуваних правовідносин.

Особливість зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової знаходить свій прояв й у тому, що в силу прямої вказівки ч. 3 ст. 1212

ЦК України, норми цього інституту додатково застосовуються, зокрема, до вимог про повернення виконаного за недійсним правочином, тобто до реституційних правовідносин. Сполучник «також», який застосовує законодавець, трактується авторами коментаря до ЦК України як визнання субсидіарного застосування кондикції щодо реституції [7, с. 948.].

Як вбачається з правової позиції, викладеної у постанові Верховного Суду України від 2 березня 2016 року у справі № 6-3090цс15, кондикція додатково застосовується до реституції як спосіб захисту порушеного права за умови, що певна вимога власника не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту, проте за наявними ознаками, умовами та складом учасників правовідношення підпадає під визначення зобов'язання з безпідставного збагачення [8].

Тобто, якщо власник майна позбавлений можливості захистити своє право за допомогою реституції, підлягає застосуванню кондикція як субсидіарний спосіб захисту.

На підтвердження наведеного судження звернемося до матеріалів судової практики. Так, у постанові від 17 червня 2020 року Верховний Суд зазначив, що правовідносини за нікчемним договором фінансового лізингу, на підставі якого відбулося фактичне користування позивачем транспортним засобом відповідача, за своїм змістом є кондикційними. Фактичний користувач предмета лізингу, який без достатньої правової підстави за рахунок власника предмета лізингу зберіг у себе кошти, які мав заплатити за весь час користування предметом лізингу, зобов'язаний повернути ці кошти власнику на підставі ч. 1 ст. 1212 ЦК України [9]. Оскільки в цьому випадку лізингоодержувач не сплатив лізингові платежі за користування предметом лізингу, суд не міг застосувати реституцію як наслідок нікчемного правочину, а тому дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для застосування до правовідносин, що виникли безпосередньо між власником майна та фактичним користувачем, положень ст. 1212 ЦК України.

Отже, встановлена законодавцем субсидіарність застосування кондикції і є тим універсальним критерієм, який дозволяє відмежувати її від інших цивільно-правових способів захисту. Умови для застосування кондикційного позову, правовою підставою якого є ч. 3 ст. 1212 ЦК України, виникають в тих випадках, коли необґрунтоване збільшення майна однієї особи за рахунок іншої не може бути усунене за допомогою інших охоронних заходів спеціального характеру. При цьому варто відзначити, що недоступність спеціального способу захисту повинна бути обумовлена об'єктивними причинами.

Резюмуючи викладене доходимо висновку, що реституційна та кондикційна вимоги є самостійними способами захисту суб'єктивних цивільних прав. Додаткове (субсидіарне) застосування кондикції допускається лише у випадку, якщо власник майна не в змозі захистити своє порушене право шляхом пред'явлення реституційної вимоги.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 05 березня 2020 року у справі № 910/9665/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88149746>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Постанова Верховного Суду від 23 січня 2019 року у справі № 752/9870/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684486>
4. Коссак В. М. Визнання правочину недійсним як спосіб захисту / Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (30–31 травня 2008 р.). Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. С. 163–164.
5. Постанова Верховного Суду України від 24 вересня 2014 року у справі № 6-122 цс14. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipozicijiivsu/6-122cs14>
6. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. 5-е изд., перераб. М.: Статут, 2010. 893 с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. II. 1048 с.
8. Постанова Верховного Суду України від 2 березня 2016 року у справі № 6-3090цс15. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/415BD112C69C3868C2257F72004F537E](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/415BD112C69C3868C2257F72004F537E).
9. Постанова Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 755/7989/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90168901>.

Сидор М. Я.,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ, ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Сучасний стан соціально-економічного життя в нашій державі свідчить про те, що ефективне використання трудових ресурсів є необхідною передумовою фінансового процвітання України. При цьому продуктивна праця передбачає необхідність сумлінного виконання трудових обов'язків, неухильного дотримання стандартів та внутрішніх правил роботодавця. Проте, на жаль, далеко не всі працівники проявляють високий рівень правової свідомості. Тому саме для врегулювання ситуацій порушення трудової дисципліни та недопущення вчинення нових проступків у майбутньому діє інститут дисциплінарної відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність – один із видів юридичної

відповідальності, що полягає в обов'язку працівника відповідати перед керуючим суб'єктом або уповноваженим органом за скоєний ним дисциплінарний проступок, сутність якого полягає в невиконанні або в неналежному виконанні працівником покладених на нього трудових чи службових обов'язків, і понести дисциплінарні стягнення, передбачені законодавством України.

Загальна дисциплінарна відповідальність – підвид дисциплінарної відповідальності, направлений на працівника, винного у невиконанні або неналежному виконанні покладених на нього (законодавством про працю, колективним і трудовим договорами) обов'язків, що виражається у дисциплінарних стягненнях, види та підстави застосування яких передбачено КЗпП України.

Спеціальна дисциплінарна відповідальність – підвид дисциплінарної відповідальності, направлений на визначених законодавством спеціальних суб'єктів, котрі за вчинений дисциплінарний проступок несуть покарання в межах спеціальних нормативних актів, якими передбачено більш суворі заходи дисциплінарного впливу, що реалізуються шляхом застосування особливої процедури накладення.

Серед характерних ознак застосування дисциплінарної відповідальності є:

– перебування працівника в трудових відносинах з роботодавцем. У свою чергу, наявність цивільно-правових відносин (виконання роботи за цивільно-правовим договором) виключає можливість застосування дисциплінарної відповідальності;

– працівник несе відповідальність перед роботодавцем, а не перед державою чи іншими суб'єктами суспільно-політичного життя. Відповідно саме йому (у деяких випадках – вищестоящим органам) надано право застосовувати дисциплінарні стягнення [1];

Застосування дисциплінарної відповідальності прямо пов'язується із правом прийняття на роботу та звільнення з роботи працівників. Саме тому, накладення дисциплінарних стягнень завжди повинно визнаватися виключним правом роботодавця, яке не може співіснувати із можливістю покладення на роботодавця обов'язку притягнути свого працівника до відповідальності з боку третіх осіб: посадових осіб правоохоронних органів, прокуратури, суду, народних депутатів тощо.

Поділ дисциплінарної відповідальності на загальну та спеціальну обумовлюється наявністю особливих категорій працівників, на яких, окрім загальних трудових обов'язків, також покладаються обов'язки виконання певних службових функцій, пов'язаних з особливим характером їх трудової діяльності. Саме тому, їх дисциплінарна відповідальність виникає на підставі не лише загального законодавства про працю, а і на підставі окремих статутів, положень та інших актів про дисципліну. Такі акти передбачають певні особливості у порядку притягнення спеціальних категорій працівників до дисциплінарної відповідальності, переліку дисциплінарних стягнень та наслідків їх застосування.

Проблема дисциплінарної відповідальності здавна є наріжним каменем науки трудового права. Якщо раніше її вирішення перебувало у прикладному спектрі, то за сучасних умов вона вже стала фундаментально-методологічною. При цьому мають місце всі підстави стверджувати, що в найближчій перспективі на загальнонауковому рівні ця проблема стане світоглядною. І це закономірно, адже правильне розуміння дисциплінарної відповідальності має надзвичайно важливе значення для захисту трудових прав працівника.

Тема правового регулювання дисциплінарної відповідальності в Україні є актуальною протягом багатьох років, оскільки, наприклад, звільнення за порушення трудової дисципліни – одна з поширених підстав звільнення працівника. За сучасних умов переходу нашої держави до ринкової економіки підвищується значення суворого дотримання трудової дисципліни, зростає потреба у вдосконаленні трудового законодавства, що регулює дисципліну праці, дисциплінарну відповідальність. Національна судова практика свідчить про те, що у останнє десятиліття кількість звільнень за порушення трудової дисципліни, на жаль, не зменшується. У зв'язку з цим актуальними стали заходи щодо зміцнення дисципліни праці.

У даному контексті дисциплінарна відповідальність виступає безумовним елементом трудових відносин між роботодавцем та найманим працівником, дієвим фактором, що впливає на сумлінне виконання професійних обов'язків, а також надає можливість застосовувати санкції у разі порушення працівником вимог дисципліни праці. Крім того, варто також звернути увагу і на те, що, не дивлячись на вказані соціально-економічні зміни в суспільстві, нормативні положення Кодексу законів про працю України, що стосуються дисциплінарної відповідальності, на жаль, не переглядалися та не удосконалювалися. Тому ми можемо констатувати, що існує нагальна потреба в удосконаленні законодавства про дисциплінарну відповідальність, адже саме вона займає провідне місце серед правових заходів забезпечення належного рівня трудової дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця : Конвенція Міжнародної організації праці від 22.06.1982 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_005.
3. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці 158 про припинення трудових відносин з ініціативи підприємця : постанова Верховної Ради України від 04.02.1994 р. 3933–ХІІ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_005
4. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
5. Бородін І. Л. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарне провадження. *Право України*. 2006. 12. С. 93–97.

Ткаченко П. І.,
провідний юрисконсульт приватного
охоронно-детективного агентства,
член асоціації правників України,
член Всеукраїнської пенітенціарної асоціації,
молодший лейтенант запасу, здобувач
(*Академія управління персоналом*)

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ЯК ОСНОВНА ГАЛУЗЬ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Цивільне право як галузь права – це системна сукупність правових норм, що становлять основний зміст приватного права та регулюють особисті немайнові й майнові відносини, які ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, з метою задоволення останніми власних матеріальних і духовних потреб та інтересів.

Цивільне право регулює на єдиних приватноправових принципах усю сукупність правовідносин між юридично рівними учасниками, зокрема і приватноправові відносини у сфері господарювання, використання природних ресурсів та охорони довкілля, трудові та сімейні відносини. Тому поряд із визнанням цивільного права загальним приватним правом цивільне право слід розглядати тотожним приватному праву. У цьому контексті поняття «цивільне право» та «приватне право» слід вживати як однакові за змістом. Не випадково дореволюційні і сучасні юристи (Й. Покровський, А. Довгерт, М. Сібільов та інші) вважають ці терміни тотожними. Зокрема, з цією позицією солідарний М. Сібільов, який стверджує, що «приватне право як супер-галузь охоплює лише одну галузь права – цивільне право, і є повністю тотожним йому» [1, с. 22].

Характерними особистостями цивільного права, як самостійної галузі права є те, що:

- 1) воно є проявом приватного права на національному рівні;
- 2) являє собою сукупність концепцій, правових ідей, принципів, які є відображеними в актах законодавства та інших нормах;
- 3) цивільне право, як самостійна галузь права забезпечує реалізацію суб'єктивних цивільних прав їх власникам.

Основну роль при визначенні цивільного права як галузі права відіграють його предмет, метод, функції та принципи.

Предметом цивільного права як галузі права є сукупність відносин, що регулюються його нормами, тобто особисті немайнові та майнові правовідносини.

Що стосується класифікації цивільно-правових відносин на «цивілістичному» рівні, тобто диференціації видів цивільних правовідносин як спеціальної приватноправової категорії, відносно самостійної від інших частин загального поняття правовідносин, то й вона можлива за різними підставами та з різним ступенем деталізації такого поділу.

Зокрема, найбільш поширеними є такі класифікації:

1) залежно від економічного змісту цивільні правовідносини поділяються на майнові та немайнові;

2) за юридичним змістом цивільні правовідносини поділяються на абсолютні та відносні (конкретні);

3) за характером здійснення права цивільні правовідносини поділяються на речові та зобов'язальні;

4) з урахуванням структури змісту правовідносини можуть бути поділені на прості та складні. Прості правовідносини мають своїм змістом одне право і один обов'язок, або по одному праву і одному обов'язку в кожного з його суб'єктів;

5) Складні правовідносини характеризуються наявністю декількох прав і обов'язків. Наприклад, у деяких випадках, як доповнення до основного зобов'язання (правовідносин), виникають акцесорні зобов'язання (правовідносини), що нерозривно з ними пов'язані, тощо; цікавою є класифікація цивільних правовідносин залежно від способу, яким вони впорядковуються, тобто залежно від методу правового регулювання відповідних цивільних відносин, який у цивільному праві включає як диспозитивні, так і імперативні елементи.

Залежно від їх питомої ваги в регулюванні тих чи інших відносин варто розрізняти й відповідні види регулятивних цивільних правовідносин.

Особливості майнових та особистих немайнових відносин стали визначальним фактором у формуванні цивільного права як галузі права. Визначення кола цих відносин дало нам відповідь на питання – які саме суспільні відносини становлять предмет цивільно-правового регулювання. Концепція приватного права в Україні нормативно закріплена у змісті норм ЦК України, покликаною забезпечити нормальне функціонування і розвиток саме громадянського суспільства, тобто самостійної, незалежної від держави системи відносин між юридично вільними і рівноправними партнерами в усіх сферах життя людини, також, безумовно, і в підприємстві. Самостійність, незалежність, ініціативність приватного життя можна забезпечити лише за умови визнання природного, об'єктивного, наднормативного характеру цивільних прав як прав, які постають із самого життя. Такі майнові та немайнові відносини, які ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, і становлять предмет цивільно-правового регулювання та основу громадянського суспільства. Концепція ЦК України передбачає регулювання цивільно-правових відносин на засадах, здатних забезпечити належне функціонування цивілізованого ринку. Йдеться, передусім, про неприпустимість втручання у сферу особистого життя фізичної особи, недоторканності власності, свободу договору, справедливість, добросовісність та розумність, необхідність безперешкодного здійснення майнових і особистих прав та їх судового захисту. Саме ці принципи покладено в основу ЦК України, які відображають і забезпечують приватноправовий характер цивільних правовідносин [2, с. 156].

Однак важливо встановити не лише те, що регулює цивільне право, а й як це здійснюється, якими засобами воно впливає на ці відносини, тобто який метод впливу закладається в цивільно-правове регулювання численних майнових та немайнових відносин. Специфіка відносин, що регулюються відповідною галуззю права, водночас обумовлює специфіку методу правового регулювання. Тобто існує безпосередній тісний взаємозв'язок між предметом правового регулювання і його методом.

Аналіз цивільного законодавства, досягнень цивілістичної науки дає підстави виділити такі основоположні ознаки методу цивільно-правового регулювання: юридична рівність учасників цивільних правовідносин; самостійний (незалежний) організаційно-майновий статус учасників цивільних правовідносин; ініціативно-диспозитивний характер цивільно-правових норм; відновлювально-компенсаційний характер захисних засобів порушеного права, спрямованих на майнову сферу порушника, а не на особу. В літературі трапляються й інші ознаки методу цивільно-правового регулювання, наприклад судовий захист порушених цивільних прав, майнова спрямованість відповідальності особи за вчинене правопорушення. Безумовно, ці риси притаманні нормам цивільного права, але їх роль не вирішальна у формуванні методу цивільно-правового регулювання, адже на сучасному етапі згідно з Конституцією України судовий порядок захисту є домінуючим щодо захисту будь-яких порушених прав, а майновий характер відповідальності не є єдиним для всіх засобів цивільно-правового захисту [3, с. 123].

Проте, вбачається, що ототожнення цивільного та приватного права суттєво збіднює сутність та зміст останнього, тому, на нашу думку, приватне право більш доцільно розглядати як структурний елемент права, який існує поряд з публічним правом, та як правову єдність, що складається із сукупності галузей цивілістичного профілю.

Таким чином, цивільне право як галузь приватного права – це сукупність цивільно-правових норм, закріплених у ЦК України, інших законодавчих та інших нормативно-правових актах, які регулюють на засадах юридичної рівності, диспозитивності майнові відносини товарно-грошового характеру, а також особисті немайнові відносини (як пов'язані, так і не пов'язані з майновими відносинами) за участю суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад), які мають самостійний організаційно-майновий статус, діють вільно і на власний розсуд здійснюють свої права, вступають у правовідносини, а також несуть цивільно-правову відповідальність за винну протиправну поведінку перед потерпілим (боржником) за допущене порушення.

Список використаних джерел:

1. Банчук О. А. Публічне і приватне право: Історія українських вчень та сучасність / О. А. Банчук; Центр політико-правових реформ. К.: Конус-Ю, 2008. 183 с.

2. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. Т. 1. К. ; Севастополь, 2004. 928 с.

3. Актуальні проблеми методології приватного права: [монографія] / [за заг. ред. О. Д. Крупчана]. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2005. 266 с.

Фоменко Я. Є.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КАРАНТИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ЯК ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА У ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Поширення вірусу COVID-19 відобразилось у різних сферах життєдіяльності людей у всьому світі. Така подія не могла оминати правовий аспект. Наслідки світової пандемії відобразились у законах, підзаконних актах та в локальних документах різних країн світу.

В Україні карантин введено з 12 березня 2020 року Постановою Кабінету міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». З цього часу, доволі багато суб'єктів господарювання припинили роботу або ж суттєво знизили надання послуг, виробництво тощо. Відтак, значна кількість підприємств були змушені скоротити чисельність працівників та здійснювати роботу віддалено. Все вищезазначене суттєво вплинуло на договірні правовідносини, зокрема, виконання грошових зобов'язань. Так, основним питанням стало віднесення карантину до форс-мажорних обставин та можливість звільнення у зв'язку з цим від зобов'язань.

Звільнити суб'єкта господарювання від відповідальності за неналежне виконання ним свого зобов'язання можна у зв'язку із існуванням форс-мажорних обставин. До прикладу, згідно з положеннями ст. 79 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її контролем, а також те, що від неї нерозумно було очікувати прийняття до уваги цієї перешкоди під час укладення договору або ж уникнення чи подолання цієї перешкоди та її наслідків [1]. В свою чергу, 17 березня 2020 року було внесено зміни до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» (надалі ЗУ № 671/97-ВР), згідно з якими встановлений урядом карантин може визнаватися форс-мажорною обставиною [2]. Форс-мажорними обставинами визнаються надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань відповідно до умов договорів [3]. Як виняток із загального правила, встановленого ст. 607 Цивільного кодексу

України, зобов'язання припиняється у випадку неможливості його виконання через обставини, за які жодна із сторін не відповідає [4]. Тим не менш, в законодавстві міститься принцип неприпустимості звільнення від відповідальності за неможливість виконання саме грошового зобов'язання, передбачений ч. 1 ст. 625 ЦК України. Факт обставин непереборної сили підтверджуються сертифікатом Торговельно-промислової палати України у порядку, передбаченому ЗУ № 671/97-ВР. Тому не варто беззастережно відносити вказані обставини непереборної сили до фактів, які виключають відповідальність платника за грошовим зобов'язанням зовсім. Справа в тому, що гроші мають «замінний характер», тобто їх абсолютна еквівалентність унеможливають повне припинення зобов'язання з мотивів неможливості відповідного виконання. Так, форс-мажор як причина прострочення оплати не звільняє боржника від встановленого законом обов'язку відшкодувати матеріальні втрати кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та не позбавляє кредитора права на отримання компенсації за користування утримуваними боржником грошовими коштами [5].

В контексті грошових зобов'язань можна говорити про звільнення від сплати штрафних санкцій у випадку прострочення виконання взятих на себе обов'язків. Наприклад, закриття торговельно-розважальних закладів унеможливує роботу, зокрема, як самих магазинів, кафе, дитячих клубів, які у ньому розташовані, так і зупиняє роботу постачальників продуктів та товарів для таких суб'єктів підприємницької діяльності. Принагідно варто зазначити про складність доведення таких обставин боржником та обов'язковість вирішення такого спору в аспекті встановлення факту існування форс-мажору за певним договором виключно в судовому порядку. Вищенаведене обумовлюється тим, що засвідчення та визнання певних обставин форс-мажором здійснюється за кожним договором окремо. При цьому, необхідно довести, що коронавірус чи заходи по боротьбі з його поширенням дійсно унеможливають виконання зобов'язань у даному конкретному випадку [6]. Практика українських судів виділила такі обов'язкові елементи для визнання обставин форс-мажорними: – наявність обставин непереборної сили; винятковий, надзвичайний характер; неможливість попередження завдання школи; причиновий зв'язок між такими обставинами та завданою шкодою.

Тобто, саме існування обставин, за якими неможливе виконання зобов'язання не звільнятиме від його виконання. Для засвідчення факту наявності форс-мажору в конкретних правовідносин є необхідність їх доведення. Крім цього, звільнення від грошових зобов'язань загалом у зв'язку із обставинами непереборної сили, в тому числі через карантин в умовах пандемії, є неможливим. Відтак, форс-мажор може врятувати від сплати штрафів та пені, але не звільняє від обов'язку оплати самих платежів, передбачених договором, а також інших встановлених в ньому обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003 (дата звернення 02.11.2020 року).
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n38> (дата звернення 02.11.2020 року).
3. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 02.11.2020 року).
4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 03.11.2020 року).
5. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі №913/869/14 від 20 червня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74991708> (дата звернення 05.11.2020 року).
6. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0040571-14> (дата звернення 05.11.2020 року).

Фортуна Т. Я.,
помічник судді

(Франківський районний суд м. Львова)

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Завдання кожної демократичної держави полягає в забезпеченні особам, які звертаються за судовим захистом, максимальних гарантій щодо організації і здійснення правосуддя, що зумовлює необхідність дослідження питання права на справедливий суд в контексті вивчення питання визнання та виконання рішень іноземних судів.

В науковій літературі відсутній єдиний підхід до розуміння сутності та значення права на справедливий судовий розгляд. Найбільш прийнятним вбачається таке розуміння сутності права на справедливий судовий розгляд: по-перше, як суб'єктивне право в контексті концепції прав людини; по-друге, як система мінімальних вимог, дотримання яких має забезпечити держава при зверненні особи до суду, тобто як позитивне зобов'язання держави у сфері відправлення правосуддя в цивільних справах [1, с. 128].

Отже, право на справедливий судовий розгляд належить до позитивних прав людини, які визначаються як права, що закріплюють позитивний аспект свободи, і їх реалізація неможлива без відповідної забезпечувальної діяльності з боку державних інституцій [2, с.22]. Разом з цим пов'язане друге розуміння права на справедливий судовий розгляд як позитивного зобов'язання держави забезпечити мінімальні гарантії процедурної справедливості при розгляді судових справ у національних судах.

Наведене є особливо важливим у контексті європейського вибору України, визнання та взяття на себе зобов'язань гарантувати європейські цінності, провідне місце серед яких належить праву на справедливий судовий розгляд, проголошеного в чималій кількості міжнародних актів, основним з яких є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [1, с. 6].

У рішеннях Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) щодо тлумачення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ одним із елементом верховенства права визнаються така складова права на справедливий судовий розгляд як обов'язковість виконання судових рішень.

Разом з тим, на законодавчому рівні передбачено застосування судами України ЄКПЛ та практики ЄСПЛ, а саме у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.03.2006 року йдеться, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [3].

Проаналізувавши деякі рішення ЄСПЛ щодо застосування ст. 8 ЄКПЛ, ст. 14 ЄКПЛ та ч. 1 ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ по відношенню до інституту визнання та виконання рішень іноземних суддів у цивільних справах, вважаємо за можливе зазначити, що такі не маю поширеного характеру.

Поряд з тим, у справі «Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg» ЄСПЛ констатував порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, ст. 8 ЄКПЛ та ст. 14 ЄКПЛ, взятої у поєднанні з ст. 8 ЄКПЛ, а саме під час відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду. Зокрема ЄСПЛ зазначив, що суди Люксембурга не забезпечили заявникам ефективного розгляду їх справи, а відтак не спромоглися гарантувати право на справедливий судовий розгляд, передбачене ч. 1 ст. 6 Конвенції, а тому суд постановив, що мало місце порушення цієї статті. ЄСПЛ відзначив, що в даній справі інтереси дитини повинні мати пріоритет у справах такого роду, не можна було об'єктивно виправдати нехтування юридичного зв'язку, що виник між заявниками на законних підставах у Перу і цей зв'язок відповідав поняттю сімейного життя у сенсі ст. 8 ЄКПЛ, а тому суд постановив, що мало місце порушення цієї статті. ЄСПЛ також не знайшов виправдання для такої дискримінації, особливо з огляду на те, що за якийсь час до подій у справі у Люксембурзі безперешкодно визнавались рішення щодо усиновлення, ухвалені в Перу, навіть якщо усиновителями були неодружені особи. Отже, така особа змушена була зазнавати гіршого ставлення, тому що рішення щодо її усиновлення не було

визнано у Люксембурзі. Відтак ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні із ст. 8 ЄКПЛ [4].

С. П. Головатий на міжнародній конференції «Вплив практики Європейського суду з прав людини на національне конституційне судочинство» (14 жовтня 2005 р., м. Київ) наголосив, що використання рішень ЄСПЛ – це обов'язок національних судів, зокрема України.

Суди України при розгляді цивільних справ здійснюють посилання у судовому рішенні на положення Конвенції та практику Європейського суду через статтю 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та статтю 10 Цивільного процесуального Кодексу України. Однак на власний розсуд суддя під час ухвалення рішення суду вирішує питання про можливість застосування положень рішень ЄСПЛ.

Підсумовуючи, слід вказати, що прийняті положення дають змогу суддям не тільки прямо посилатися у відповідних судових рішеннях на практику ЄСПЛ, але й зобов'язують законодавчий орган України реформувати чинне законодавство, приводячи його у відповідність до відповідної прецедентної практики ЄСПЛ. Тобто під час розгляду справи та тлумаченні положень чинного законодавства України національний суд має використовувати положення ЄКПЛ та практику ЄСПЛ як джерело права.

Список використаних джерел:

1. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Х. : Право, 2016. 600 с.
2. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування. *Держ. буд-во та місц. самоврядування*. 2013. № 26.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
4. «Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg», app. no. 76240/01, 28 June 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81328> (дата звернення: 11.11.2020).

Хайлова Т. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат наук з державного управління, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України, м. Маріуполь)

Роженко О. В.,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
кандидат економічних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті 42 Конституції України [1] закріплено право на підприємницьку діяльність «...кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». На конституційному рівні закріплено зобов'язання держави щодо захисту конкуренції в підприємницькій діяльності і неприпустимість підприємницької діяльності, спрямованої на монополізацію і недобросовісну конкуренцію.

Інститут захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності має свої особливості й специфіку. Під захистом розуміють сукупність способів, які застосовуються до порушників господарських правовідносин. У матеріально-правовому розумінні – це норми господарського права, що визначають форми, способи і терміни відновлення порушених прав та інтересів, огороження їх від порушень у майбутньому. У процесуально-правовому значенні це – діяльність, за допомогою якої досягається необхідний ефект щодо реалізації прав і обов'язків: відновлення можливості учасника відносин діяти в межах його правосуб'єктності; володіти, користуватися, розпоряджатися майном; вступати у відносини і реалізовувати права, що впливають з них тощо.

Забезпечення органами державної влади права на безпеку – одна з найбільших соціальних цінностей згідно зі ст. 3 Конституції України, що спонукає державу дбати про захищеність фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Забезпечення безпеки підприємницької діяльності органами державної влади не буде ефективним без взаємодії з недержавним сектором забезпечення безпеки підприємницької діяльності, який в розвинених демократичних країнах вагоміший, ніж державний. У зв'язку з цим недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності, розвиваючись, має відігравати дедалі більшу роль у цій сфері.

Треба визначити, що також нормами цивільного і господарського права регулюється і гарантується захист прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Однак господарське законодавство України містить істотні прогалини та відзначається крайньою непослідовністю і суперечливістю. Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, неврегульованість багатьох

його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Крім того, низький рівень правосвідомості підприємців призводить до виникнення «тіньового» підприємництва. Окремо слід вказати на таку проблему розвитку підприємництва в Україні як номенклатурно-олігархічний механізм втручання в державну правову політику у сфері підприємництва. Цілком згодні з науковцями, які вважають, що «...ситуація з тіньовим бізнесом негативно впливає на авторитет держави; формує суперечності між органами влади та суб'єктами господарювання, які діють на легальних підставах; є основою для розвитку корупції тощо. Іншою пов'язаною проблемою є проблема рейдерства як протизаконного посягання на конституційне право громадян на підприємницьку діяльність» [2].

Правова політика держави у сфері підприємництва полягає в тому, що держава повинна вимагати від суб'єктів підприємницької діяльності виконання певних публічних обов'язків. В той же час, сама держава не повинна втручатися в господарську діяльність суб'єктів підприємництва, а лише створювати умови для його розвитку.

Треба зазначити, що підприємницька діяльність є джерелом важливих зобов'язань її суб'єктів перед суспільством та державою. Підприємство, як правило, пов'язане з використанням найманої праці, а тому підприємець зобов'язаний організувати свою діяльність таким чином, щоб виконувати вимоги статей 43, 44, 45, 54 Конституції України.

Реалізація правового статусу громадян у сфері підприємництва передбачає дії органів влади, які полягають в унормуванні інституту підприємництва в цілому. Конституція України покладає на органи державної влади та органи місцевого самоврядування обов'язок забезпечення конституційних прав громадян, в тому числі, і права на підприємницьку діяльність. Стан і розвиток підприємництва нерозривно пов'язані із функціонуванням господарської і правової системи у цілому.

Отже, конституційний лад та підприємницька діяльність тісно пов'язані між собою. І Україні потрібно забезпечити функціонування цих чинників у відповідності до стандартів країн Європейського Союзу, для яких додержання Конституції є основною умовою розвитку підприємництва як фундаментальної основи конституційного ладу. Законодавство в сфері підприємництва повинно становити єдину систему як за взаємною узгодженістю норм, так і за повнотою нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. / К., Держкомпідприємництво, 2008. 226 с.

Хомко Л. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БАНКРУТСТВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Українське законодавство визначає дефініцію банкрутства як визнану господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [1].

Кодекс України з процедур банкрутства (КУЗПБ), який набув чинності 21.04.2019 р. – перший комплексний документ, покликаний врегулювати процедурні питання банкрутства [2]. Варто відмітити, що якщо у попередньому законодавстві передбачалось можливість банкрутства юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ФОП), то згідно КУЗПБ уже зазначено можливість банкрутства фізичної особи без статусу підприємця. Цікавим є той факт, що книга третя має назву «Банкрутство юридичних осіб», а книга четверта щодо аналогічної процедури відносно фізичних осіб називається «Відновлення платоспроможності фізичних осіб». Можна наголосити на спрямованості відновлення платоспроможності фізичних осіб у даному документі.

Загалом процедура банкрутства ФОП є однаковою з процедурою банкрутства фізичної особи. Єдиною відмінністю є те, що, у разі відкриття чи закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи-підприємця, вноситься відповідний запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

До особливостей зазначеної процедури можна віднести те, що провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або ФОП може бути відкрито лише за заявою боржника і розглядається господарським судом за місцем знаходження боржника.

Умовами відкриття такого провадження виступають:

- 1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- 4) існують інші обставини, що свідчать про загрозу неплатоспроможності [2].

Отже, у разі наявності хоча б однієї із вищевказаних підстав, фізична особа-боржник має право подати заяву до господарського суду про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Водночас, боржник зобов'язаний подати декларацію про свій майновий стан за три роки (за кожен рік окремо), що передували поданню до суду відповідної заяви, і така декларація повинна містити інформацію не тільки щодо майна боржника, а і щодо майна, доходів та витрат членів його сім'ї, що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

Заслуговують на увагу норми ч. 4 ст. 116 КУзПБ, які передбачають, що разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник зобов'язаний подати пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів).

Відповідно до ст. 1 КУзПБ, реструктуризація боргів боржника – це судова процедура у справі про неплатоспроможність фізичної особи, що застосовується з метою відновлення платоспроможності боржника шляхом зміни способу та порядку виконання його зобов'язань згідно з планом реструктуризації боргів боржника. У той же час п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансову реструктуризацію» зазначає, що план реструктуризації – це договір, відповідно до якого проводиться реструктуризація грошового зобов'язання та/або господарської діяльності боржника у процедурі фінансової реструктуризації, укладений у порядку, визначеному цим Законом, між боржником, залученими кредиторами та інвесторами (за наявності), а також іншими особами, на яких покладені обов'язки відповідно до плану реструктуризації [3]. Мова ведеться про те, що фізична особа-боржник разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зобов'язана надати суду проект договору (відповідно до ст. 25 ЗУ «Про фінансову реструктуризацію» та ст. 124 КУзПБ) про реструктуризацію грошового зобов'язання, укладеного між самим боржником, кредиторами, інвесторами (у разі їх наявності), арбітражним керуючим та іншими особами, на яких покладені певні обов'язки відповідно до плану реструктуризації.

Варто відмітити обмеження щодо майна боржника, за рахунок якого можна погасити його борги. Відтак до складу ліквідаційної маси не включається:

1) житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке згідно із законодавством не може бути звернено стягнення;

2) кошти, що перебувають на рахунках боржника у пенсійних фондах та фондах соціального страхування.

За ініціативою боржника або кредитора господарський суд може виключити із складу ліквідаційної маси:

1) майно боржника, на яке може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї;

2) речі вартістю не більше 10 розмірів мінімальної заробітної плати, які є неліквідними чи дохід від реалізації яких істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів.

Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 132 КУзПБ зі складу ліквідаційної маси не можна виключити вищезазначене майно загальною вартістю більше тридцяти мінімальних заробітних плат.

В результаті застосування оновленої процедури банкрутства фізичної особи є уже судові рішення Господарського суду м. Києва у справі № 910/16331/19. Вперше в історії незалежності України, фізичну особу було звільнено від «кредитного боргу» [4].

До негативних аспектів відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника та визнання його банкрутом можна віднести обмеження щодо діяльності фізичної особи-банкрута:

- протягом п'яти років після визнання банкрутом фізична особа зобов'язана перед укладенням договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави письмово повідомляти інших сторін про факт своєї неплатоспроможності;

протягом трьох років фізична особа, яку визнано банкрутом, не може вважатись такою, що має бездоганну ділову репутацію.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України № 2597-VIII від 18.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

3. Про фінансову реструктуризацію: Закон України № 1414-VIII від 14.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua>

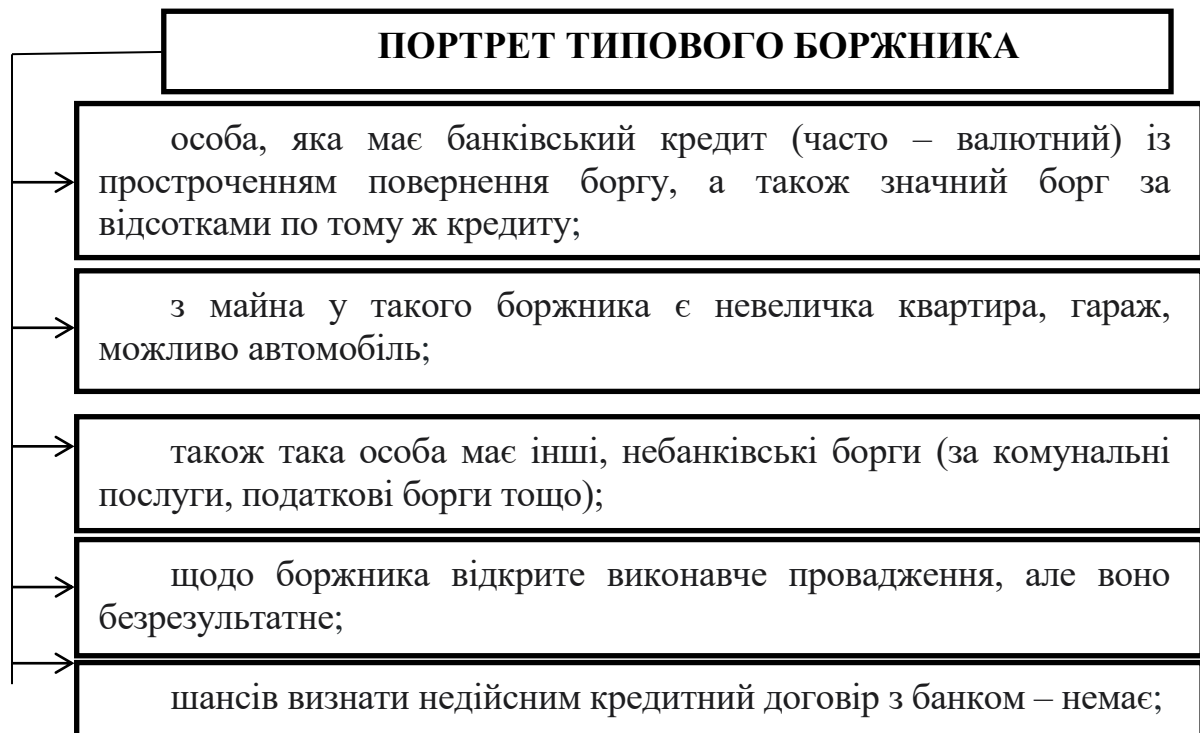
Чубань В. С.,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту,
кандидат економічних наук, доцент
(Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

21 жовтня 2019 року відбулося введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства, який встановив умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також містить нововведення – відновлення платоспроможності фізичної особи [1].

Портрет типового боржника, який ініціює справу про банкрутство щодо себе зображено на рис. 1.

Рис. 1. Портрет типового боржника

Провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника [2].

Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо:

- 1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;
- 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;
- 4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності).

Для того, щоб фізична особа оголосила себе банкрутом потрібно:

- провести аналіз заборгованості і майна боржника, а також оцінку ризиків процедури;
- провести досудову підготовку до банкрутства і підготувати пакет документів, необхідний для подачі заяви про банкрутство до суду;

- якщо весь пакет документів підготовлений правильно і відповідає всім необхідним вимогам законодавства про банкрутство – суд відкриває провадження у справі про банкрутство і вводить процедуру реструктуризації;

- комітету кредиторів боржника необхідно прийняти рішення про введення процедури погашення боргів (визнання фізичної особи банкрутом);

- господарський суд виносить постанову про визнання боржника банкрутом і після завершення процедури банкрутства борги фізичної особи вважаються погашеними.

Переваги процедур банкрутства:

- ✓ в процедурі банкрутства борги не задоволені через недостатність майна вважаються погашеними;

- ✓ з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника припиняється нарахування штрафних санкцій та відсотків за зобов'язаннями. Так само не застосовується індекс інфляції за весь час прострочення виконання зобов'язань, під час дії мораторію;

- ✓ арешт майна та інші обмеження, щодо боржника накладаються виключно судом в рамках справи про банкрутство;

- ✓ податковий борг, що виник протягом трьох років до дня винесення ухвали про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника, визнається безнадійним та списується в процедурі реструктуризації боргів боржника.

Можна стверджувати, що банкрутство може стати дієвим механізмом як для боржника фізичної особи, щоб зберегти та акумулювати свої активи чи відновити платоспроможність, так і для кредитора. Кредитор, шляхом участі у зборах кредиторів, має можливість реально впливати на виконання зобов'язань боржника, а не лише спостерігати зі сторони, як це відбувається у звичайному виконавчому провадженні.

Однак в українських реаліях банкрутство часто може використовуватися недобросовісно [3], для незаконного збагачення, рейдерського захоплення, ухилення від повернення боргів кредиторам, приховування розкрадань, шахрайства, тощо.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

2. Островський С. О. Основні зміни процедури банкрутства відповідно до кодексу з процедур банкрутства. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 2. С. 118-121.

3. Чубань В.С. Загальна характеристика кодексу України з процедур банкрутства. Міжнародна науково-практична конференція «Гарантії забезпечення прав та свобод людини: національний та міжнародний досвід», 08-09 квітня 2020 року, м. Біла Церква. С. 58-60.

Шепага В. В.,
начальник відділу взаємодії з суб'єктами державної реєстрації
та підвищення кваліфікації державних реєстраторів
(Управління державної реєстрації
Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ЗАКОНОДАВСТВА

Нерухоме майно є одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Його значимість пояснюється установленням спеціального режиму правового регулювання відносин, пов'язаних з його обігом. Однією із особливостей правового режиму нерухомого майна є необхідність його державної реєстрації.

Право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. (ч.1 ст.182 ЦК України)

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. (п.1 ч.1 ст.2 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»)

Речові права на нерухоме майно та їх обтяження виникають з моменту державної реєстрації (ч.2 ст.3 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», ч.4 ст.334 ЦК України).

Особливостям державної реєстрації прав в Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» присвячений цілий розділ. Розглянемо деякі основні особливості державної реєстрації прав:

1. На земельні ділянки державної та комунальної власності;

Рішення про передачу земельної ділянки можуть прийматися за відсутності державної реєстрації права власності держави чи територіальної громади на таку земельну ділянку в Державному реєстрі прав. Державний реєстратор проводить реєстрацію без подання відповідної заяви органами, які передають земельні ділянки у власність або у користування.

2. На земельні ділянки, речові права на які набуто до 1 січня 2013 року;

Державна реєстрація проводиться за умови наявності відповідних відомостей в Державному земельному кадастрі. Державна реєстрація прав, похідних від права власності, проводиться з одночасною державною реєстрацією права власності на таку земельну ділянку, крім випадків, якщо право власності на таку земельну ділянку вже зареєстровано. Державна реєстрація проводиться без подання заявником документа, на підставі якого набуто речове право, за умови наявності інформації в Державному земельному

кадастрі, у тому числі перенесеної із Державного реєстру земель.

3. На права оренди на нерозподілені (невитребувані) земельні ділянки, земельні ділянки колективної власності;

Право оренди на дані земельні ділянки здійснюється без державної реєстрації права власності в Державному реєстрі прав. А державна реєстрація припинення права оренди проводиться без подання відповідної заяви заявниками одночасно з державною реєстрацією права власності на відповідну земельну ділянку.

4. На права оренди земельної ділянки, що входить до складу спадщини та перебуває в управлінні органу місцевого самоврядування;

Рішення органу може прийматися і у разі відсутності державної реєстрації права власності територіальної громади в Державному реєстрі прав. Державна реєстрація права проводиться у спеціальному розділі Державного реєстру прав без реєстрації за особою, яка управляє спадщиною, крім випадків, коли таке право вже зареєстровано. Під час реєстрації за спадкоємцем або територіальною громадою записи про обтяження переносяться до відповідної частини відкритого розділу реєстру. Як і в попередньому пункті державна реєстрація припинення права оренди проводиться без подання відповідної заяви заявниками одночасно з реєстрацією права.

5. На об'єкти нерухомого майна, що були закінчені будівництвом до 5 серпня 1992 року та розташовані на територіях сільських, селищних, міських рад, якими відповідно до законодавства здійснювалося ведення погосподарського обліку;

Для проведення державної реєстрації прав на індивідуальні (садибні) житлові будинки, садові, дачні будинки, господарські (присадибні) будівлі і споруди, прибудови до них, і щодо зазначених об'єктів нерухомості раніше не проводилася реєстрація, подаються:

- виписка із погосподарської книги, надана виконавчим органом сільської ради (якщо такий орган не створений – сільським головою), селищної, міської ради або відповідною архівною установою;
- документ, що посвідчує речове право на земельну ділянку під таким об'єктом, крім випадку коли таке право зареєстроване в реєстрі.

Документом, що посвідчує речові права, може також вважатися рішення відповідної ради про передачу (надання) ділянки в користування або власність.

Проведення технічної інвентаризації щодо зазначених об'єктів нерухомості є необов'язковим.

6. На проведення реєстраційних дій на підставі судових рішень;

Такі дії проводяться виключно на підставі рішень, отриманих у результаті інформаційної взаємодії Державного реєстру прав та Єдиного державного реєстру судових рішень (здійснюється інформаційно-телекомунікаційними засобами в електронній формі), без подання відповідної заяви заявником. Державна судова адміністрація України у день набрання законної сили судовим рішенням забезпечує передачу до Державного реєстру прав примірника такого судового рішення. Державний реєстратор, що перебуває у

трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації прав, що забезпечує зберігання реєстраційних справ у паперовій формі, за місцезнаходженням відповідного майна у день надходження рішення формує та реєструє необхідну заяву або рішення.

7. У результаті вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва;

Проводиться нотаріусом, яким вчинено відповідну нотаріальну дію. У разі якщо у результаті вчинення нотаріальної дії необхідно проводити декілька реєстраційних дій або щодо декількох об'єктів, державна реєстрація прав проводиться поступово в міру завершення попередньої реєстраційної дії. Під час проведення реєстрації у результаті видачі нотаріусом свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), або свідоцтва, якщо торги не відбулися, нотаріус одночасно проводить також реєстрацію припинення іпотеки щодо такого майна. Реєстрація припинення обтяження речових прав у результаті зняття нотаріусом заборони на відчуження нерухомого майна проводиться нотаріусом, яким знято відповідну заборону, одночасно з її зняттям. У разі нотаріального посвідчення правочину, правовий наслідок якого пов'язується з настанням певної обставини, а також у разі, якщо у результаті вчинення нотаріальної дії утворюються нові об'єкти нерухомого майна, реєстрація проводиться після настання певної обставини, формування (створення) нерухомого майна будь-яким державним реєстратором. Нотаріус у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, що має наслідком набуття, зміну чи припинення речових прав, їх обтяжень одночасно зі вчиненням такої нотаріальної дії, самостійно формує та реєструє заяву та проводить державну реєстрацію прав. За наявності поважних причин (надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила) реєстрація може бути проведена іншим нотаріусом за домовленістю із ним та за попереднім письмовим повідомленням відповідного територіального органу МЮУ із зазначенням причин. Також передача заяв на проведення реєстрації до іншого нотаріуса здійснюється за рішенням відповідного територіального органу МЮУ (наприклад у разі смерті нотаріуса).

8. На проведення реєстраційних дій щодо нерухомого майна банків, що виводяться з ринку.

Останні актуальні зміни законодавства відбулись щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності. Так Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» був доповнений статтею 31-3, в якій зазначено, що нерухоме майно банку, передане приймаючому або перехідному банку, здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» з урахуванням вимог Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Реєстраційні дії щодо нерухомого майна проводяться незалежно від місцезнаходження такого майна у строк, що не перевищує 2 робочих днів з дня подання відповідної заяви органу або суб'єкту, що здійснює

повноваження у сфері державної реєстрації прав.

Зміни у законодавстві:

1. Впроваджено інформаційний обмін з Єдиним державним реєстром судових рішень та надано можливість державним реєстраторам отримувати/завантажувати повний текст судового рішення при розгляді заяв у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

2. Міністерство юстиції України напрацьовує комплексні зміни до Порядку здійснення Міністерством юстиції контролю за діяльністю у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2016 року № 990. Зокрема, плануємо уніфікувати види порушень у двох основних напрямках державної реєстрації – нерухомості і бізнесу, визначивши примірний перелік одноразових грубих і неодноразових істотних порушень законодавства, що регулює питання державної реєстрації речових права на нерухоме майно, а також юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Такі зміни мають покласти край будь-яким сумнівам у неупередженості під час проведення спеціальних перевірок діяльності державних реєстраторів у реєстрах, а також наріканням на широкі дискреційні повноваження Мін'юсту в частині визначення ступеня відповідальності за порушення у сфері державної реєстрації.

3. Уряд схвалив 4 листопада 2020 року проект Закону, який позбавляє Мін'юст повноважень з розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність державних реєстраторів. Буде передбачено виключно судовий порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності державних реєстраторів, суб'єктів державної реєстрації у цих сферах.

Так, під час засідання КМУ 4 листопада Уряд підтримав розроблений Мін'юстом законопроект «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з впорядкуванням діяльності у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, та у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Законопроектом пропонується з 1-го січня 2022 року позбавити Мін'юст повноважень щодо прийняття рішень про скасування реєстраційних дій у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань і про скасування рішень про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Натомість буде передбачено виключно судовий порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності державних реєстраторів, суб'єктів державної реєстрації у цих сферах.

У схваленому Урядом законопроекті пропонується також закріпити низку положень, спрямованих на запобігання та протидію рейдерству. Серед них – переведення частини реєстраційних послуг в електронну форму, зокрема – проведення реєстраційних дій на підставі судових рішень, отриманих в результаті інформаційної взаємодії з Єдиним державним реєстром судових

рішень, відмову від зберігання відомостей реєстраційних справ на паперових носіях тощо. Такі новації виключатимуть можливість проведення державної реєстрації на підставі підроблених судових рішень.

У зв'язку з переглядом підходів до складу та повноважень суб'єктів держреєстрації у сферах нерухомості та бізнесу проєкт Закону також передбачає виключення з їх числа районних державних адміністрацій. При цьому відповідні повноваження виконавчих комітетів сільських, селищних та міських рад з державної реєстрації залишаються без змін.

«Ще однією новацією є можливість встановлення учасниками юридичної особи застереження про здійснення реєстраційних дій виключно на підставі рішення учасників, прийнятого в електронній формі та підписаного з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри. Очікується, що це стане додатковим правовим механізмом для захисту юридичних осіб, які встановили відповідне застереження

4. Об'єднання реєстру Мін'юсту прав на нерухоме майно та Держгеокадастру на землю – це одна із сходинок земельної реформи. Об'єднання цих двох реєстрів – завдання на 2021 рік. «Це відбуватиметься таким чином: перейдемо з держгеокадастрівської системи документообігу («ДокПроф») на мін'юстівську. Це уніфікує всі дані в одну систему координат з обміну документами. Це потрібно зробити, аби протягом року синхронізувати в єдину систему реєстр речових прав і земельний кадастр. Окрім України ще Німеччина має такий складний кадастровий реєстр, і це абсурд, коли громадянин України реєструє окрему земельну ділянку, а об'єкт нерухомості реєструє окремо. І кожен живе у своєму виборі. У світі інший підхід: все, що є на земельній ділянці, іде за нею в плані реєстрації, а не навпаки

5. Поновлення договору оренди землі діє з 16 липня 2020 року

Земельний кодекс України доповнено статтею 126-1. Умова щодо поновлення договору може бути встановлена щодо: • договору про встановлення земельного сервітуту, • договору про надання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзису), • договору про надання права користування земельною ділянкою для забудови (суперфіцію), • договору оренди земельної ділянки. Поновленням договору вважається поновлення договору на такий самий строк і на таких самих умовах без вчинення сторонами договору письмового правочину про його поновлення. Встановлюється у договорі (оренди, суперфіцію, емфітевзису, про встановлення земельного сервітуту). Сторона договору, яка бажає скористатися правом відмови від поновлення договору не пізніше як за місяць до дати закінчення дії такого договору, подає до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно заяву про виключення з цього реєстру відомостей про поновлення договору. В разі відсутності заяви однієї із сторін про виключення з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про поновлення договору після настання відповідної дати закінчення дії договору державна реєстрація речового права

продовжується на той самий строк. Вчинення інших дій сторонами договору для його поновлення не вимагається. Частиною 1 статті 26 Закону врегульовано процедуру **ПОНОВЛЕННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ** на земельну ділянку та **ПРИПИНЕННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ** на земельну ділянку, що припиняються після завершення строку дії відповідного договору.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що Мін'юстом робиться чимало спроб для підвищення авторитету інституту державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, застосовуються європейські підходи до регулювання державної реєстрації та втілюються передові реформи у регулювання даних відносин.

Система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно у нашій державі протягом останніх десятиліть перебуває на стадії модернізації, яка своєю чергою зумовлена здебільшого тим, що Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо реформування та адаптації вітчизняного законодавства відповідно до стандартів держав Європейського Союзу, які повинні відбуватися в рамках офіційної політики «Європейського вибору».

Як показує міжнародний досвід та певна вітчизняна практика механізм державної реєстрації об'єктів нерухомості є досить складний, а тому постійно потребує систематизації, чіткого розуміння алгоритму проведення, розподілу і закріплення обов'язків.

Шикеринець Л. М.,
начальник юридичного відділу
(Головне управління Державної казначейської
служби України в Івано-Франківській області)

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Започатковані Україною економічні перетворення та реформа вітчизняної системи права призвели до оновлення одного з найважливіших інститутів ринкових відносин – законодавства про працю. Його реформування передбачає відхід від радянської доктрини права з її надмірно централізованим регулюванням трудових відносин на користь їх локально-правового забезпечення. Це істотно розширює сферу локальної нормотворчості та зумовлює підвищений інтерес до вивчення локально-правових актів, що регулюють трудові відносини безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях.

Проблемам правового регулювання права локальної нормотворчості у своїх наукових роботах приділяло багато вчених: Н. Болотіна, О. Букреєва, Р. Кондратьєв, В. Костюк, Н. Павлів-Самоїл, П. Пилипенко, В. Ротань, Г. Чанишева, О. Ярошенко та ін. Їх публікації та наукові розробки стали теоретико-методологічною основою для даного дослідження.

Під локальним правовим регулювання трудових відносин слід розуміти діяльність уповноважених суб'єктів щодо видання локальних нормативно-правових актів із метою регулювання трудових відносин на певній організації чи підприємстві. Воно дає можливість роботодавцю (як ключовому суб'єкту локальної нормотворчості) здійснювати регулювання трудових відносин на своєму підприємстві таким чином, щоб якомога ефективніше використовувати всі наявні матеріальні, технічні та трудові ресурси.

Локальна нормотворчість у нашій державі має правообмежувальний характер. Це означає, що її здійснення є можливим за таких умов:

- 1) коли це дозволено законом;
- 2) коли законом визначена процедура її здійснення;
- 3) предмет правового регулювання визначається з урахуванням положень закону.

Тобто по суті, це означає, що у процесі локальної нормотворчості суб'єкти правовідносин з питань праці діють відповідно до принципу «дозволено лише те, що передбачено законом».

Локальне правове регулювання трудових відносин має на меті не лише заповнити прогалини та доповнити існуючі норми трудового законодавства України, а і вирішення соціальних проблем суспільства, адже за допомогою локальних норм можна підвищити (в порівнянні з діючим законодавством України) трудові гарантії працівників шляхом покращення умов праці, системи оплати і т. д.

Основними документами в цій сфері є:

- колективний договір, трудовий договір;
- правила внутрішнього трудового розпорядку;
- положення про служби з охорони праці;
- посадові інструкції та інструкції з охорони праці;
- тощо.

Аналізуючи роботу різних установ, організацій та підприємств можемо стверджувати про значний масив такого роду локальних документів. Внаслідок цього, існує проблема їх пошуку та використання.

Серед особливостей локальних нормативних актів, можемо виділити наступні:

1. Вони мають підзаконний характер. В основі їх формування лежать правові норми загального дії, що з урахуванням місцевих умов можуть доповнюватися, уточнюватися чи конкретизуватися.

2 Основним, домінуючим суб'єктом локальної нормотворчості є роботодавець, який може, а в окремих випадках і зобов'язаний, приймати локальні нормативні акти, однак лише в межах своєї компетенції. Причому в локальних актах, передбачених трудовим законодавством, повинна також бути втілена воля працівників.

3. Локальні нормативні акти призначені для внутрішнього використання в рамках конкретної організації. Регулюючи трудові й інші тісно пов'язані з

ними відносини, локальні акти відрізняються найбільшою, на відміну від інших нормативно-правових актів, наближеністю до працівника.

4. Локальні норми відрізняє швидкість реагування на будь-які соціальні, економічні чи політичні зміни. Вони можуть оперативно задовольняти виробничі потреби, а також потреби різних сторін трудових відносин. Нерідко локальні нормативно-правові акти приймаються як експеримент, щоб перевірити варіанти їх впливу на працівників, встановити ефективність їх практичного застосування.

5. Гнучкість під час застосування трудового законодавства до умов виробництва та розмаїтість локальних норм дозволяють забезпечити перевагу одного конкуруючого підприємства над іншим. Це досягається шляхом фіксування в локальних нормах сприятливих умов праці та соціального клімату, привабливих моральних і матеріальних стимулів.

6. Слід відзначити соціальну спрямованість локальних норм, оскільки їх прийняття нерідко пов'язане з необхідністю пом'якшення негативних наслідків ринкових відносин [3, с. 118].

Провівши аналіз локального регулювання в системі регулювання трудових правовідносин, треба звернути увагу на проблеми та шляхи їх вирішення:

I. Для утворення оптимального регулювання трудових правовідносин слід:

а) виробити ефективний механізм взаємодії між центральним та локальним регулюванням;

б) утворити чіткий понятійно-категоріальний апарат;

в) закріпити, що провідними є норми централізованого (загального) характеру;

г) встановити, що локальні норми приймаються на підставі і з урахуванням централізованих (загальних) положень; г) зафіксувати, що централізовані (загальні) норми повинні бути конкретними, оскільки прагнення до максимального врахування в них індивідуальних особливостей правовідносин може призвести до втрати таких їх властивостей, як здатність визначати певний масштаб поведінки суб'єктів права;

д) закріпити, що локальна норма необхідна у тому випадку, коли централізована (загальна) норма не може врегулювати певні відносини.

II. Необхідність приведення трудового законодавства України у відповідність до вимог Європейського Союзу в частині належного визначення співвідношення централізованого та локального методів зумовлює:

а) проведення юридичної експертизи всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, які регулюють трудові та пов'язані з ними відносини, на відповідність ратифікованим Україною міжнародно-правовим актам, з підготовкою спеціального висновку;

б) забезпечення уповноваженим міністерствами та відомствами систематичного контролю за додержанням законодавства у сфері правозастосування, що відповідає ратифікованим Україною міжнародно-правовим документам і практиці їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Голобородько В. О. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2012. 190 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Кондратьєв Р.І. Локальні норми і прогалини в праві. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. №1. С.17-21.
4. Лукаш С. С. Щодо поняття та ролі централізованого та локального регулювання трудових відносин в умовах ринкової економіки. *Право і Безпека*. 2007. Т. 6. № 2. С. 137–141.

Юркевич Ю. М.,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИДІЛ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вирішуючи справу № 291/1009/18 та приймаючи Постанову від 14.09.2020 року, Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов, зокрема, до таких висновків:

«...Виділ не є різновидом припинення або реорганізації юридичної особи, це один із способів створення юридичної особи. Основною відмінністю виділу є те, що в результаті виділу створюється нова юридична особа, яка наділяється певним майном існуючої юридичної особи. При цьому, попередня юридична особа не припиняється. Наслідком виділу є перехід за розподільчим балансом до нової юридичної особи, що утворилася унаслідок виділу, частини майна, прав та обов'язків юридичної особи, з якої був здійснений виділ, і яка не припиняється, а продовжує функціонувати за зменшеного обсягу активів та пасивів, тобто має місце часткове правонаступництво...

Виділ, який є переходом за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб, не визнається законодавцем видом реорганізації. На противагу реорганізації (коли припиняється юридична особа – сторона договору, а замість неї стороною договору в силу закону стає її правонаступник) у випадку виділу законом не передбачено збереження дії договору та переходу прав і обов'язків за договором до особи, яка створюється в результаті виділу. Такий підхід пояснюється тим, що особа – сторона договору, з якої виділено нову особу (осіб), продовжує існувати і не припиняється як юридична особа. Норми Цивільного кодексу України, що регулюють процедуру виділу, не передбачають правонаступництва, проте

перехід прав та обов'язків до новостворюваної особи (осіб) визначається розподільчим балансом, що є актом юридичної особи, з якої виділяється нова особа...» [3].

Такий підхід Верховного Суду доводить актуальність та доцільність дослідження проблем правової регламентації виділу юридичних осіб як шляхом аналізу раніше діючого нормативного регулювання цих відносин та норм чинного законодавства України у цій сфері, так і визначення подальших перспектив упорядкування цього інституту.

Станом на сьогодні, відповідно до ст. 109 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), виділом визнають перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створених нових юридичних осіб. Після прийняття рішення про виділ учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про виділ, складають та затверджують розподільчий баланс. Суд, що прийняв рішення про виділ, у своєму рішенні визначає учасника юридичної особи або вищий орган юридичної особи (власника), який зобов'язаний скласти та затвердити розподільчий баланс [8].

При цьому, юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільчим балансом перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно [8].

Своєю чергою, якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало у юридичної особи до виділу, юридична особа, з якої здійснено виділ, та юридичні особи, що були створені внаслідок виділу, несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням [8].

Відповідно до ч. 1 ст. 56 Господарського кодексу України (далі – ГК України), суб'єкт господарювання – господарська організація, яка може бути утворена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства [1].

Також, відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство може бути створене шляхом заснування або злиття, поділу, виділу чи перетворення підприємницького (підприємницьких) товариства, державного (державних), комунального (комунальних) та інших підприємств у акціонерне товариство. Згідно з ч. 1

ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства», виділом акціонерного товариства визнається створення одного чи кількох акціонерних товариств із передачею йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків акціонерного товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення такого акціонерного товариства. З акціонерного товариства може виділитися лише акціонерне товариство [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 47 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», виділом є створення одного або більше товариств із переданням йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення останнього [6].

Окремо варто згадати, що, відповідно до ч. 4 ст. 81 ЦК України, юридична особа може бути створена шляхом примусового поділу (виділу) у випадках, встановлених законом. Схожим чином, ч. 2 ст. 56 ГК України передбачає, що суб'єкти господарювання можуть утворюватися шляхом примусового поділу (виділу) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Однак, ст. 56 ГК України у редакції, що діяла до прийняття Закону України від 10.10.2013 року, передбачала, що суб'єкт господарювання може бути утворений за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства [2]. Подібно, ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» встановлювала, що припинення діяльності товариства відбувається шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції [5].

При цьому, саме Законом від 10.10.2013 року було викладено ст. 104 ЦК України у новій редакції та передбачено, що юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. До цього часу, узагальнюючого терміну «реорганізація» ЦК України не містив, хоча він згадувався у ст. 129 ЦК України.

У ст. 111 проекту Закону «Про акціонерні товариства» передбачено, що злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення акціонерного товариства здійснюються за рішенням загальних зборів, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду або відповідних органів влади; у випадках, передбачених законом, поділ акціонерного товариства або виділ з його складу одного чи кількох акціонерних товариств здійснюється за рішенням відповідних державних органів або за рішенням суду. У ч. 6 ст. 4 цього ж проекту пропонується передбачити, що зміна виду структури управління не є реорганізацією або перетворенням акціонерного товариства [7].

На підставі аналізу вищеподаних законодавчих норм, вважаємо за можливе зробити наступні висновки:

- у ст. 104 ЦК України виділ не віднесено до способів реорганізації юридичних осіб. Однак, призначенням ст. 104 ЦК України не є визначення терміну «реорганізація», а регулювання форм припинення юридичних осіб. Тому, очевидно, що про виділ, який є способом створення юридичної особи, у ній не може йтися;

- у 2013 році внесли загалом правильні зміни до ГК України, оскільки суб'єктом реорганізації може виступати не будь-який суб'єкт господарювання, а лише господарська організація. Однак, законодавець не був послідовним та не виправив цієї помилки у ч. 2 ст. 56 ГК України. Крім цього, до 2013 року і ГК України, і Закон України «Про господарські товариства» відносили виділ (виділення) до способів реорганізації юридичних осіб;

- у випадку виділу все ж відбувається часткове правонаступництво в силу закону, як перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків до однієї чи декількох новостворених юридичних осіб;

- виділ є за своєю природою правовим явищем, що протилежне приєднанню, яке, в свою чергу, визначено як реорганізацію юридичних осіб (якщо приєднання є способом виключно припинення юридичних осіб, виділ – способом виключно створення юридичних осіб, то злиття, поділ та перетворення є одночасно способами створення та припинення юридичних осіб). Слідуючи такій логіці, у законодавстві доцільно чітко закріпити положення про віднесення виділу до способів саме реорганізації юридичних осіб, яку теж слід визнавати одночасно підставою створення та припинення таких (за інших умов потрібною буде додаткова аргументація відмежування «виділу» від «створення (заснування) однієї юридичної особи іншою з визначенням 100 відсоткової частки останньої у статутному капіталі першої»);

- Закон України «Про акціонерні товариства» не виправдано обмежує можливість застосування так званої змішаної реорганізації, передбачаючи, що з акціонерного товариства може бути виділено лише акціонерне товариство;

- Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» термінологічно непослідовний (наприклад, у ст. 36 використано поняття «виділення», що було характерно для Закону України «Про господарські товариства», а не «виділ», як в інших його статтях);

- у проєкті Закону «Про акціонерні товариства» не виправдано розмежовують поняття «перетворення» та «реорганізація». Підхід про збереження перетворення як способу реорганізації (форми припинення/створення юридичних осіб) доцільно зберегти у вітчизняному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. 2 трав.

2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. 2 трав. (у редакції до 2013 року).
3. Постанова Верховного Суду у справі № 291/1009/18 від 14.09.2020 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91786723> (дата звернення: 08.11.2020).
4. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17.09.2008. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. 19 груд.
5. Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19.09.91. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. 3 груд. (у редакції до 2013 року).
6. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України № 2275-VIII від 06.02.2018 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/conv#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
7. Проект Закону «Про акціонерні товариства» від 25.11.2019 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення: 08.11.2020).
8. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. 3 жовт.

Яновицька А. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОГЛЯД ЗМІН ДО РЕГЛАМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖНОГО СУДУ ПРИ ТПП УКРАЇНИ

Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС) забезпечує ідеальний баланс між автономією волі сторін та ефективним арбітражним розглядом. Положення Регламенту, як це зазначено Торгово-промисловою палатою України (далі – ТПП), спрямовані на те, щоб зробити арбітражний розгляд більш швидким, економним та комфортним для сторін. Процедура зрозуміла настільки, що сторонам легко обійтися без зовнішніх юристів і вирішувати спір без юридичного представництва, значно заощаджуючи кошти [1].

З 1 січня 2018 року набрав чинності Регламент в новій редакції, затвердженій рішенням Президії ТПП України № 25(6) від 27 липня 2017 року. Відповідно до положень статті 72 зазначеного Регламенту він застосовується у справах, прийнятих до провадження МКАС з 1 січня 2018 року [2].

Однак, суттєве оновлення чинного законодавства, що й досі відбувається з часу набрання чинності Регламентом, спонукало Президію ТПП України до перегляду діючої редакції.

Із 1 листопада 2020 року будуть введені в дію оновлені положення окремих статей Регламенту [3], що стосуватимуться, серед іншого, підвідомчості, суб'єктного складу та процедури арбітражного розгляду.

Зокрема, розширено та уточнено коло спірних правовідносин, які підвідомчі МКАС. До компетенції МКАС запропоновано віднести спори, які впливають із відносин концесії; у тому числі з відносин щодо здійснення та захисту права власності або іншого речового права, включаючи майнові права інтелектуальної власності; з корпоративних відносин, в тому числі спори між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою і її учасником (засновником, акціонером, членом), а також угод щодо акцій, паїв, інших корпоративних прав або цінних паперів.

До МКАС за угодою сторін можуть передаватися спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків між юридичними особами, у тому числі особами публічного права, та/або фізичними особами, якщо за кордоном на момент укладення арбітражної угоди знаходиться місцезнаходження/постійне місце проживання хоча б однієї зі сторін або місце виконання значної частини зобов'язання, або місце, з яким найбільш тісно пов'язаний предмет спору; чи місце арбітражу знаходиться за межами держави місцезнаходження/постійного місця проживання хоча б однієї із сторін (стаття 3 Регламенту).

Відповідно до чинного законодавства, електронна форма правочину прирівняна до письмової [4], а тому як окрема форма у нормах Регламенту вона більше не виділяється. Очевидно, що арбітражна угода, укладена в електронній формі вважатиметься письмовою. Однак, усі документи, що стосуються порушення провадження та здійснення арбітражного розгляду, обов'язково повинні подаватися сторонами до секретаріату МКАС у електронній формі.

Що не менш важливо, незалежно від форми арбітражної угоди, будь-які неточності в тексті угоди про передачу спору на вирішення до МКАС та/або сумніви щодо її дійсності, чинності та виконаності повинні тлумачитися на користь її дійсності, чинності та виконаності (стаття 4 Регламенту).

Деяких змін зазнали процесуальні права суб'єктів і порядок формування складу Арбітражного суду. Відтепер, Президент ТПП вправі призначати арбітра не лише у випадку, коли призначений стороною кандидат відмовився від виконання функцій арбітра і сторона не скористалася можливістю призначити іншого, а й коли уже призначені два арбітри не скористались такою можливістю при призначенні третього арбітра.

Сторони наділяються правом призначати уповноважених представників на власний розсуд, зокрема з числа іноземних громадян та організацій. А участь у справі третьої особи можливий за умови, якщо усі сторони та така третя особа пов'язані не лише однією арбітражною угодою.

Можливості використання цифрових засобів зв'язку та електронних технологій також стали більш деталізовані у Регламенті (статті 43, 47

Регламенту). Склад Арбітражного суду має усі повноваження щодо встановлення порядку проведення усних слухань, включаючи дату, тривалість, форму, зміст, процедуру, кінцеві строки та місце, а також щодо форми проведення усних слухань (очно, онлайн або у комбінований спосіб). У разі задоволення клопотання сторона бере участь в усному слуханні в режимі відеоконференції поза межами приміщення МКАС із використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису або за допомогою іншого способу ідентифікації сторони, який є прийнятним для складу Арбітражного суду. Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення МКАС, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідне клопотання.

Втрата чинності законом «Про електронний цифровий підпис» [5] зумовила зміни у порядок прийняття доказів. Так, електронні копії письмових доказів мають бути належним чином завірені, у тому числі у спосіб, прийнятний для складу Арбітражного суду. Що звісно не виключає можливість використання електронного цифрового підпису.

Порядок дослідження доказів також зазнав деяких змін (стаття 50 Регламенту). Хоча як і раніше, оцінка доказів здійснюється арбітрами за їхнім внутрішнім переконанням, Регламент більше не прив'язує визначення допустимості, належності та значення доказів до порядку їх дослідження (в сукупності та кожного окремо). Таким чином принцип «внутрішнього переконання» займає домінуючу позицію. Крім цього, якщо будь-яка сторона не подає докази на вимогу складу Арбітражного суду, – склад Арбітражного суду залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також, яке ці докази мають значення, може визнати обставину, для з'ясування якої мав бути поданий доказ, або відмовити у її визнанні, або розглянути справу за наявними в ній доказами.

Регламент містить суттєве уточнення щодо порядку винесення арбітражного рішення (стаття 60 Регламенту). Отже, якщо при розгляді проекту рішення МКАС Генеральний секретар МКАС виявить будь-які невідповідності проекту арбітражного рішення вимогам Регламенту і такі невідповідності не будуть усунені, як це передбачено у Регламенті, то Генеральний секретар МКАС має право інформувати про це Президію МКАС. При цьому склад Арбітражного суду не виносить остаточне арбітражне рішення до розгляду Президією МКАС рекомендацій Генерального секретаря МКАС.

Таким чином, зміни до Регламенту МКАС при ТПП України спрямовані на забезпечення ефективного вирішення спорів, враховуючи актуальні зміни законодавства та тимчасові карантинні обмежувальні заходи.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. URL: <https://icac.org.ua/>

2. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. Рішення Президії ТПП України №25(6) від 27 липня 2017 року. Київ. 2017. 67 с.

3. Про питання МКАС і МАК при ТПП України. Рішення Президії Торгово-промислової палати України №2(2) від 17 вересня 2020 року. URL: <https://icas.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi>

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40-44

5. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36.

Трибуна Молодого Науковця

Балаболка В. В.,

здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сьогодні в Україні, звичайно, зроблено перші, але досить важливі кроки на шляху формування та розвитку інституту інтелектуальної власності. У ст. 41 Конституції України проголошується право кожного громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Закріплення права інтелектуальної власності в Конституції України означає, що держава бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам ефективний захист цього права, підтримку та охорону будь-яких видів творчої інтелектуальної діяльності. Водночас ст. 54 Конституції України гарантує захист не лише моральних, а й матеріальних інтересів авторів, проголошуючи, що ніхто не може використовувати або розповсюджувати твори без згоди автора, за винятком випадків, установлених законом [1].

Теоретичними розробкам механізму захисту прав інтелектуальної власності приділяли увагу такі вчені, як: О.В. Безух, В. А. Дозорцев, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров, А. О. Козинець, В. Косак та ін. Однак, необхідно констатувати, що більшість наявних наукових розробок і сьогодні має цивілістичний чи адміністративно-правовий характер [2].

Сьогодні серйозною проблемою, яка гальмує інноваційний розвиток нашої держави, є відсутність дієвого захисту майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та належної виконавчої інфраструктури щодо реалізації наявного законодавства.

Якщо країна забезпечує належний захист прав інтелектуальної власності, то її систему правової охорони інтелектуальної власності можна вважати ефективною. У наш час цей фактор набуває особливо великого значення, тому що у зв'язку із швидким розвитком інформаційних технологій, з'явилась можливість порушення прав інтелектуальної власності у значних обсягах. Без сучасного законодавства, дієвих механізмів реалізації правових норм та розбудови відповідної інфраструктури система правової охорони інтелектуальної власності в будь-якій країні не може бути ефективною.

В Україні створено цілісну систему захисту прав інтелектуальної власності, яка включає в себе правові норми, механізми їх застосування та відповідну інфраструктуру для їх практичної реалізації. Ця система в цілому відповідає міжнародним стандартам, що діють у сфері інтелектуальної власності [3].

У законодавстві розрізняють дві основні форми захисту прав інтелектуальної власності – юрисдикційну та неюрисдикційну. Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності полягає в тому, що особа, права якої порушено, звертається за захистом порушених прав до суду, інших компетентних державних органів, уповноважених вжити необхідні заходи для відновлення порушених прав і припинення правопорушення. У рамках юрисдикційної форми захисту прав, у свою чергу, виокремлюють загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний) порядки захисту порушених прав інтелектуальної власності. За загальним порядком захист прав інтелектуальної власності та охоронюваних законом інтересів здійснюється судом [3]. Спеціальною формою захисту прав інтелектуальної власності є адміністративний порядок їх захисту. Він застосовується як виняток із загального правила, тобто тільки в прямо передбачених законодавством випадках. Згідно із законодавством потерпілий може звернутися за захистом своїх порушених прав до уповноваженого на це державного органу [4].

Неюрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно (самозахист), без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. Це може бути відмова здійснити певні дії, що не передбачені укладеним ліцензійним договором, або відмова від виконання договору в цілому. Обрані засоби самозахисту прав не повинні суперечити закону та моральним засадам суспільства. Способи самозахисту можуть обиратися особою чи встановлюватись договором або актами цивільного законодавства.

Держава повинна опікуватися питаннями створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу, пошуками шляхів його якісного розвитку, бо інакше розвиток національної творчості не матиме перспектив, якщо не існуватиме підготовка фахівців, здатних до творчої праці [5].

Отже, незважаючи на певні успіхи Україна продовжує стикатися з низкою проблем у сфері інтелектуальної власності, адже ще досить високий рівень піратства та обігу контрафактної продукції, що становить загрозу для економіки держави, існує невирішеність питання порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, недостатньо високий рівень культури та обізнаності населення у сфері інтелектуальної власності тощо. Тому першочерговими діями повинно бути вирішення поставлених завдань, а також подальша адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити такі пріоритетні напрями удосконалення захисту права інтелектуальної власності в сучасній Україні:

– приведення норм Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства ЄС та поступове удосконалення нормативної бази у сфері захисту права інтелектуальної власності;

– моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права ЄС;

- здійснення ефективних заходів із попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

- розповсюдження та популяризація знань про законодавство у сфері інтелектуальної власності, важливість охорони та дотримання прав інтелектуальної власності, захисту права інтелектуальної власності;

– підвищення рівня освіти та професійного рівня у сфері захисту інтелектуальної власності, підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності;

– інформування громадськості про роль і значення інтелектуальної власності з метою культурного розвитку країни.

Підсумовуючи вищезазначені напрями удосконалення захисту права інтелектуальної власності в Україні можна дійти до висновку, що лише разом і в сукупності один з одним вони призведуть до позитивних і кардинальних змін у розвитку економіки України, збережуть та розвинуть інтелектуальний потенціал нації, а отже, поступово буде відбуватись інтеграція України до світового співтовариства як його повноправного члена, і неодмінно це сприятиме покращенню міжнародного іміджу нашої країни та її інвестиційної привабливості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 06.10.2020)

2. Павленко Т.А. Особливості захисту права інтелектуальної власності. УДК: 347.77. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Nashp_2014_10_28.pdf.

3. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С., Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. К.: «К.І.С.», 2007. С.117.

4. Дроб'язко В. С., Міндул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін.; за заг. ред. д.ю.н. О. П. Орлюк. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування: монографія. К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2009. С.177.

5. Капіца Ю. М., Ступак С. К., Воробйов В. П. та ін. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. С.216.

Балан Ю. Р.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Дутко А. О.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВРАХУВАННЯ БОРГІВ ПОДРУЖЖЯ ПРИ ПОДІЛІ СПІЛЬНОГО МАЙНА

Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану, зазначено у ст. 21 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [1]. Реєстрація шлюбу створює підстави для виникнення спільного майна, зокрема це спільна сумісна власність подружжя. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку (ч.1 ст.69 СК України) [1].

Статистичні дані свідчать, що в Україні 30% шлюбів закінчуються розлученням. Тому врегулювання поділу майна між подружжям є важливим для українського законодавства, оскільки спори щодо поділу майна подружжя становлять значну частину справ, що розглядаються судом. Однією з таких проблем є врахування боргів подружжя при поділі спільного майна. Дана проблема прямо не регулюється законодавством, тому вважаємо необхідним проаналізувати судову практику та окремі постанови Верховного Суду, що регулюють дане питання.

Правові проблеми вирішення майнових спорів при розлученні є актуальною темою до якої звертається багато науковців, зокрема, З. В. Ромовська, О. В. Дзера, О. І. Сафончик, О. О. Ульяненко, Ю. С. Червоний, Я. М. Шевченко та інші.

СК України регламентує, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Борги також можуть набуватись у інтересах подружжя, що свідчить про те, що вони також є складовою майнових прав подружжя.

Ключовим моментом для визначення того, чи буде майно, одержане за договором, укладеним одним із подружжя під час шлюбу, належати до об'єктів спільної сумісної власності подружжя та чи підлягатиме заборгованість за таким договором врахуванню під час поділу майна є з'ясування обставин, за яким укладений даний договір. Зокрема, це: 1) чи укладено договір під час

шлюбу; 2) чи укладений договір в інтересах сім'ї; 3) чи використовується одержане за договором у інтересах сім'ї.

Пленум Верховного Суду України у пункті 24 постанови «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 роз'яснив, що до складу майна, яке підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне в нього на час розгляду справи, та те, що перебуває в третіх осіб [2]. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язанням, що виникли в інтересах сім'ї. Якщо наявність боргових зобов'язань підтверджується відповідними засобами доказування, такі боргові зобов'язання повинні враховуватись при поділі майна подружжя.

Таким чином, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя. Якщо наявність боргових зобов'язань підтверджується відповідними засобами доказування, такі боргові зобов'язання повинні враховуватись при поділі майна подружжя. Розглянемо це на прикладі конкретної судової справи. Звернемось до постанови Верховного Суду від 6 червня 2018 року, з якої випливає, що подружжя, окрім права спільної сумісної власності на отримані грошові кошти та одержану за рахунок останніх квартиру, внаслідок укладення кредитних договорів, також виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники [3].

На основі наведених постанов, можемо простежити, що подружжя має як і права на спільну сумісну власність так і обов'язки у даному випадку, які випливають із боргового зобов'язання. Як на мене, існує потреба у закріпленні врахування боргів подружжя при поділі спільного майна саме у Сімейному кодексі України. Оскільки судової практики у даному питанні недостатньо.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10.03.2002 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 05.11.2020).

2. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення 05.11.2020).

3. Постанова Верховного Суду у справі № 712/6574/16-ц від 6 червня 2018 року. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_06_06_2018_roku_u_spravi_712_6574_16_ts/ (дата звернення 05.11.2020).

Дзюма В. І.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М. С.,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Відповідно до статті 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1]. Однією з форм підприємницької діяльності громадян є фермерське господарство. Визначення поняття «фермерське господарство» можемо знайти у спеціальному ЗУ «Про фермерське господарство». Звідси випливає, що фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [2].

Діяльність фермерського господарства, відповідно до ст. 35 ЗУ «Про фермерське господарство» припиняється у разі: 1) реорганізації фермерського господарства; 2) ліквідації фермерського господарства; 3) визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом); 4) якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства [2].

Визначення поняття банкрутства наведено в статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства, згідно з якою банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [3].

Особливості банкрутства регулюються Кодексом України з процедур банкрутства. Цей кодифікований акт встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [3]. Необхідно зазначити, що у вказаному нормативно-правовому документі наявна лише одна стаття 95, яка визначає особливості банкрутства фермерського господарства.

На нашу думку, однієї вказаної статті, яка регулює питання припинення діяльності фермерського господарства у зв'язку з визнанням його банкрутом є

недостатньо. Це потребує вдосконалення вирішення цього питання та усунення прогалин, що дозволить в майбутньому чітко регулювати дану проблему.

Зокрема у статті не передбачено: термін, протягом якого необхідно провести процедуру припинення діяльності фермерського господарства та тривалість інших процесуальних строків, зокрема щодо публікації оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство в офіційному друкованому органі тощо[4,ст.75]. Тому ці питання потрібно врегулювати і внести доповнення до ст. 95 Кодексу з процедур банкрутства. Можемо погодитись з думкою авторів (Благута Р. І., Долинська М. С., Туркот О. А.), які запропонували внести:

- норми щодо зобов'язання банкрута подавати оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство в офіційному друкованому органі та визначення найкоротших термінів на цю дію;

- передбачити відповідальність у вигляді накладення штрафу за неподання такого оголошення у встановлений строк.

Статтю 95 Кодексу України з процедур банкрутства доповнити нормою:

- щодо встановлення терміну, протягом якого необхідно провести процедуру ліквідації фермерських господарств у вигляді строку максимально до 2-х років від подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство;

- встановити розмір заборгованості для відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства з метою унеможливлення зловживань щодо визнання боржника банкрутом у випадку наявності незначного розміру заборгованості;

- зазначити положення щодо порядку здійснення судової та досудової санації фермерських господарств [4, ст. 78].

Внесення цих положень необхідне для захисту законних прав та інтересів фермерських господарств у процедурі банкрутства.

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України [3].

Відповідно до пункту 2 зазначеної статті Кодексу України з процедур банкрутства порушення провадження у справі буде порушуватися за заявою голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство до господарського суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства. Голова фермерського господарства буде підписувати таку заяву [3]. Щодо визначення поняття «голова фермерського господарства» потрібно звернутись до ЗУ «Про фермерське господарство». Відповідно до ст. 4 цього закону: головою фермерського господарства є його

засновник або інша визначена в Статуті особа [2]. Голова фермерського господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону, укладає від імені господарства угоди та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України та може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, яка працює за контрактом.

До заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються також документи, які містять відомості про:

- склад і вартість майна фермерського господарства;

- склад і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності;

- розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт [3].

У двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства головою господарства може бути подано до господарського суду план відновлення платоспроможності господарства. Якщо такий план дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства [3]. За процедуру розпорядження майном відповідає розпорядник майна. Відповідно до ст.1 Кодексу України з процедури банкрутства, розпорядник майна – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном [3].

У п. 6 ст. 95 Кодексу України з процедури банкрутства зазначено, що процедура розпорядження майном фермерського господарства вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Встановлені також часові обмеження: зазначений строк не може перевищувати 15 місяців [3].

Процедура розпорядження майном припиняється господарським судом. Для цього потрібна заява розпорядника майна чи будь-кого з кредиторів. Також одна з нищенаведених причин:

- невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства;

- наявності інших обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства.

Після дострокового припинення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

У разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси

фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства.

З дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється. Господарський суд надсилає копію постанови про визнання фермерського господарства банкрутом до органу, який здійснив державну реєстрацію фермерського господарства, та до органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням фермерського господарства.

Можна зробити висновок, що однією з причин припинення діяльності фермерського господарства є визнання його банкрутом. Процедура передбачає наявність для цього підстави, подання заяви головою або кредитором, відкриття провадження, подання плану відновлення платоспроможності господарства, процедура розпорядження майном, визнання судом фермерського господарства банкрутом і припинення його діяльності. Відповідно до вищенаведеного погоджуємось з думкою науковців про внесення деяких змін до статті, яка регулює особливості банкрутства фермерських господарств. Після цього буде вдосконалена процедура банкрутства шляхом зменшення її тривалості, збільшення кількості кредиторів, які отримують задоволення своїх вимог у повному обсязі при її проведенні. Як вбачається, банкрутство фермерських господарств здійснюють відповідно таких правових норм, як: Закон України «Про фермерські господарства», Кодекс України з процедур банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. «Про фермерське господарство»: Закон України від 19.06.2003 р. №973-IV Дата оновлення: 15.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII Дата оновлення: 17.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
4. Благута Р.І., Долинська М.С., Туркот О.А. Проблематика становлення інституту фермерських господарств: стаття, Соціально-правові студії. 2019. Випуск 2 (4). С. 73-81.

Долгун О. В.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Гамалюк Б. М.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
канд. наук з державного управління
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЗАХИСТ ЇХНІХ ПРАВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19)

Під час пандемії коронавірусу, медики стали на сторожі здоров'я населення. Будучи в епіцентрі захворювання багато лікарів самі перенесли це захворювання. Відповідно до даних статистики з приводу поширення COVID-19 на квітень 2020 року, кожен п'ятий із хворих – медичний працівник. Тому кожна із держав, яка зіткнулася із масовими захворюваннями медичних працівників почала запроваджувати додаткові заходи соціального захисту цієї категорії працівників, Україна не є виключенням. В одному із перших «антикризових» законів, які парламент ухвалив через епідемію COVID-19, держава гарантувала медикам надбавки до зарплат за боротьбу із коронавірусом. А саме, Верховна Рада України прийняла Закон №3376-1 «Про внесення змін до статті 39 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо додаткових гарантій прав медичних та інших працівників, зайнятих у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, та членів їх сімей» [1].

Законом встановлено, що держава забезпечує страхові виплати в таких розмірах медичним працівникам державних і комунальних закладів охорони здоров'я:

1) у разі встановлення групи інвалідності впродовж одного календарного року, що настала внаслідок захворювання коронавірусною хворобою (COVID-19), за умови, що таке захворювання пов'язане з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження – залежно від встановленої працівнику групи інвалідності та ступеня втрати професійної працездатності, але не менше, ніж 300-кратному розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року;

2) у разі смерті працівника – у 750-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року.

Також дуже важливим є те, що у разі настання обставин, передбачених п. 2 ч. 3 цієї статті, під час дії карантину або обмежувальних заходів,

пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), медичний працівник, смерть якого настала внаслідок інфікування коронавірусною хворобою (COVID-19), прирівнюється за своїм статусом до військовослужбовця, який проходив військову службу, смерть якого настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби. Члени сім'ї такого працівника, його батьки та утриманці користуються усіма правами та гарантіями, передбаченими законодавством України для членів сім'ї, батьків та утриманців військовослужбовців, які проходили військову службу та смерть яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби з урахуванням положень цього Закону.

Однак досі далеко не всі лікарі отримали обіцяні владою надбавки. За даними МОЗ, за березень доплати у 300 % до зарплат виплатили у 14 областях. Президент Володимир Зеленський закликав міністра охорони здоров'я Максима Степанова проконтролювати цей процес і пришвидшити виплати медикам.

Наприклад, за інформацією МОЗ, виплати за квітень було затримано через пізнє ухвалення змін до держбюджету-2020. Оскільки кошти для додаткових виплат лікарям надає Національна служба здоров'я України (НСЗУ), то спочатку вона повинна укласти контракти з відповідними лікарнями. Зараз цей процес ще триває. А ось кому виплачувати надбавки безпосередньо у закладі, визначає вже головний лікар.

Щоб підвищити захист медиків та зменшити поширення хвороби всередині закладів охорони здоров'я, запроваджується обов'язкове тестування працівників у лікарнях, які надають допомогу інфікованим коронавірусом.

На даний час найпоширенішим і проблемним питанням всіх українців є, чому нині люди платять великі гроші за тестування на COVID-19 та лікування від нього? По соціальних мережах зараз безліч постів про те, як люди лікувалися за 5, 10, 20 тисяч гривень. Є люди якісь зовсім фантастичні суми озвучують за покупку препаратів. То що робити, коли людина не оплатити препарати для лікування захворювання. Міністр охорони здоров'я – Максим Степанов, зазначає, що лікування одного пацієнта з важким перебігом хвороби коштує державі від 45 тисяч гривень.

Уряд виділив, перепрофілював, кошти – 15 мільярдів гривень – для Національної служби здоров'я України, для того щоб запуснути окремий «коронавірусний» пакет.

З цього окремого пакету фінансується екстрена медична допомога, доплати- екстерні за контакти з хворими із підозрою, мобільні бригади та стаціонарна медична допомога.

Стаціонарна медична допомога фінансується по розрахованому тарифу. Включає доплату медичній бригаді лікарні та кошти на покриття препаратів для лікування COVID-19 (антибіотики та іншу симптоматичну терапію) і кисень.

Специфічного лікування як, не існувало, так і не існує, але з'являються певні препарати, які показують ту чи іншу дію.

Підбиваючи, підсумки, можна сказати, що держава не спроможна за власний коштвилікувати людей хворих на коронавірус, хоча і робить перші кроки до цього.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до статті 39 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб»: Закон України від 13.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на виникнення й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 16. Ст. 100.

2. Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Розпорядження КМУ від 14 березня 2020 р. № 287-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-timchasove-obmezhenyaperetinannya-derzhavnogo-kordonu-spryamovanena-zapobigannya-poshirennyu-na-teritoriyi-ukrayinigostroyi-respiratornoyi-hvorobi-covid-19-287140320>.

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Постанова КМУ від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print>

Єрміхін Р. І.,

здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Ільків Н. В.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ВОДНОГО КАДАСТРУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ВОДНІ РЕСУРСИ

У ст. 23 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що для обліку кількісних, якісних й інших характеристик природних ресурсів, їх обсягу, характеру та режиму їхнього використання

ведуться державні кадастри природних ресурсів. По суті, це і являється головною метою ведення кадастрів.

Ведення державного водного кадастру (далі – ДВК) являється однією з найважливіших забезпечувальних функцій в галузі охорони вод, якість якої виступає визначальним чинником в обґрунтованості управлінських рішень й ефективності функціонування систем управління.

Державні природоресурсові кадастри, у т.ч. ДВК, призначені для забезпечення органів влади й органів місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, і також громадян даними (відповідною інформацією), що необхідні з метою оцінки господарської діяльності, для планування екологічно обґрунтованого розміщення промислових й інших господарських об'єктів та ін.

Державні природоресурсові кадастри орієнтовані на вивчення й облік потенціалів, запасів й обігу (тобто самовідновлення) природних ресурсів, на оцінку ресурсного потенціалу, й умов відновлення ресурсів басейнів, регіонів, держави загалом [1, с.365]. Завдячуючи державним кадастрам зростає рівень інформаційного забезпечення екологічного управління.

Цільові можливості використання кадастрової інформації визначені на нормативно-правовому рівні у відповідності зі властивостями природних ресурсів, особливостями їхнього функціонуванням.

П.11 Порядку ведення ДВК визначає напрями використання даних ДВК, зокрема: для поточного й перспективного планування використання вод та здійснення водоохоронних заходів; для розміщення виробничих сил на території держави; для складання схем комплексного використання та охорони вод й водогосподарських балансів; для проектування водогосподарських, транспортних, промислових та інших підприємств й споруд, пов'язаних з використанням вод; для прогнозування змін гідрологічних й гідрогеологічних умов, водності річок та якості вод; для розроблення заходів щодо підвищення ефективності роботи водогосподарських систем; для нормування водоспоживання і водовідведення, а також показників якості вод; для розроблення заходів щодо запобігання шкідливій дії вод та ліквідації її наслідків; для здійснення державного контролю за проведенням заходів для раціонального використання та охорони вод; а також для регулювання взаємовідносин між водокористувачами, а також між водокористувачами й іншими підприємствами, організаціями і установами; для вирішення інших питань, що пов'язані з обліком та використанням вод [2].

ДВК, як і державні кадастри природних ресурсів загалом, мають дуже широкі можливості для їхнього застосування у різних сферах суспільного життя, виробництві й іншій діяльності. Так, ДВК можуть бути використані в організаційному, економічному й екологічному напрямках. Важливе значення має використання ДВК в правовому аспекті.

Як зауважила Колотінська О.М., чинні нормативні акти не можуть описати вичерпні можливості застосування кадастрової інформації, тому що

по мірі накопичення досвіду ведення кадастрів виникають все нові потреби в використанні їхніх даних [3, с. 47].

Як слушно зазначається в літературі, використання кадастрової інформації слід здійснювати на основі принципу багатоцільового характеру природоресурсових кадастрів, бо лише «використання такої багатоцільової кадастрової системи надасть можливість вирішити проблеми у різних сферах суспільного й економічного життя» [4, с. 28]. Так, взаємозв'язок між природними ресурсами й, відповідно, взаємозв'язок природоресурсових кадастрів вимагають у разі проведення заходів по їхньому використанню та охороні одночасного застосування відомостей декількох кадастрів. Комплексне використання кадастрів має велике значення для розробки планів економічного й соціального розвитку, для спеціалізації й розміщення галузей виробництва, для проведення державних заходів по використанню та охороні природних ресурсів (для прикладу, при будівництві водосховищ, при проведенні заходів зі зрошення й осушення земель, по охороні їх від засолення чи ерозії та ін.).

Кадастрова інформація активно використовується при господарській експлуатації природних ресурсів. Так, використання ДВК в таких галузях господарської діяльності, зокрема як сільське й лісове, рибне й мисливське господарство, забезпечує потрібну основу для науково обґрунтованого проведення різних організаційних заходів, що спрямовані на підвищення урожайності сільськогосподарських культур, збільшення продуктивності лісів, збільшенню рибних запасів ін.

Говорячи про правовий аспект використання кадастрової інформації, Колотинська О.М. зазначила, що правове значення кадастрів в галузі управління природними ресурсами заключається у конкретизації прав й обов'язків власників та користувачів природними ресурсами [3, с. 50]. Для прикладу, відповідно до п.8 ст.44 ВК України, на водокористувачів покладається обов'язок зі здійснення технологічних, лісомеліоративних, агротехнічних, гідротехнічних, санітарних й інших заходів по охороні вод від виснаження, для поліпшення їхнього стану.

Правовий аспект використання кадастрової інформації має насамперед правоохоронне значення, так як усі дані кадастрів, що отримані у процесі реалізації кадастрової функції, підлягають використанню для охорони права власності чи права користування природними ресурсами, а також й забезпечення прав громадян (для прикладу, якісні кадастрові характеристики певного природного ресурсу є важливими для визначення якості навколишнього природного середовища, а відповідно й реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля). Правозабезпечувальний характер кадастрової інформації полягає в тому, що на її основі відбувається конкретизація та повне забезпечення прав й виконання обов'язків власників природних ресурсів та природокористувачів відповідно до властивостей останніх. У зв'язку з фіксацією всіх змін у кадастрі, вони забезпечують можливість зміни й змісту прав і обов'язків власників та користувачів з

урахуванням змінених властивостей природних ресурсів або ж навіть припинення права користування природними ресурсами (скажімо у разі погіршення стану об'єкта).

Екологічний аспект використання інформації ДВК полягає в тому, що дані ДВК, по-перше, надають відповідного статусу водному об'єкту, стан якого визначено кадастровими оцінками, по-друге, дозволяють приймати об'єктивні й науково обґрунтовані управлінські рішення по використанню й охороні водного об'єкта [5, с. 140].

Статус водного об'єкта, що визначений кадастровою оцінкою, заключається у тому, що, в залежності від змін кадастрових даних відносно оцінки й якісної характеристики водного ресурсу, що встановлюються на основі їхнього періодичного поновлення й уточнення, вказує на правильність чи промахи в організації використання водного ресурсу, й відповідно до цього можна приймати рішення про подальше використання водного об'єкта.

Отже, природоресурсові кадастри, в т.ч. ДВК, мають на меті сприяти реалізації на науковій основі планового й господарсько-розрахункового, а також правового механізмів управління використанням та охороною природних ресурсів. Широке використання кадастрової інформації забезпечить обґрунтоване планування розміщення виробничих об'єктів, визначення планових завдань по розвитку галузей господарства, що пов'язані із використанням природних ресурсів, з визначення заходів й мір відповідальності у разі їхнього безгосподарського використання.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В. Я., Саталкіна Ю. М., Білявський Г. О. Екологічне управління : підручник. К.: Либідь, 2004. 432 с.
2. Порядок ведення державного водного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1996 року № 413 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-96-п>.
3. Колотинская Е. Н. Правовые основы природно-ресурсовых кадастров в СССР. М. : Изд-во МГУ, 1986. 129 с.
4. Карамышева О.В., Герасимова Е. Л. Некоторые правовые аспекты создания и ведения государственного земельного кадастра в условиях рынка. Государство и право. 1998. № 3. С. 28–37.
5. Ерофеев Б. В. Экологическое право : учеб.. М.: Высшая шк., 1992.398 с.

Жуковська Х. Б.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Майкут Х. В.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Житлово-комунальна сфера, будучи важливим соціально-економічним видом діяльності, забезпечує населення, підприємства та організації вкрай потрібними житлово-комунальними послугами. В умовах сьогодення надзвичайно важливим стає питання оптимізації правового регулювання житлово-комунальних послуг з метою максимально можливого усунення конфлікту інтересів виробників (надавачів) та споживачів житлово-комунальних послуг та досягнення розумного їх збалансування.

Законодавче визначення поняття житлово-комунальних послуг закріплене у ст. 1 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 09.11.2017 № 2189-VIII, який введено в дію з 1 травня 2019 року (далі – Закон). Ними визнаються результати господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та/або перебування осіб у житлових і нежитлових приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил, що здійснюється на підставі відповідних договорів про надання житлово-комунальних послуг [1].

Проблеми правового регулювання відносин у сфері надання житлово-комунальних послуг були і залишаються предметом підвищеної уваги науковців. Слід зазначити, що певні міркування з приводу питань особливостей законодавства в сфері регулювання житлово-комунальних були викладені у роботах таких вчених, як Б. М. Сейнароев, С. М. Корнеєв, О. М. Шафір, Є. В. Додіна, Л. В. Ковалья та Т. О. Коломоєць та ін.

С. Мирза, досліджуючи проблеми житлово-комунальних послуг, формулює ряд наступних висновків:

1) житлово-комунальні послуги представляють собою діяльність, що забезпечує кінцевий результат – надання послуги безпосередньо споживачеві і включає в себе технічне обслуговування інженерних систем, конструктивних елементів та ремонт житлових будинків, в тому числі виконання заяв щодо невідкладних аварійних робіт;

2) з юридичної точки зору їх можна охарактеризувати як суспільні відносини між її постачальником та споживачем з приводу надання вказаної послуги [2, с. 353].

Основними сутнісними характеристиками житлово-комунальних послуг С. Мельник називає наступні:

1) їх надання має соціально значущий характер, пов'язаний із відновленням трудового потенціалу населення, задоволенням соціально-гігієнічних та інших потреб громадян;

2) житлово-комунальні послуги надаються населенню в місцях їх постійного або тимчасового перебування;

3) надання житлово-комунальних послуг супроводжується поставкою певних видів товарів та має певною мірою централізований характер;

4) при визначенні вартості та стандартів якості житлово-комунальних послуг значну роль відіграють державні органи та громадські організації;

5) їх надання обмежується переважно містами та населеними пунктами міського типу;

6) вони створюють комфортні умови проживання, сприяють життєзабезпеченню та підтриманню необхідного санітарного стану міст та інших населених пунктів [3, с. 7].

Будь-яка послуга, в тому числі житлово-комунальна, повинна бути якісною. Тому варто погодитися з думкою В. П. Полуянова та Н. С. Поповича, які вважають, що якість наданих житлово-комунальних послуг залежить від наступних факторів:

1) дотримання міжнародного стандарту якості ISO 9000;

2) дотримання встановлених нормативів та стандартів якості послуг, що стосуються усіх складових підгалузей житлово-комунального господарства України;

3) врахування та повне задоволення вимог споживачів до якості житлово-комунальних послуг [4].

У Законі України «Про житлово-комунальні послуги» житлово-комунальні послуги класифікуються на два види: житлова послуга і комунальні послуги. Житлова послуга – послуга з управління багатоквартирним будинком, яка включає: утримання спільного майна багатоквартирного будинку, зокрема прибирання внутрішньобудинкових приміщень та прибудинкової території, виконання санітарно-технічних робіт, обслуговування внутрішньобудинкових систем (крім обслуговування внутрішньобудинкових систем, що використовуються для надання відповідної комунальної послуги у разі укладення індивідуальних договорів про надання такої послуги, за умовами яких обслуговування таких систем здійснюється виконавцем), утримання ліфтів тощо; купівлю електричної енергії для забезпечення функціонування спільного майна багатоквартирного будинку; поточний ремонт спільного майна багатоквартирного будинку.

Комунальні послуги – це послуги з постачання та розподілу природного газу, постачання та розподілу електричної енергії, постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання, централізованого водовідведення, поводження з побутовими відходами.

Відповідно до ст. 12 Закону надання житлово-комунальних послуг здійснюється виключно на договірних засадах.

Договори про надання житлово-комунальних послуг укладаються відповідно до типових або примірних договорів, затверджених Кабінетом Міністрів України або іншими уповноваженими законом державними органами відповідно до Закону.

Істотними умовами договору про надання житлово-комунальних послуг є:

- 1) перелік послуг;
- 2) вимоги до якості послуг;
- 3) права і обов'язки сторін;
- 4) відповідальність сторін за порушення договору;
- 5) ціна послуги;
- 6) порядок оплати послуги;
- 7) порядок і умови внесення змін до договору, в тому числі щодо ціни послуги;
- 8) строк дії договору, порядок і умови продовження його дії та розірвання.

Договір про надання комунальних послуг укладається строком на один рік. Проте якщо за один місяць до закінчення зазначеного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається автоматично продовженим на черговий рік. Таким чином, переукладати договори щороку немає потреби.

Закон України «Про житлово-комунальні послуги» передбачає три моделі організації договірних відносин щодо надання комунальних послуг: індивідуальний договір, колективний договір та договір з колективним споживачем.

Індивідуальний договір про надання комунальної послуги укладається між виконавцем комунальних послуг і споживачем, тобто індивідуально з кожним окремим співвласником багатоквартирного будинку.

Колективний договір про надання комунальної послуги укладається з виконавцем такої послуги особою, уповноваженою на це співвласниками, від імені та за рахунок усіх співвласників багатоквартирного будинку.

Договір з колективним споживачем про надання комунальної послуги укладається об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку або іншою юридичною особою, яка об'єднує всіх співвласників такого будинку та в їхніх інтересах укладає відповідний договір про надання комунальних послуг, як колективним споживачем [5].

Якщо мешканці багатоквартирного будинку не домовилися щодо типу договору, із кожним споживачем укладають індивідуальний договір з уточненням, що співвласники організують технічне обслуговування, поточний та капітальний ремонт за власні кошти.

За таким договором виконавець забезпечує відповідність кількісних і якісних характеристик комунальних послуг установленим нормативам на межі централізованих інженерно-технічних систем постачання послуги виконавця і внутрішньобудинкових систем багатоквартирного будинку.

До рахунку плати виконавцеві не включається плата за обслуговування внутрішньобудинкових систем багатоквартирного будинку, що забезпечують постачання відповідної комунальної послуги [6].

Технічне обслуговування, поточний і капітальний ремонт внутрішньобудинкових систем багатоквартирного будинку, що забезпечують постачання відповідної комунальної послуги, здійснюються співвласниками або залученими ними особами за рахунок співвласників.

Укладання договорів про надання комунальних послуг дає можливість споживачам самотійно контролювати її належну якість та надання в повному обсязі.

Ринок житлово-комунальних послуг характеризується незначним рівнем конкуренції, яка для інших сфер діяльності є рушійним стимулом організації виробництва і надання послуг, умовою підвищення якості і повноти послуг, що надаються. Формування конкурентних відносин на даному ринку є основною метою якісно-нового перетворення відповідно до ринкових умов функціонування. Удосконалення системи контролю за рівнем конкуренції на ринку житлово-комунальних послуг є необхідною умовою для обґрунтування входження на ринок представників бізнесу і можливості здійснювати свою діяльність на засадах конкуренції. Розвиток конкуренції передбачає боротьбу не лише за споживача, а і за фінансові, трудові, інноваційні ресурси, що характеризуються обмеженістю.

Список використаних джерел:

1. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>
2. Мирза С. Щодо питання про визначення поняття житлово-комунальної послуги. *Вісник УВС*. 2004. Вип. 27. С. 350-355.
3. Мельник С. М. Розвиток конкурентного середовища на ринках житлово-комунальних послуг в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.07.05. К., 2006. 23 с.
4. Полуянов В.П., Попович Н.С. Питання підвищення якості житлово-комунальних послуг як резерву врегулювання обсягів дебіторської заборгованості галузі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 1. С. 227-234.
5. Офіційний сайт Перечинської міської ради/ URL: <https://bit.ly/2GPhkY1>
6. Новини ligazakon.net/ URL: <https://bit.ly/2Fs5K4w>.

Іщенко С. Ю.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Хомко Л. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

Однією із функцій держави є реалізація конституційного права на підприємницьку діяльність та формування сприятливого правового клімату для її реалізації. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Таке право означає, що кожен в праві обирати, займатися підприємницькою діяльністю чи ні, спираючись на власні бажання і можливості [1].

Господарський кодекс України виділяє такий суб'єкт господарювання як фізична особа – підприємець (ФОП), зокрема зазначає що громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи [2].

Спеціального нормативного акта, який регулює правовий статус фізичної особи-підприємця на сьогодні не існує. Натомість відповідні положення щодо права фізичної особи за зайняття підприємницької діяльності містяться у певних документах, що регулюють відповідний вид діяльності.

Дискусійним вважається питання про правовий статус майна фізичної особи-підприємця. Як зазначає Переверзев О.М, під правовим режимом майна у літературі розуміється встановлений правовими засобами порядок та умови придбання (набуття) майна, здійснення суб'єктами господарювання повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, а також його правової охорони [3, с. 3].

Особливістю правового режиму майна фізичної особи-підприємця вважається те, що громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення [2].

Відтак, Ольга Лепіхіна зазначає, що суб'єктом права власності визнається саме фізична особа, яка може бути власником будь-якого майна, крім майна, що не може перебувати у власності фізичної особи. При цьому правовий статус ФОП не впливає на правовий режим майна, що перебуває у його власності. Таким чином, нерухоме майно має реєструватися за фізичною особою [4].

Влучно зауважує Переверзєв О.М, що чинне законодавство не передбачає виокремлення майна, яке використовується підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, із загальної маси належного йому майна. Тому за рішенням суду стягнення може бути звернене на все належне приватному підприємцю майно, незалежно від того, чи використовується це майно для здійснення підприємницької діяльності, чи призначене для задоволення особистих та побутових потреб фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність.

Таке становище у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, ставить фізичних осіб-підприємців у не вигідні правові та економічні умови, що суперечить конституційним засадам про рівність усіх суб'єктів права власності і господарювання. Це, насамперед, стосується повної майнової відповідальності приватного підприємця за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійсненням ним підприємництва, які не припиняються навіть у разі припинення підприємницької діяльності громадянина – підприємця. Враховуючи, що фізична особа – підприємець відповідає перед кредиторами не лише усім своїм особистим майном, а також і часткою в праві спільної сумісної власності подружжя, можна додати, що в не вигідному становищі знаходяться і члени його сім'ї [3, с.3-4, 10].

З цього приводу, спираючись на постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року та від 2 жовтня 2013 року, дослідниця Ольга Лепіхіна підкреслила, що відповідно до положень статей 57 та 61 Сімейного кодексу України, а також статті 52 Цивільного кодексу України майно ФОП не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Інший з подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності. Крім того, майно ФОП, яке ним придбане й використовується в його підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку, треба розглядати як його особисту приватну власність відповідно до статті 57 Сімейного кодексу України, а не як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, який підпадає під регулювання статей 60 та 61 зазначеного Кодексу [4].

Варто також зазначити, що із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. № 466-IX, уточнено перелік витрат для фізичних осіб – підприємців в частині витрат на сплату податку на нерухоме майно, що відмінне від земельної ділянки, за об'єкти нежитлової нерухомості (податок з об'єктів житлової нерухомості не включається до складу витрат ФОП) витрат на реконструкцію, модернізацію та інші види поліпшення основних засобів. Зокрема, зазначається, що підлягають амортизації, витрати на реконструкцію, модернізацію та інші види поліпшення основних засобів (крім поточного ремонту), а також вантажні авто фізичних осіб – підприємців на загальній системі оподаткування. А також йдеться про те, що ФОП, які зареєстровані протягом року, або переходять на спрощену систему оподаткування, або перейшли із спрощеної системи оподаткування, подають податкову декларацію за результатами звітного року, а не звітного кварталу як

це було раніше, в якому розпочата така діяльність або відбувся перехід на спрощену систему оподаткування. Отже, новостворена фізична особа-підприємець або фізична особа-підприємець, яка перейшла із/на спрощену систему оподаткування, податкову декларацію подає за звітний (податковий) період, який дорівнює календарному року [5].

Проаналізувавши положення законодавства, зокрема, Конституції України, Цивільного, Господарського, Сімейного кодексів України, галузевого законодавства та дослідження науковців, варто погодитись з думкою, що правовий статус майна фізичної особи-підприємця є дещо утрудненим та не відповідає конституційним засадам про рівність усіх суб'єктів права власності і господарювання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n979>.

3. Переверзев О.М. Питання правового режиму майна фізичної особи – підприємця. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. 2012. №5. С.294-304.

4. Лепіхіна О. Майно ФОП, яке ним придбане і використовується в підприємницькій діяльності, треба розглядати як його особисту приватну власність. URL: <https://lhs.net.ua/ua-maino-fop-iake-nym-prydbane-i-vykorystovuietsia-v-pidpryiemnytskii-diiialnosti-treba-rozhliadaty-iaak-ioho-osobystu-pryvatnu-vlasnist-olha-lepikhina-ru-ymushchestvo-flp-kotoroe-ym-pryobreteno-y-yspol/>.

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 р. № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-20#Text>

Михальчук В. П.,
здобувач вищої освіти
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ВІД ПІРАТСТВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

«Хто володіє інформацією, той володіє світом». У свої часи так говорив Уїнстон Черчіль, його слова не втратили актуальності й до сьогодні. Справді, інформація у сучасному світі – це стратегічний ресурс. Закон України «Про інформацію» передбачає, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1]. Електронна інформація проявляється у наступному: аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, що знаходяться в електронній (цифровій) формі, придатній для зчитування і відтворення комп'ютером, які можуть існувати і (або) зберігатися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі Інтернет, а також програми (передачі) організацій мовлення, що ретранслюються з використанням мережі Інтернет [2].

Сьогоднішній світ перейшов на новий етап життя, де на зміну бібліотекам, журналам і кінотеатрам приходять сервіси зберігання інформації. Стрімкі темпи технічного прогресу та розвитку апаратних засобів дедалі частіше змушують нас звертатися до мережі Інтернет. На перший погляд, всесвітне павутиння є чи не найкращим місцем для опублікування твору, фонограми, відеограми та загалом розміщення власних розробок та ідей, але як говориться, у медалі дві сторони і вони не однакові. Так само у нашому випадку. Активне використання Інтернету породжує не лише нові можливості, а й низку проблем щодо ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності.

Для належної охорони та захисту прав інтелектуальної власності на основі Конвенції, ухваленої у 1967 році державами-членами Паризького союзу з охорони промислової власності, Бернського союзу з охорони творів літератури та мистецтва та інших спеціалізованих союзів, була створена міжнародна міжурядова організація – Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі ВОІВ). Основна мета якої є сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом забезпечення співробітництва між державами та дотримання положень багатосторонніх договорів, що регулюють правові та

адміністративні аспекти інтелектуальної власності. Україна є членом цієї організації. З кожним роком співпраця нашої держави з ВОІВ розвивається і розширюється. Україна бере активну участь у засіданнях всіх керівних органів ВОІВ, а також у діяльності її профільних Комітетів. Україна є учасницею понад двадцяти міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, адміністративні функції щодо яких виконує ВОІВ [3].

Законодавство України визначає авторське право як особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва [2]. У науці цивільного права авторським правом називають правовідносини, які виникають у зв'язку із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва [4]. У ч. 2 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», законодавець визначає такий вид правопорушення як піратство. Суть даного діяння полягає у наступному: опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкординг, кардшейрінг, а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які відповідно до цієї статті визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет [2].

Цивільний кодекс України у ст. 442 дає тлумачення, що варто розуміти під опублікуванням твору. Так, твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації [5]. Поняття відтворення та розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав передбачене у законі про ці права. Під відтворенням розуміється – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. У свою чергу, розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Інтернет-піратство – це поширення нелегальних копій програмних продуктів з використанням Інтернету. Цей різновид піратства виділений спеціально для того, щоб підкреслити ту велику роль, яку відіграє сьогодні Інтернет для незаконного копіювання і поширення підробленого та іншого незаконно розповсюдженого програмного забезпечення. З тих пір, як з'явився Інтернет, піратство набуло особливо великих масштабів. До поняття інтернет-піратства входить, зокрема, використання Інтернету для реклами і

публікації пропозицій про продаж, придбання чи поширення піратських копій програмних продуктів [6]. Онлайн-піратство – це порушення авторських/суміжних прав у мережі інтернет, коли об'єкти авторського права використовуються без дозволу правовласника або коли дозвіл отримано, проте авторська винагорода не виплачується. На цьому наголосив юрист практики ІТ і медіа права АО «Юскутум», Богдан Дучак. Правник також радить, для захисту своїх авторських прав у мережі Інтернет, писати претензії та скарги безпосередньо власникам сайтів-порушників, а краще – за процедурою DMCA до пошукової системи Google, що дає змогу приховати з результатів пошуку сайт з піратським контентом і звертатися до суду за захистом авторських прав [7].

Піратство в Інтернеті – це цивільне правопорушення, а тому є підставою для застосування цивільно-правових способів захисту. Однак, за дії, які слід вважати піратством, в Україні передбачена не тільки цивільно-правова відповідальність, а й кримінальна та адміністративна. Цивільно-правові способи захисту можуть застосовуватись у двох формах: юрисдикційній і неюрисдикційній. Юрисдикційна форма передбачає, що автор (правоволоділець), має право звернутися до суду або інших компетентних чи державних органів з метою застосування необхідних заходів для відновлення порушених прав і припинення правопорушення. Неюрисдикційний спосіб захисту (самозахист) – дії особи щодо захисту авторських прав, які здійснюються ними самостійно. За українським судочинством спорами про порушення авторського права і (або) суміжних прав займаються господарські суди, однак невелика кількість судової практики про Інтернет-піратство і величезна кількість сайтів з піратським контентом, який поширюється без дозволу правовласників та усупереч їх волі наводить на думку про слабкий рівень захищеності прав громадян та юридичних осіб на об'єкти інтелектуальної власності. Самозахист може проявлятися у наступному: 1) самознищення об'єкта при нелегальному копіюванні; 2) розміщення об'єкта з обмеженою функціональністю; 3) використання водяних знаків – додавання унікального та непомітного ідентифікаційного коду до файла; 4) зазначення про авторські права на публікаціях (розміщення належної інформації про авторські права на об'єкті перешкоджатиме «пірату» заявляти про свою невинуватість) [8].

Підсумовуючи, можна констатувати, що у сучасному суспільстві інформація є цінним ресурсом. Неналежне розміщення певної інформації, в мережу Інтернет, може призвести до піратства цих даних. Інтернет-піратство має глобальний характер, його неможливо побороти в окремій країні. Але світова спільнота і кожна окрема країна намагаються розробити дієвий механізм спрощеного та прискореного захисту авторського права в мережі Інтернет. Українська влада прагне боротися з інтернет-піратством. Утім, методи, якими вона це робить, не є достатньо ефективними. Про це свідчить високий рівень порушень авторського права, в мережі Інтернет, та низький рівень доведення авторства і (або) знаходження правопорушника. Необхідність

захисту авторських прав у мережі Інтернет є актуальною проблемою сьогодення і розв'язанням цієї проблеми може стати лише тісна співпраця власників авторських прав, державних органів та інтернет-користувачів, а також використання досвіду зарубіжних країн. Адже лише впорядковане законодавче регулювання, відповідальне ставлення автора до розповсюдження своїх творів та свідоме ставлення користувачів до авторських прав інших осіб можуть звести нанівець усі спроби порушення авторських прав у мережі Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 01.11.2020).
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України № № 3792-ХІІ від 23 грудня 1993. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>. (дата звернення 01.11.2020).
3. Постійне представництво України у Женеві. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). URL:<https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipro> (дата звернення 01.11.2020).
4. Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти. URL : http://pidruchniki.com/1594102463547/pravo/avtorske_sumizhni_prava#24 (дата звернення 02.11.2020).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n2376>(дата звернення 02.11.2020).
6. Жилєнкова І. А, Ігнатенко Л. О. Піратство програмного забезпечення в Україні та світі. Національна академія наук України Київський університет права. URL: <https://uchni.com.ua/informatika/4371/index.html?page=2> (дата звернення 02.11.2020).
7. Дієві методи боротьби з інтернет-піратством – у центрі уваги слухачів LHS. Освітня платформа LegalHighSchool. URL: <https://lhs.net.ua/ua-diievi-metody-borotby-z-internet-piratstvom-u-tsentri-uvahy-slukhachiv-lhs-ru-deistvennye-metody-borby-s-ynternet-pyratstvom-v-tsentre-vnymaniya-slushatelei-lhs/> (дата звернення 02.11.2020).
8. Логвиненко М.А. Правові проблеми захисту авторських прав від піратства в мережі Інтернет. Авторське право та суміжні права. URL: <https://orcid.org/0000-0002-5231-3610> (дата звернення 02.11.2020).

Павлюк Л. В.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Ільків Н. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ПРАВОВІ ФОРМИ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Проведення земельної реформи в Україні має своїм наслідком запровадження різноманітних форм власності на землю, що характеризує сучасний розвиток земельних правовідносин в Україні. Законодавча демонополізація власності на землю й відповідно законодавче закріплення можливості набуття земельних ділянок у власність різними суб'єктами – громадянами, юридичними особами, територіальними громадами і державою вказують на те, що їх правовий статус як власників землі, був практично урівняно. Положення про рівність форм земельної власності були проголошені в спеціальному законі. Але власнісному режиму земель сільськогосподарського призначення притаманна певна динаміка і специфіка.

Аналізуючи виникнення права приватної власності щодо земель сільськогосподарського призначення, слід відзначити що воно фактично являється результатом трансформування права колективної земельної власності колишніх колективних сільськогосподарських підприємств. З переходом до ринкових відносин початково відбулось скасування монополії державної власності на землю. Подальший процес роздержавлення пов'язаний з передачею земель сільськогосподарського призначення у колективну власність. Тобто відбувалося поступове формування інституту права приватної власності на землю, і насамперед, на землі сільськогосподарського призначення.

Більшість громадян України отримали земельні ділянки сільськогосподарського призначення у власність безоплатно у результаті приватизації земель колективних сільськогосподарських підприємств (колишні члени цих підприємств), а також із земель державної та комунальної власності у порядку безоплатної приватизації.

Розвиваючи сутність принципу пріоритету права приватної власності на сільськогосподарські землі П.Ф. Кулинич в основу його формування закладає ідею про те, що таким чином держава, прагне покласти функцію виробника товарної сільськогосподарської продукції, в т.ч. органічної, на юридичних й фізичних осіб різних видів і організаційно-правових форм господарювання як суб'єктів приватної власності на землю. Зміст цього принципу полягає у тому,

що землі, які є державною чи комунальною власністю, підлягають передачі на праві приватної власності, якщо закон не передбачає якихось обмежень чи імперативних правил щодо передачі на іншому титулі. Як зазначається Р. А. Циліорик, у галузі правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення існує т.зв. конкуренція юридичних титулів, що на них базується користування цими землями [1, с. 115].

Право власності на землю й право орендного землекористування є найпоширенішими правовими формами використання земельних ділянок для здійснення органічного землеробства.

Враховуючи конкретні обставини і умови застосовується форма використання – на праві приватної власності, чи на праві оренди, що визначене цивільним законодавством як речове право. Закріплення у законодавстві права власності й права оренди землі в якості самостійних правових інститутів фактично створює й рівні правові можливості при їхньому застосуванні. Для прикладу, відповідно до статті 152 ЗК України захист прав орендарів та власників земельних ділянок здійснюється однаковими способами, які встановлені законом; у ст. 27 спеціального ЗУ «Про оренду землі» передбачено, що орендареві забезпечується захист права на орендовану земельну ділянку нарівні з захистом права власності на земельну ділянку згідно з законом.

Але навіть попри це, аналіз сучасної ситуації вказує на переважання прихильності громадян та юридичних осіб до власності, а не оренди. Тож, як дуже влучно зазначив П.Ф. Кулинич, «з точки зору конкуренції цих земельно-правових інститутів право оренди землі являється добрим правовим інститутом, але право власності на землю – ще кращим» [2, с.51].

На підставі дослідження історичного досвіду багатьох держав світу можна зробити висновок, що ефективним економічним важелем, який спроможний заставити запрацювати господарські механізми на розвиток економіки держави, являлась саме приватна власність на землю.

Отже основою правовою формою землекористування для органічного землеробства являється право власності громадян і юридичних осіб.

Право приватної власності на землі для ведення органічного землеробства у суб'єктивному розумінні, є сукупністю певних повноважень (правомочностей) суб'єктів, що здійснюють діяльність з ведення органічного землеробства, стосовно земельної ділянки відповідного цільового призначення. Відповідно до част.1 статті 78 ЗК України право власності на землю включає тріаду повноважень, тобто право володіння, право користування і право розпорядження земельними ділянками.

Представники земельно-правової науки, зокрема, В.В. Носік до класичної тріади пропонує додавати й деякі інші правомочності, а саме, «вільно набувати земельну ділянку», «право захищати земельну власність» і ін. [3, с.492].

Інший юрист-земельник – О. І. Крассов зазначає, що не всі права, які передбачені законодавством, кореспондують цивілістичним правомочностям. Так, характер прав приватних власників землі такий, що подекуди складно

визначити, яке ж право пов'язано із правомочностями володіння чи користування; і навіть більше, землевласники володіють такими правами, що не пов'язані безпосередньо із названими правомочностями [4, с. 141].

На думку І. І. Каракаша, який аналізує зміст права власності на землю, належність повноти, тобто тріади правомочностей власникові, їхня змістовна характеристика й реальне здійснення мають ряд істотних специфічних особливостей, які зумовлюються притаманною земельним ділянкам як об'єктам права власності не лише господарсько-економічною цінністю, але і суспільно-корисними функціями (екологічними, рекреаційними ін.). Власне з огляду на такі особливості цих спеціальних природних об'єктів, земельно-правові норми вміщують певні обмеження по межах здійснення правомочностей власності на земельні ділянки [5, с.139].

Але має місце і думка, що будь-яка сукупність правомочностей не може цілком охопити право власності. Так, А. М. Мірошніченко, поділяючи таку позицію, зазначає, що для відмежування права власності на землю від будь-яких інших речових прав слід використовувати дещо інший підхід при визначенні права власності на земельну ділянку. Право власності на земельну ділянку він пропонує визначати як право повного панування над такою земельною ділянкою, із обмеженнями, що встановлені законом чи договором, яке здійснюється особою за власною волею, і незалежно від волі будь-яких інших осіб [6, с.96].

Надана законом власнику право самостійно господарювати на землі означає, що землевласники для ведення органічного землеробства вправі без будь-якого втручання використовувати свої земельні ділянки у межах їхнього цільового призначення для задоволення у першу чергу своїх власних потреб.

Отже інститут права власності на землі сільськогосподарського призначення являється найповнішим правом, з відповідним змістом з наданням власникам земельних ділянок великого обсягу правомочностей й гарантій захисту права.

Попри викладене слід зважати, що право власності на землю, хоч і вважається найповнішим за об'ємом правомочностей правом, але не може бути необмеженим й абсолютним. Право власності має мати чітко визначені правові рамки здійснення. Це слідує зі статті 13 Конституції України, що проголошує «власність зобов'язує», сутність якої полягає у тому, що власник зобов'язаний до вчинення певної поведінки у нормативно визначених межах. Оскільки землі для органічного землеробства є досить цінними для суспільства, то при їх використанні в процесі господарської діяльності для виробників сільськогосподарської органічної продукції встановлюється ряд обмежень й заборон по застосуванню при цьому окремих засобів захисту рослин й мінеральних добрив, ГМО та ін.

Право власності на земельну ділянку слід розглядати як встановлену законом межу не лише допустимої, але й обов'язкової поведінки власника. У чинному земельному законодавстві відсутні норми, які б дозволяли позбавити власника його права у разі порушення ним екологічних вимог, що допущені в

процесі використанні земель сільськогосподарського призначення та у зв'язку з погіршенням якісного стану земельної ділянки, яка використовується для здійснення органічного землеробства. Така безкарність, в свою чергу, може мати негативні наслідки для стану земельної ділянки. Ця проблема на сьогодні не втрачає актуальності з огляду на те, що при вирощуванні сільськогосподарських рослин при відсутності забезпеченого належного контролю за станом ґрунтів, спостерігається повсюдне ігнорування з наступним недотриманням норм сівозмін, з використанням при органічному землеробстві мінеральних добрив і засобів захисту рослин сумнівної якості, агрохімікати й ін. штучні хімічні речовини. Це може призвести до таких наслідків як порушення природних циклів кругообігу речовин внаслідок зростаючих обсягів внесення мінеральних добрив; підвищення кислотності ґрунту через надмірні застосування, скажімо, азотних добрив; за прагненням будь-якою ціною збільшити виробництво продукції рослинництва зростання вмісту у них нітратів, з перевищенням допустимої норми. Так, по Україні було зафіксовано, що понад 30 відсотків сільськогосподарської продукції містить нітрати вище допустимого рівня. Як наслідок ґрунти втрачають як первісні так і набуті якості, поступово деградують, а це має важкі екологічні наслідки.

Тож з урахуванням цього та враховуючи сучасний стан сільськогосподарських угідь, що залучені при веденні органічного землеробства, вважаємо за необхідне закріпити законодавчу можливість припинення права приватної власності у разі порушення власником екологічних вимог, що допущено при використанні цих угідь й погіршення їхнього якісного стану чи втрати угіддями своїх природних якостей.

До поширених форм землевикористання для ведення органічного землеробства належить оренда землі, що отримала детальне правове регулювання. Оренда землі є своєрідним зв'язком між тим суб'єктом, що виявив бажання працювати на землі, та між землевласником, що надає їм обидвом реальну можливість використовувати землі на взаємовигідних умовах.

Більше того, особливо поширеним є цей інститут саме в галузі сільськогосподарського землевикористання. Сприяло його поширенню в Україні введення мораторію на відчуження сільськогосподарських земель. Власне така заборона на набуття сільськогосподарських земель у власність та недопустимість правочинів з відчуження щодо них сприяло тому, що оренда земель стала основною правовою формою їхнього використання для ведення сільськогосподарського виробництва, насамперед для здійснення органічного землеробства.

Дослідження проблем правового регулювання відносин з приводу використання земель для здійснення органічного землеробства являється особливо важливим у науці земельного права, що пояснюється важливістю заходів по попередженню потенційних негативних наслідків для ґрунтів й довкілля загалом, у разі ігнорування екосистемних зв'язків та особливостей земель.

Список використаних джерел:

1. Цилюрик Р. А. Юридичний консалтинг у сфері використання земель для ведення органічного землеробства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 113–118.
2. Кулинич П. Ринок сільськогосподарських земель в Україні: чи зможе він функціонувати на праві оренди. *Юридичний журнал*. 2014. № 4–5. С. 49–53.
3. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Крассов О. И. Земельное право: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2004. 671 с.
5. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонові. Одеса. *Юридична література*, 2017. 588 с.
6. Мірошниченко А. М. Земельне право України: підруч. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2013. 512 с.

Пероговська Х. А.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л. В.,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
канд. юрид.наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ ТВАРИННОГО СВІТУ В УКРАЇНІ

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Тому ст. 32 Закону України «Про тваринний світ» містить перелік правових, організаційних, матеріально-технічних та інших заходів, спрямованих на відтворення, раціональне використання і збереження тваринного світу у всьому його біологічному різноманітті.

З метою збереження і відтворення тварин здійснення окремих видів використання об'єктів тваринного світу, а також вилучення з природного середовища тварин може бути обмежене або повністю заборонене на певній території чи на певні строки [1. ст. 37].

Підприємства, установи, організації і громадяни при здійсненні будь-якої діяльності, що впливає або може вплинути на стан тваринного світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин[2].

Широке коло питань у зазначеній галузі віднесено діючим законодавством про тваринний світ до компетенції Міністерства екології та природних ресурсів та його органів на місцях. Міністерство, зокрема, встановлює порядок ведення державного обліку тварин та обсягу їх добування; правила ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу; правила добування рідкісних тварин і таких, що перебувають під загрозою знищення; види тварин для розведення у спеціально створених умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях; затверджує нормативи екологічної безпеки та ліміти добування диких тварин; вирішує багато інших питань щодо охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу [3].

Одним з організаційно-правових заходів охорони тваринного світу є реалізація прав та обов'язків користувачів об'єктами тваринного світу, які спрямовані на посилення його охорони, беззастережне виконання відповідного законодавства. Користувачі об'єктами тваринного світу мають право власності на добути в законному порядку об'єкти тваринного світу і доходи від їх реалізації; оскаржувати в установленому порядку рішення державних органів і посадових осіб, що порушують їх права на використання об'єктів тваринного світу; здійснювати спеціальне використання об'єктів тваринного світу.

Підприємства, установи, організації та громадяни, які здійснюють ведення мисливського та рибного господарства, також зобов'язані: раціонально використовувати об'єкти тваринного світу, не допускати погіршення екологічного стану середовища перебування тварин внаслідок власної діяльності; застосовувати природоохоронні технології під час здійснення виробничих процесів; проводити комплексні заходи, спрямовані на відтворення, в тому числі штучне, диких тварин; здійснювати заходи щодо виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих екологічних програм з питань охорони тваринного світу; негайно інформувати природоохоронні органи, ветеринарні, санітарно-епідеміологічні служби про виявлення захворювань тварин, погіршення стану середовища їх перебування, виникнення загрози знищення та випадки загибелі тварин, здійснювати комплексні заходи щодо профілактики і боротьби з захворюваннями.

Для забезпечення охорони тваринного світу важливе значення має охорона середовища перебування, умов розмноження і міграції тварин. Ці завдання покладаються на підприємства, організації і громадян.

Введення в експлуатацію об'єктів і застосування технологій без забезпечення їх засобами захисту тварин і середовища їх перебування забороняється [3].

Рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території України, види тварин підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України.

ЗУ «Про Червону книгу» регулюються відносини, пов'язані з її веденням, охороною, використанням та відтворенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї з

метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їхнього генофонду.

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України здійснюється у виняткових випадках лише у наукових і селекційних цілях, у тому числі для розмноження, розселення і розведення у штучно створених умовах, а також для відтворення популяцій за дозволом Мінприроди на підставі рішень Національної комісії з питань Червоної книги України, прийнятих відповідно до її повноважень.

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку забороняється [2].

Для забезпечення охорони й організації раціонального використання тваринного світу проводиться державний облік тварин та облік обсягів їх добування, а також ведеться державний кадастр тваринного світу, який містить систематизовану сукупність відомостей про географічне поширення видів (груп видів) тварин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх перебування і сучасного господарського використання та інші необхідні дані [3].

Охороні диких тварин присвячена також Конвенція «Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення», яка була підписана у Вашингтоні 3 березня 1973 року.

Торгівля тваринами і рослинами, вилученими з дикої природи, набула загрозливих масштабів. Конвенція передбачає заборону або суворий контроль міжнародної торгівлі та інших пересувань через митні кордони країн найбільш рідкісних і цінних видів тварин та рослин. Торгівля цими видами дозволяється при наявності дозволу, спеціально визначеного кожною країною, та підтвердження законності їх набуття. У випадку відсутності відповідного дозволу зразки, що потрапляють під дію Конвенції, можуть бути затримані або конфісковані митними органами країн, через митні пункти яких вони провозяться [3].

Сьогодні дозволи на ввезення тварин в Україну та вивезення за її межі здійснюються Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

Підписуючи зазначені Конвенції, світова спільнота виходила з того, що народи і держави повинні бути головними захисниками дикої фауни і флори.

Список використаних джерел:

1. Про тваринний світ. Закон України від 13 грудня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №14. Ст.97.
2. Екологічне право України. Загальна частина. навч. Посіб за заг. ред. О. М. Шуміла. Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 292 с.
3. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення. За ред. Г.І. Балюк. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

Пилипець М. Я.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верба-Сидор О. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ

Одним із основних напрямів діяльності органів законодавчої влади України є удосконалення законодавства у сфері виконання судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів. Примусове виконання таких рішень покладено на державних та приватних виконавців. Своєю діяльністю вони покликані поновлювати порушені права осіб, забезпечувати невідворотність юридичної відповідальності. Якість примусового виконання рішень демонструє рівень дієвості механізму правового регулювання. Від неї безпосередньо залежить рівень правової свідомості громадян, юридична цінність рішень, які ухвалюються від імені держави. Особливого значення має діяльність приватних виконавців з огляду на членство української держави у міжнародних організаціях.

Удосконалення та становлення сучасних інституційних принципів – діяльності державних та приватних виконавців покликані забезпечувати процес формування ефективного механізму примусового виконання рішень в Україні.

З метою розкриття окресленої теми звернемося до загальнотеоретичних положень стосовно поняття принципів права. Так, принципи права – це керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства й визначають зміст і спрямованість правового регулювання [1, с. 10].

Принципи права можуть застосовуватися у вирішенні конкретних юридичних справ, наприклад, за необхідності застосування аналогії права як засобу подолання прогалин у праві. Принципи права дають змогу повною мірою реалізувати задум законодавця, спонукаючи правозастосовувачів діяти не тільки у точній відповідності до букви закону, а й відповідно до його духу. Вони є критерієм відповідності позитивного законодавства праву як державній волі суспільства. Принципи є джерелом права, забезпечуючи правове регулювання суспільних відносин у разі виявлення прогалин у чинному законодавстві і дозволяючи, тим самим, уникнути «мовчання права» [2, с. 9].

Отже, принципи діяльності державних та приватних виконавців – це керівні засади їхньої діяльності при примусовому виконанні рішень.

У науковій літературі існують різні критерії класифікації принципів діяльності виконавців. Для прикладу, звернемося до класифікації принципів діяльності виконавців науковцем С. Соване, який виокремлює такі принципи як: 1) процедурні – принципи виконавчого провадження, а саме: законності, верховенства права, обов'язковості вимог виконавця, своєчасності, неупередженості, недопущення зловживання своїми правами, тощо; 2) статусні – принципи державної служби: демократизму служби, підзвітності та підконтрольності, державної дисципліни, соціального та правового захисту, персональної відповідальності, професіоналізму й компетентності, невідворотності відповідальності держави та державного виконавця за заподіяну ним шкоду; 3) державно-управлінські – принципи державного управління: взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, територіальності, структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень, інноваційних упроваджень та ін. [4].

Науковець, на нашу думку, доцільно розділяє принципи на вищезазначені види, оскільки це сприяє більш чіткому розумінню та з'ясуванню їхньої сутності. Проте, зі запровадженням інституту приватних виконавців така класифікація не в повній мірі відображає діяльності приватних виконавців.

Державні та приватні виконавці у своїй діяльності керуються положеннями Конституції України, Закону України «Про виконавче провадження», Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» та міжнародно-правовими актами.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців здійснюється з дотриманням принципів:

- 1) верховенства права;
- 2) законності;
- 3) незалежності;
- 4) справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 5) обов'язковості виконання рішень;
- 6) диспозитивності;
- 7) гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами;
- 8) розумності строків виконавчого провадження;
- 9) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями [3].

У ч. 2, ч. 4 ст. 6 вищезгаданого Закону зазначається, що державний виконавець та приватний виконавець повинні здійснювати свою професійну діяльність сумлінно, не розголошувати в будь-який спосіб професійну таємницю, поважати інтереси стягувачів, боржників, третіх осіб, не принижувати їхню гідність, а також зобов'язані вживати всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання чи усунення конфлікту інтересів [3].

У законодавстві визначено принципи діяльності державної виконавчої служби та приватних виконавців, які, на нашу думку, є продубльованими з інших нормативно-правових актів, що не є доцільним. Тому варто внести зміни до законодавчих актів та закріпити принципи комплексного міжгалузевого інституту виконавчого провадження, які безпосередньо будуть сприяти ефективнішому примусовому виконанню рішень державними чи приватними виконавцями.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Вид. 9-те зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.
2. Лаврусь С. Ю. Реалізація принципів права в юридической практике. URL:<https://www.dissercat.com/content/realizatsiya-printsipov-prava-v-yuridicheskoi-praktike/read>
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.
4. Соване С. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби України URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_01.

Татусько Д. Р.,

здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Лепіш Н. Я.,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ЗАКОНОПРОЄКТУ «ПРО МЕДІА» ТА ЙОГО ЗНАЧНИЙ ВПЛИВ НА ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ

Справжній інформаційний кодекс України – так можна влучно охарактеризувати новий законопроект «Про медіа», який з кожним днем все більше набирає як позитивних, так і негативних висловлювань щодо змін у законодавстві. Безумовно, запровадження вищевказаного закону має певні свої порушення, адже згідно ст. 85 Конституції України конкретно зазначено предмет, чим саме займається Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, а саме – радіо та телебачення. Це не має відношення до різних Інтернет – ЗМІ та друкованої преси [1]. Це стосується того, що в нашому Основному законі чітко прописано, що «виключно законами України визначено засади утворення і діяльності політичних партій, громадських

об'єднань та засобів масової інформації». Але чому деякі наші політики відмовляються від чіткого визначення «засоби масової інформації»? Яких змін очікувати від прийняття закону? І чи справді нам загрожує наступ на свободу слова?

Спочатку потрібно звернути увагу на те, що поняття «медіа» є зовсім не новим терміном. Він несе свій початок від латинського слова *medium*, тобто – посередник, середина. Загалом, поняття містить у собі практично всі засоби комунікації, які необхідні для передачі інформаційного повідомлення: текст, музику або зображення. Відразу структуроване питання: Чим медіа відрізняється від ЗМІ? Доволі логічне цьому пояснення, оскільки поняття «ЗМІ» вживається в нашому суспільстві значно довше, проте люди практично розуміють, що входить до цього поняття та об'єднують це в значенні з медіа. Зважаючи на відмінність, ЗМІ мають на увазі як спосіб або сам механізм передачі різної інформації, а медіа – визначають як посередника та самого учасника комунікації. На сьогодні наші певна категорія політиків однозначно хочуть відмовитися від такого терміну, як «ЗМІ», оскільки переконані, що значення «медіа» має більш широке пояснення, яке охоплює все [2].

Новий законопроект «Про медіа», який зареєстрований 27.12.2019 № 2693 встановлює, що закон «спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності в сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа» [3].

Тому, із запровадженням цього закону існує безліч міфів, в них необхідно розібратися. Одним із помилкових припущень є те, що Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, неважливо чи це медіа чи ні, зможе самовільно блокувати будь-кого або те, що також відбуватиметься скасування реєстрації без поважних причин. Насправді, якщо «зануритись» далі наших новин, можна ствердити, що Нацрада не в праві самостійно позбавляти когось ліцензії чи реєстрації. Ці повноваження притаманні суду, в якому державний орган має структурно довести систематичне порушення законів з їхнього боку. Щодо ліцензування та чи обов'язково всім цього дотримуватись також є поправки. Відповідно до проекту закону різні онлайн – медіа, або будь-які особи, які працюють в мережі Інтернет мають право на свій власний розсуд обрати – чи реєструватись їм саме у якості медіа чи ні. Лише у період російської агресії реєстрація для друкованих медіа – обов'язкова [4].

Неузгодженість термінології законопроекту і нашої Конституції, як вже вище зазначалось, також є досить важливим фактором. Не слід забувати, що Конституція має найвищу юридичну силу і потрібно слідувати їй, а не створювати свої нові терміни. Як приклад – «державні органи» та «органи влади», в той час як наш Основний закон трактує лише «орган державної влади». Важливо спиратись на приписи Конституції, а не вносити різні зміни

до неї через «неузгодженість з ново-ухваленими законами». Досить цікавим та, мабуть, приємним фактом є те, що законом передбачено на законодавчому рівні заборону щодо поширення на території держави закликів до насильницької зміни, повалення конституційного ладу України, розв'язування чи ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, у тому числі визнання правомірною окупації території України, заперечення територіальної цілісності України [5].

Головним із запровадженням цього законопроекту є те, які онлайн – ресурси вважатимуться саме як медіа. Що їх чекає, чого вони повинні дотримуватися та які будуть створені окремі для них правила. Найбільш притаманні ознаки цьому будуть проявлятися у декількох способах. Для того, аби певний ресурс був віднесений до онлайн – медіа необхідне певне розповсюдження інформації на визначене або необмежене коло осіб, канал поширення такої інформації та відповідно редакційний контроль за донесенням інформації. Не слід забувати, що до онлайн – медіа не відносяться аудіовізуальні медіа на замовлення, тобто онлайн – кінотеатри, фізичні особи, які мають на меті розповсюдити масову інформацію лише для своїх певних потреб та сайти щодо господарської діяльності. Не можна не віднести до одних із головних критеріїв створення цього проекту як захист неповнолітніх від різного Інтернет – контенту. Тут якраз відіграє роль онлайн – медіа в тому, щоб забезпечити належне попереднє інформування про потенційну загрозу для дітей, яка може завдати значну фізичну, психічну або моральну шкоду. Відповідно, аби усунути такий контент буде спрацьовувати орган спільного регулювання [6].

Без змін залишається цензура. Вона і в подальшому залишається забороненою. Проте, у проекті немає чіткого значення про яку цензуру йдеться – з боку власників засобу масової інформації чи держави. Недопущення незаконне втручання у діяльність ЗМІ з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, політичних партій також залишається актуальною настановою.

За порушення нових правил будуть застосовані санкції, передбачені законодавством. В залежності від типу порушення будуть накладатися як штрафи, в яких передбачено від 5% до 25% з розміру ліцензійного збору, так і серйозніші покарання – заборона поширення медіа на території України. Як зазначив відомий український адвокат Олег Горецький: «Закон має встановити європейські стандарти в українському медійному середовищі. «Положення закону мають повністю створити умови протидії корупції і монополізації інформаційного простору, посилити відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері медіа» [7]. Тому, у зв'язку з набранням чинності закону «Про медіа» пропонується визнати такими, що втратили чинність, закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про порядок висвітлення діяльності органів

державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» та внести низку змін у чинні кодекси та закони України [8].

Досліджуючи цю актуальну тему та спостерігаючи за щоденними новинами щодо цього законопроекту варто підкреслити, що такий важливий законопроект потрібно виносити в першу чергу на суспільне обговорення, оскільки він стосується свободи слова та права кожної людини на інформацію. Про це говорить ч. 2 ст. 34 Конституції України, де передбачено право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб та ст. 32 Конституції України передбачає право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Новий закон, безумовно, потрібний, якщо він базуватиметься на рівності всіх сторін, справедливості та прозорості, а не на брехні, меркантильності та знищенні влади. Вдала цитата нашого політичного діяча В. Винниченка: «Бути українцем – це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування». Тому не зупиняймося боротись за справедливість, за дійсність, на наше досконале майбутнє і зовсім скоро розквітне наша країна зі справжніми українцями, із щирими людьми, без бід та неспокою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Україна, 1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Яка різниця між ЗМІ та медіа? *Школа комунікацій*: веб – сайт. URL: <https://bazilik.media/shcho-take-media/>
3. Про медіа: Проект Закону від 27.12.2019 № 2693 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812
4. Потураєв М. Без емоцій та «страшилок». Що насправді у законопроекті про медіа? *Українська правда*. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/07/3/7258030/>
5. Помазанов А. Законодавче забезпечення свободи слова чи додаткові важелі державного контролю? *Українська правда*. 2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/02/14/7240474/>
6. Хто такі онлайн – медіа в законопроекті про медіа? *Національна рада з питань телебачення і радіомовлення*: веб – сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/hto-taki-onlajn-media-v-zakonoprojekti-pro-media/?fbclid=IwAR0uMevRYJZTB3TCBsa8mgroWdOUyC7GEKhV5sjpxqO-siG8gb3rFql66oo>
7. Медійний закон: життя без цензури, але із певним табу. *Мультимедійна платформа іномовлення України*: веб – сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3031243-medijnij-zakon-zitta-bez-cenzuri-ale-iz-pevnimi-tabu.html>

8. Про медіа в Україні: Висновок до проекту Закону України від 17.01.2020 № 2693-1 (Одержаний ВР України). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XI01165A>

Хоміщак Н. І.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ВІД ПЛАГІАТУ

З розвитком суспільства і технологій зростає і проблема копіювання «чужих» думок, адже ми маємо інформацію, яка знаходиться в загальному доступі. Тому тема плагіату потребує детального дослідження.

Так, плагіат це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1].

У Літературознавчому словнику-довіднику плагіат визначено як умисне привласнення авторства на чужий твір літератури, живопису, науки тощо загалом або на його частини [2].

Плагіат є однією з глобальних проблем сучасної сфери інтелектуальної, творчої діяльності як у вітчизняній, так і зарубіжній практиці. Негативний вплив плагіату полягає в тому, що порушуються права та інтереси творців, винахідників, суттєво знижується якість та результативність наукової діяльності, відбувається нецільове використання державних коштів, які виділяються з метою фінансування проведення фундаментальних та прикладних досліджень, завдаються чималі збитки суб'єктам господарювання, знижується якість підготовки майбутніх фахівців у різних галузях знань. Крім того, привласнення авторства є також одним із проявів неетичної поведінки в професійній сфері, зневажливого ставлення до чужої інтелектуальної, творчої праці. Усталений підхід до плагіату виключно як до порушення прав інтелектуальної власності потребує нового переосмислення, адже внаслідок плагіату порушуються також права та інтереси користувачів, суспільства, держави [3].

Варто зазначити також, що не є плагіатом опублікування анонімного твору під власним іменем, оскільки в цьому випадку на анонімний твір авторське право не поширюється [4]. Тому важливим моментом є знання

законодавства, щоб не порушувати норм. А у випадку запозичень авторів, дотримуватись належної форми оформлення.

Щодо цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату, то він полягає у застосуванні передбачених чинним законодавством способів припинення порушення, відновлення порушених прав правоволодільців, притягнення порушників до відповідальності за привласнення авторства [5, с.30].

Залежно від суб'єкта, який вживає заходів з виявлення та припинення плагіату, цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату може бути поділено на: безпосередній і опосередкований. Безпосередній захист здійснюється творцем або його правонаступниками, право авторства якого порушено внаслідок плагіату. А опосередкований – здійснюється уповноваженими суб'єктами без відома автора і спрямований переважно на недопущення порушень вимог законодавства. На відмінну від безпосереднього захисту, опосередкований захист не передбачає застосування способів цивільно-правового захисту прав творця, оскільки його метою є припинення порушення вимог законодавства, забезпечення публічних інтересів. Попри це, внаслідок припинення незаконних дій плагіатора з неправомірного привласнення чужих результатів інтелектуальної, творчої, наукової діяльності припиняється і порушення прав правоволодільців [6, с. 138].

Суб'єктів які здійснюють опосередкований захист, ділять на дві категорії: суб'єкти приватного права (редакції наукових видань, засоби масової інформації, громадські спілки, об'єднання художників, письменників); уповноважені державні органи та установи (Міністерство освіти і науки України щодо контролю за якістю дисертаційних робіт, спеціалізовані вчені ради) [4, с. 138].

Таким чином, враховуючи особливості і специфіку відносин, цивільно-правовий захист від плагіату здійснюється правоволодільцями самостійно або шляхом звернення до відповідних суб'єктів приватного права чи до органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України № № 3792-ХІІ від 23 грудня 1993. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

2. Літературознавчий словник–довідник /За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007. С. 536.

3. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату. дис...док. юр. наук. 12.00.03. Одеса, національний університет «Одеська юридична академія» 2015р. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2749/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%93.%D0%9E..pdf?sequence=5&isAllowed=y>

4. Політика України щодо плагіату // nbuviar:веб-сайт. URL:http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1674:politika-ukrajini-shchodo-plagiatu&catid=8&Itemid=350.

5. Новицька Н.Б. Сучасний стан захисту авторського права від плагіату в мережі інтернет. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*, 2019. Вип. 1 с30.

6. Ульянова Г.О Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату Національного університету «Одеська юридична академія». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016 р. с. 136-139.

Цьона С. Ю.,

здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Конституційним правом споживачів в Україні є захист своїх прав з боку держави. Такий захист передбачено, зокрема, ст. 42 Конституції України, яка захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

В Україні, в одній із перших країн пострадянського простору, було прийнято Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року. Проте це не стало поштовхом для винесення питання захисту прав споживачів на якісний європейський рівень. Адже, окрім прийнятих законів, необхідно створювати передумови для їх ефективного застосування й утілення в життя. У сучасному суспільстві людина щодня вступає у цивільні правовідносини, стикається з укладенням різного роду договорів, але найчастіше це – договір купівлі-продажу речей, товарів, послуг [7].

Згідно п. 22 ст.1 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [3].

У ст. 4 цього Закону та ст. 39 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року визначено, що споживачі, можуть задовольняти власні потреби, через надані їм права. Вони мають право на:

- захист своїх прав державою;
- належну якість продукції (товарів) та обслуговування (робіт, послуг);
  - безпеку продукції;
- гарантований рівень споживання;
  - необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
  - обслуговування державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції);
  - відшкодування збитків, завданих товарами неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами);
- звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;
- об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

Аналізуючи права споживачів, слід зазначити, що держава забезпечує споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності [3; 2]. Хоча й ніби правовий аспект захисту і передбачений законодавством, проте через юридичну необізнаність споживачів щодо правильного користування їхніми правами і умінням відстоювати власні інтереси, простежується часте недотримання і порушення прав споживачів.

Як зазначає М. Медончак, основні проблеми, завдяки яким відбувається порушення справ споживачів є: недосконалість нормативно-правової бази чинного законодавства; наявність корупції серед ешелонів державної влади, що здійснюють контроль за виконанням і дотриманням законодавства про захист прав споживачів; відсутність прозорого й ефективного механізму захисту прав споживачів; низький рівень інформаційно-просвітницької та правової роботи серед населення щодо роз'яснення норм і положень законодавства з питань захисту прав споживачів і забезпечення надання практичної допомоги споживачам у разі порушення їхніх прав; відсутність належних умов для реалізації громадянами-споживачами своїх законних інтересів і прав на території України [5].

У зв'язку з інтеграційними процесами України в Європейський Союз (далі – ЄС), ключовою вимогою стало приведення до європейського рівня усі сфери суспільного життя та оновлення національного законодавства.

Яскравим прикладом цього є скасування від 6 березня 2019 року Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» книг відгуків і пропозицій. Це повинно було б призвести до європейської системи комунікації між споживачами та представниками бізнесу, оскільки у більшості країн ЄС таких книг уже не існує, а є створенні електронні платформи для звернень громадян [4].

Однозначно створення таких платформ в Україні спростить можливість громадян висловити власну думку щодо належного продажу товарів, надання послуг, робіт юридичними особами та фізичними особами – підприємцями, також зменшить фінансові витрати на ведення таких «книг відгуків і пропозицій». Але слід зазначити, що на сьогодні існує ще одна не менш важлива проблема, а саме, не усі громадяни нашої країни мають сучасні електронні пристрої та не усі населені пункти України забезпечені безперебійним доступом до мережі Інтернет, а у такому разі скасувавши «паперові» книги відгуків і пропозицій, законодавець обмежив можливість реалізувати дане право споживачами.

У процесі інтеграції у 2015 році Указом Президента України було затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» провідне місце зайняли реформа системи захисту прав споживачів. Споживча громадськість стала рушійною силою у просуванні реформи системи захисту прав споживачів, адже саме споживачі є головними інвесторами в своїй країні. Очікуваннями споживчої спільноти від проведення даної реформи є: відновлення довіри до дій влади, підтримка легального добropорядного бізнесу, створення Кодексів доброчесної практики; превентивний підхід до захисту прав споживачів; гарантії додержання прав споживачів всіма учасниками ринку; запровадження дієвих механізмів співпраці громадських організацій споживачів з державою, бізнесом; модернізація законодавчого забезпечення; створення системи розгляду звернень та скарг з відновленням порушених прав та компенсації завданої шкоди; розвиток досліджень показників безпечності та споживчих властивостей; створення незалежних експертних, дослідницьких організацій; проведення та запровадження результатів наукових досліджень; створення ефективної системи інформування, консультування споживачів; споживча просвіта та освіта на всіх рівнях [6].

З вище зазначеного можна зробити висновок, що питання захисту прав споживачів в Україні є однією із найважливіших проблем сьогодення. Не зважаючи на велику кількість законодавчих актів, які врегульовують дане питання, проблеми щодо порушень таких прав все-таки є поширеним явищем. Для розв'язання цих проблем необхідно модернізувати чинне законодавство з питань захисту прав споживачів та здійснювати контроль за його виконанням;

створити прозорий і ефективний механізм захисту прав споживачів. Окрім, можливості отримання громадянами інформації на урядовій «гарячій лінії» за номером 1545, необхідно проводити серед населення так звані тренінги, інструктажі, на яких роз'яснюватимуться усі їхні права як споживачів та надаватимуться поради щодо уникнення і запобігання порушення цих прав. Започатковуючи електронні платформи для звернень громадян, необхідно передбачити їх дієвість і надійність, тобто створити їх так, щоб продавець товарів, робіт, послуг не мав можливості вносити свої зміни у звернення громадян, які надійшли «видаляти їх», оскільки зараз залишається надіятися лише на добросовісність представників бізнесу, які справді дослуховуються до скарг і пропозицій населення.

Адаптування національного законодавства з питань захисту прав споживачів до європейського сприятиме реалізації актуальних в цій сфері прав, а саме: право на «здорове» довкілля, вибір та інформацію, безпеку та якість товарів і послуг.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 05.11.2020).
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення 05.11.2020).
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення 05.11.2020).
4. Про внесення змін до Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 168: URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-dku-provadhennya-torgovelnoyi-diyalnosti-ta-pravil-torgovelnogo-obslugovuvannya-na-rinku-spozhhivchih-tovariv> (дата звернення 05.11.2020).
5. Парасюк М.В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. *Наук. вісник УжНУ, Серія Право*. 2017. Випуск 44. Том 1. С. 101-104.
6. Притульська Н.В., Бородачова Н.В. Захист прав споживачів: пріоритетні вектори розвитку. зб. матеріалів II Міжнар. наук.- практ. Інтернет-конф. Київ, 2019. С. 28-30.
7. Юнін О.С., Журавель В.В. Розвиток приватно-правових відносин у контексті захисту прав людини. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.- практ. конф. Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 310-311.

Шкрібинець А. І.,
здобувач вищої освіти
кафедри права, економічного факультету
(Львівський національний аграрний університет)

Науковий керівник:
Руданецька О. С.,
в.о. доцента кафедри права економічного факультету,
кандидат юридичних наук
(Львівський національний аграрний університет)

МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним із основних напрямків державної політики України є реалізація комплексу заходів, спрямованих на охорону дитинства [1]. Впродовж останніх років в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості усиновлення за участю іноземців. Водночас при цьому виникає низка проблемних питань, які потребують вирішення в науковому та правовому аспектах. Окремі питання міжнародного усиновлення досліджувались у працях В.А. Рясенцева, І.А. Зіміної, О.О. Дюжевої, С.А. Абрамової, Ю.С. Червоного та інших правників. Проте низка актуальних проблем удосконалення нормативно-правового законодавства у сфері міжнародного усиновлення та аналіз перспектив подальшого розвитку сімейно-правових норм, які регулюють усиновлення дітей в Україні іноземними громадянами, на наш погляд, є недостатньо дослідженими.

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні міжнародне право покладає на державу походження дитини та державу, в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до Декларації про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях «урядам необхідно розробити політику і законодавство та встановити належний нагляд за дотриманням прав дітей, яких всиновлюють за кордон. Усиновлення за кордон повинно, по можливості, проводитися лише у випадку, якщо у відповідних країнах вжиті подібні заходи» [2]. Згідно ст.24 Закону України «Про охорону дитинства», лише за умови неможливості влаштувати дитину в рідному середовищі, приймається рішення про міждержавне усиновлення. Отже, держава самостійно регулює співвідношення понять «національне» та «міждержавне», що й рекомендує Конвенція всім країнам-учасникам.

Законодавством України встановлені обов'язкові вимоги, що слід брати до уваги при здійсненні усиновлення з іноземним елементом, а саме:

1) іноземці зможуть усиновити українську дитину лише у тому випадку коли вичерпаються національні можливості її влаштування в сім'ю;

2) переважне право на усиновлення дитини-громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини, громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги, подружжя;

3) для здійснення усиновлення іноземцями дитина має пробути не менше одного року на обліку у урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини;

4) іноземні громадяни не можуть всиновлювати українських дітей віком до одного року. Оскільки інтереси дітей-сиріт може захистити лише держава в особі своїх органів: органи опіки і піклування, Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини, при Міністерстві у справах сім'ї, молоді та спорту, дитячі будинки тощо, тому процедура усиновлення, обтяженого іноземним елементом, як слушно зазначають фахівці, здійснюється лише в судовому порядку.

Серед уніфікованих актів у сфері міжнародного усиновлення варто звернути увагу на Гаазьку конвенцію про захист дітей та усиновлення 1993 р., Гаазьку конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується та визнання рішень про усиновлення 1965 р., Мінську конвенцію про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р., Міжамериканську конвенцію про колізії усиновлення неповнолітніх 1994 р., Європейську конвенцію з усиновлення дітей 1967 р., Кодекс Бустаманте 1928 р. та інші.

Правове регулювання відносин усиновлення з іноземним елементом в Україні здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, міжнародних договорів, що визначають правові стандарти з усиновлення. Європейська конвенція з усиновлення дітей та Гаазька конвенція про захист прав дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення не ратифіковані Україною на даний момент, що створює низку проблем при вирішенні цього питання [3, с.407–412].

Гаазька конвенція про міжнародне усиновлення базується на основоположних принципах у сфері міжнародного усиновлення, що передбачені Конвенцією ООН про права дитини, але разом з тим у ній були закріплені й нові правила усиновлення (визнання усиновлення та його правові наслідки, співвідношення норм конвенції з нормами національного законодавства та нормами міжнародних договорів, та інші). Конвенція акцентує увагу на недопустимості отримання матеріальної вигоди будь-якими суб'єктами в процесі здійснення діяльності, направленої на виникнення, зміну чи припинення правовідносин у сфері міжнародного усиновлення. Відповідно до механізму, запропонованого Гаазькою конвенцією про захист дітей та співробітництво держав щодо міждержавного усиновлення 1993 року, процедура міжнародного усиновлення складається з трьох головних етапів:

а) визначення можливості бути усиновлювачами;

б) визначення можливості бути усиновленим;

в) визначення того, які пари кандидатів в усиновлювачі і дітей, що можуть бути усиновлені, найбільш підходять один одному за більшістю

характеристик. Законодавство України не містить критеріїв оцінки можливості бути усиновлювачами для іноземних громадян. На них поширюються загальні вимоги ст.211 Сімейного кодексу України до усиновлювачів.

Відповідно до Постанови Кабміну України від «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей», іноземці, які бажають усиновити дитину в Україні, повинні подати до Центру з усиновлення та суду «висновок, виданий компетентним органом країни проживання, що підтверджує їх можливість бути усиновлювачами...» [4]. Аналогічне положення міститься в п. 3 ст.252 ЦПК щодо переліку документів, які подаються іноземцями до суду разом із заявою про усиновлення. Ця норма фактично перекладає обов'язок оцінки придатності подружжя чи особи до усиновлення з компетентних органів в Україні на компетентні органи країни проживання кандидата в усиновлювачі. В нашій державі концепція усиновлення як форма захисту дитинства ще не ствердилася в суспільній свідомості, усиновлення продовжує розглядатися як фікція біологічного батьківства. Така родинно-орієнтована концепція має наслідком те, що в нашій країні фактично відсутній належний механізм оцінки психологічної придатності усиновлювачів до усиновлення. Натомість у тих країнах, громадяни яких всиновлюють найбільшу кількість дітей з України (США, Італія та Франція), переорієнтація усиновлення на захист дитинства призвела до встановлення жорсткого механізму відбору усиновлювачів, який передбачає оцінку їхніх фізичних, психічних та емоційних здібностей бути батьками.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14#Text>.
2. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях. Генеральна Асамблея ООН № 41/85 від 03.12.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_131#Text.
3. Кухар А.О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення. *Держава і право. Юрид. і політ. науки*. 2010. Вип. 48. С. 407–412.
4. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова Кабінету Міністрів України № 475 від 01.06.20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>.

Шостак К. Р.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

САМОЗАХИСТ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Право кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами є одним з основних прав людини і громадянина, передбачене Конституцією України. Цивільний кодекс України, слідуючи конституційному положенню, так само зазначає, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Захист цивільних прав – це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої правомочній особі шкоди.

Можливість самозахисту цивільних прав передбачена статтею 19 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка встановлює, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахист визначається як застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [1].

Застосування самозахисту має відповідати наступним вимогам:

1. Обраний особою спосіб самозахисту не має суперечити закону на моральним засадам суспільства.

2. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, тобто самозахист розглядається як:

- 1) дія, що протидіє порушенню і здатна заподіяти шкоду суб'єкту;
- 2) право на самозахист як забезпеченої можливості вчинення такої дії.

В аспекті права на самозахист розглядає відповідне явище О.І. Антонюк, яка визначає його як можливість у разі порушення свого цивільного права або інтересу, цивільного права чи інтересу іншої особи, виникнення реальної

загрози такого порушення застосувати доцільну та адекватну протидію, яка не заборонена законом і не суперечить моральним засадам суспільства та спрямована на попередження або припинення цього порушення чи ліквідацію його наслідків [2].

Для особи право на захист полягає у можливості використання в межах, визначених законом, засобів самозахисту, а також у можливості звернення до відповідного державного, самоврядного чи громадського органу або уповноваженої особи за захистом свого цивільного права чи інтересу. Для самозахисту як способу захисту цивільних прав характерним є те, що особа захищає свої цивільні права та інтереси своїми власними діями. Іншими словами, це – захист без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права [3].

Самозахистом не визнається здійснення заходів щодо охорони свого майна, звернення до третіх осіб, які надають послуги із забезпечення схоронності майна чи безпеки особи. Самозахистом є лише перешкоджання будь-яким третім особам, які неправомірно посягають на цивільні права, заподіяння шкоди цивільним правам та інтересам інших осіб тощо.

Самозахист може мати місце з боку як фізичної, так і юридичної особи.

Як визначає Берестова І.Е., самозахист допускається за таких умов: а) має місце порушення цивільного права або небезпека його порушення; б) існує необхідність припинення (попередження) порушення власними силами; в) заходи самозахисту адекватні ступеню небезпеки правопорушення, тобто заподіяння шкоди порушнику чи іншій особі має бути санкціонованими законом, не виходити за межі дозволеного. Що ж стосується кола об'єктів, які можуть бути захищені за допомогою самозахисту, то згідно із ч. 5 ст. 55 Конституції України та ч. 1 ст. 19 ЦК України особа може захищати будь-які права, коло яких не обмежується [4].

Обрання того чи іншого способу здійснення самозахисту належить особі, яка здійснює протидію порушенню належних їй або іншій особі суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, які на цей момент уже порушено чи наявна загроза їх порушення в майбутньому. Науковець Азімов Ч. Н. визначав, що під способом самозахисту необхідно розуміти порядок здійснення протидії протиправним діям чи бездіяльності правопорушника, закріплений актами цивільного законодавства, положеннями договору або не визначений нормативно, що підлягає застосуванню особою відповідно до закріплених законодавством умов правомірності здійснення права на самозахист без звернення до відповідних юрисдикційних органів. Способами самозахисту є:

1) необхідна оборона – полягає у завданні шкоди правопорушнику з метою припинити правопорушення і захистити власний інтерес;

2) завдання шкоди у стані крайньої необхідності – припускає завдання шкоди особі з метою відвернення небезпеки, за умови, що завдана шкода менша, ніж та, яка загрожувала;

3) притримання майна кредитором – є способом самозахисту і одним із

способів забезпечення виконання зобов'язання. Притримання речі допускається, доти, доки зобов'язання не буде виконане.

4) інші засоби, не заборонені законом [5].

В свою чергу, А. Негода, на підставі аналізу наукових позицій щодо самозахисту зазначає, що у літературі до способів самозахисту відносять:

1) фактичні дії (необхідна оборона, крайня необхідність);

2) фактичні дії та утримання;

3) заходи оперативного впливу;

4) фактичні дії та заходи оперативного впливу;

5) фактичні заходи та заходи оперативного впливу, включаючи притримання [6].

Таким чином, під самозахистом розуміють певні дії фактичного та(або) юридичного характеру із визначеними межами реалізації, що вчиняються з метою протидії наявному правопорушенню чи недопущення його вчинення у майбутньому, його припинення та/або ліквідації його наслідків, власними зусиллями. Для самозахисту як способу захисту цивільних прав характерним є те, що особа захищає свої цивільні права та інтереси своїми власними діями. Аналізуючи вищесказане, можна дійти висновку, що право особи на самостійний захист своїх прав та інтересів є невід'ємною частиною правомочностей суб'єктивного цивільного права суб'єктів приватного права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Відомості Верховної Ради України: Кодекс від 16 січня 2003 року №435-IV, редакція від 16 жовтня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.11.2020 року).

2. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: // спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Х., 2004. 20 с.

3. Кирилюк Д.В. Способи захисту прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин іпотеки незавершеного будівництва. *Наше право*, 2014. № 5. С. 145-151.

4. Берестова І.Е. Способи самозахисту цивільних прав: окремі аспекти. *Приватне право і підприємництво*. 2010. С. 10–12.

5. Азімов Ч.Н. Здійснення самозахисту в цивільному праві. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 2. С. 135–141.

6. Негода О.А. Самозахист прав та інтересів дитини за цивільним та сімейним правом. *Держава і право*, 2009. Вип. 46. С. 388–393

Шукалович Б. В.,
здобувач вищої освіти юридичного факультету
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Лепіш Н. Я.,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Світові глобальні проблеми зумовлюють об'єднання міжнародних зусиль для їх вирішення. Освіта будучи посередником у зближенні співробітництва багатьох країн зазнає постійного впливу світових інтеграційних та глобалізаційних процесів. Державна освітня політика піддається постійному оновленню відповідно до нових світових тенденцій розвитку освітньої сфери.

Інтеграція неодмінно пов'язана і з таким світовим процесом як глобалізація. Економісти вважають, що інтеграція є передумовою глобалізації [1, с.125]. На нашу думку, саме глобалізаційні процеси стають поштовхом для інтеграції. Погоджуємось із науковцями, які вважають, що «Глобалізація – це суцільно динамічна перебудова світового порядку. Формується новий світовий порядок, у якому головними дійовими особами, суб'єктами соціально-економічної конкуренції виступають не національні держави, а транснаціональні корпорації, міжнародні урядові й неурядові організації» [2, с. 113].

Виклики, які делегують системі освіти новітні чинники суспільного життя, насамперед, глобалізація та інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин зумовили процес модернізації освіти. На модернізацію європейської освіти значною мірою вплинули також географічні та суспільно-економічні трансформації, які призвели до підвищення мобільності європейських громадян. Потреба європейського ринку праці в зрозумілих на міжнародному рівні кваліфікаціях поставила питання порівнювальності дипломів та стандартизації освітніх послуг [3, с.20].

Інтеграція України в європейську освітню спільноту це комплексний системний процес, що розповсюджується на різні галузі суспільного життя. Освітня політика Європейського союзу окреслила нові принципи національної освітньої політикою і поставила нові завдання перед державною політикою загалом і у сфері освіти зокрема.

Для України певним орієнтиром для нових векторів державної освітньої політики стали положення Лувенського комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в новому десятиріччі» (квітень 2009 р.).

Тут у розділі «Міжнародна відкритість» європейські заклади вищої освіти були закликані до подальшої інтернаціоналізації їх діяльності й участі в глобальному співробітництві з метою сталого розвитку. Було підкреслено, що транснаціональна освіта повинна регулюватися європейськими стандартами й керівними принципами для забезпечення якості, що застосовується у сфері європейського простору вищої освіти, а також відповідно до програми ЮНЕСКО / ОЕСР принципів для забезпечення якості в області транскордонної вищої освіти. Особлива увага в документі приділяється мобільності студентів, дослідників і співробітників як засобу підвищення: – якості програм та досягнень у галузі наукових досліджень; – зміцнення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти; – розвитку особистості та працевлаштування; – сприяння різноманіттю й потенціалу роботи з іншими культурами й мовного плюралізму, який лежить в основі багатомовних традицій ЄПВО, – збільшення співробітництва та конкуренції між вищими навчальними закладами.

Було висунуто вимогу, щоб у 2020 році, принаймні 20% тих, хто навчається в ЄПВО, могли пройти стажування або дослідження за кордоном. Були визначені практичні заходи для реалізації політики мобільності: – визнання наявної інфраструктури, статутів і правил прийняття на роботу, – забезпечення гнучкого дослідження шляхів навчання та активної політики в галузі інформації, – повне визнання досягнень досліджень, підтримка досліджень, і повна мобільність грантів і позик, необхідних вимог до навчання, – більш збалансований потік вхідних і вихідних студентів по всьому ЄПВО й поліпшення участі учнів із різних груп, – створення привабливих умов роботи та кар'єри, відкритий міжнародний набір для залучення висококваліфікованих викладачів і дослідників закладів вищої освіти, – адаптація структури кар'єри до сприяння мобільності викладачів, молодих дослідників та інших співробітників, – створення рамкових умов для забезпечення належного соціального забезпечення, пенсій і додаткових прав на пенсійне забезпечення для мобільних співробітників, при максимальному використанні існуючих правових рамок [4].

У Будапештсько-Віденській декларації про Європейський простір вищої освіти (березень 2010 р.) було зроблено висновок, що Болонський процес і, як результат, європейський простір вищої освіти спричинили значну зацікавленість у інших частинах світу і зробили Європейську освіту помітнішою на глобальному рівні. Тут також була підкреслена відданість зобов'язанням, прийнятим у Лувенському комюніке, і визначена настанова на подальше нарощування зусиль для активізації мобільності викладачів і студентів, покращення процесу викладання та навчання в закладах вищої освіти, підвищення можливостей працевлаштування випускників та забезпечення доступності вищої освіти [5].

Важливими документами, на наш погляд, на сучасному етапі розвитку європейської освітньої політики стало Бухарестське комюніке. Цей документ визнав, що бачення інтегрованого ЄПВО знаходиться в межах досяжного.

Структури вищої освіти в Європі тепер є більш сумісними та порівнюваними. Системи забезпечення якості сприяють побудові довіри, кваліфікації вищої освіти все більш визнані між кордонами, а участь у вищій освіті розширилася. Сьогодні студенти користуються більш широким спектром освітніх можливостей та стають усе більш мобільними. Визначивши основні цілі ЄПВО на наступні роки, Бухарестське комюніке встановило такі пріоритети діяльності: – забезпечення якісної вищої освіти для всіх; – розширення доступу до вищої освіти, що є передумовою суспільного прогресу та економічного розвитку; – покращення здатності до працевлаштування задля задоволення потреб Європи.

Міністри зазначили, що сьогоднішні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички й компетентності із сучасним спеціальними професійними знаннями, що надає можливість їм задовольняти більш широкі потреби суспільства та ринку праці. Також учасники заявили, що прагнуть покращити здатність до працевлаштування (*employability*) та особистий і професійний розвиток випускників протягом усієї їх кар'єри, що досягається шляхом покращення співпраці між роботодавцями, студентами та вищими навчальними закладами, особливо стосовно розвитку навчальних програм, що допомагають підвищити інноваційний, підприємницький та дослідницький потенціал випускників.

Важливим документом, у якому визначаються основні принципи і складові європейської стратегії інтернаціоналізації вищої освіти є доповідь Європейської комісії «Європейська вища освіта у світі» (2013). Тут інтернаціоналізація розглядається як можливість, яка може принести значні вигоди для Європи, для держав-членів і окремих закладів вищої освіти як із погляду їх внутрішніх потреб, потреб глобального розвитку талантів, так і відповідей на глобальні виклики і просування в глобальному освітньому просторі. У доповіді визначено ключові пріоритети для закладів вищої освіти та держав-членів у напрямі запровадження комплексних стратегій інтернаціоналізації.

В останньому документі «Болонського циклу» – Заява з зустрічі міністрів вищої освіти в Єревані (травень 2015 р.) – декларується відданість, на засадах відкритого діалогу, спільним цілям і зобов'язанням, які поклали на себе країни, що долучилися до Болонського процесу й побудови Європейського простору вищої освіти. Було окреслено плани та пріоритетні цілі до 2020 р. А саме створити ЄПВО, у якому спільні цілі будуть імplementовані в усіх країнах-членах для гарантування довіри до систем освіти країн-партнерів; у якому автоматичне визнання кваліфікацій втілене в життя так, що студенти та випускники можуть легко пересуватися по простору; де вища освіта ефективно допомагає будувати інклюзивні суспільства, засновані на демократичних цінностях та правах людини; і де освітні можливості дають компетенції та вміння необхідні для Європейського громадянства, інновацій та працевлаштування.

Отже на підставі аналізу основних документів, що визначають освітню політику у європейському просторі ми дійшли висновків, що стратегічні документи щодо європейської інтернаціоналізації вищої освіти мають загальний, «рамковий» характер і пропонують набір принципів, пріоритетів, загальних цілей і механізмів здійснення інтернаціоналізації. Конкретизація й обрання форм, методів та інструментів інтернаціоналізації здійснюється на рівні країн, закладів вищої освіти і викладачів, які мають обрати із них ефективні для себе, виходячи із чіткого розуміння своїх потреб, можливостей і пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Вітер І. Вплив глобалізації на європейські інтеграційні процеси. *Антологія творчих досягнень*. К.: ІСЕМВ НАН України, 2004. Вип. 1. С. 125-131.
2. Кавалеров А.І. Євроінтеграція: Болонський процес і Україна: монографія. А. І. Кавалеров, В. І. Ворніков. О.: Астропринт, 2012. 231 с.
3. Десятов Т.М. Національні рамки кваліфікацій у країнах ЄС: порівняльний аналіз: наук.-метод. посіб. К.: «Артек», 2008. 263 с.
4. Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009р.) URL: http://ipehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/leven_luven-lyanevske_komyunike
5. Про створення Європейського простору вищої освіти: Будапештсько-віденська декларація (Будапешт та Відень, 11-12 березня 2010р.) URL: http://ipehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/budapeshtsko-videnska_deklaraciya

ЗМІСТ

Красницький І. В. Вступне слово	3
Андрусів У. Б. Особливості укладення договорів страхування у галузі туризму	5
Батенчук М. М. Окремі процесуальні неузгодженості положень ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі»	9
Боєру В. С. До питання приведення назви професії державного і приватного виконавця у відповідність їхнім повноваженням	12
Будько В. С. Примусове виконання судових рішень про виселення, вселення у період пандемії коронавірусу	16
Бутинська Р. Я. Європеїзація трудового права України: постановка проблеми	19
Верба-Сидор О. Б. Чи дієва українська система примусового виконання рішень юрисдикційних органів у контексті захисту прав особи?	22
Вовк М. З. Застосування принципу «contra proferentem» при тлумаченні умов цивільно-правових договорів	26
Воробель У. Б. Правові наслідки неподання позивачем витребуваних судом доказів: альтернативні варіанти дії суду за правилами цивільного судочинства України	29
Гамалюк Б. М. Захист трудових прав працівників під час карантину	32
Гобечія І. Т. Цивільна правосуб'єктність окремих юридичних осіб публічного права у сфері надання правничих послуг	35
Годованець Ю. С. Приватно-правова природа дисциплінарної відповідальності працівників	38
Грабар Н. М. Окремі питання захисту права на донорство	41
Грищук А. Б. Запозичення досвіду зарубіжних держав щодо удосконалення та модернізації системи професійної підготовки державних службовців в Україні	44
Долинська М. С. До питання застосування окремих принципів латинського нотаріату в провадженні нотаріального процесу в Україні	48
Дутко А. О. До питання про правове регулювання сучасних біомедичних технологій	50
Заяць О. С. Правовий статус «уповноважених осіб» за законодавством України про публічні закупівлі	53
Зубачик Н. Б. Джерела правового регулювання інституту набувальної давності в Україні	55
Ільків Н. В. Інститут поновлення договору оренди земельної ділянки в системі гарантій прав сторін	57
Кадала В. В., Гузенко О. П. Окремі аспекти рольового та сутнісного змісту сучасного приватного права	61
Качур В. О. Ціннісні орієнтири сучасного приватного права	64
Кваснікевич О. А. До питання індексації та розрахунку заборгованості зі сплати аліментів у виконавчому провадженні	67

Кондратюк В. В. Правовий статус споживачів банківських послуг	70
Кузнецова Л. В., Маринич Д. В. Окремі питання гармонізації національного екологічного законодавства до законодавства Європейського Союзу	73
Кузніченко О. В., Загородній К. В. Теоретичний аспект визначення способу та форми захисту трудових прав	75
Майкут Х. В. Співвідношення реституції та віндикації як цивільно-правових засобів захисту права власності	78
Мелех Л. В. Особливості вирішення земельних спорів органами державної влади та органами місцевого самоврядування	82
Микита Т. В., Андрусів У. Б. Окремі питання становлення системи захисту прав суб'єктів приватного права (за матеріалами судової практики)	85
Михайлів М. О. Юридичні особи як учасники відносин у сфері спадкування в міжнародному приватному праві	89
Мокрицька Н. П. Правові засади дистанційної праці в Україні та Болгарії: забезпечення знаряддям та засобами праці	93
Новосад І. Р. Звернення стягнення на доходи боржника: визначення понять	95
Павлюк О. В. Поняття штучного інтелекту	98
Пасайлюк І. В. Розмежування процесуального статусу судового експерта та експерта в галузі права у цивільному процесі України	101
Патько Н. Я. Окремі аспекти процесуальної правосуб'єктності малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільному процесі	104
Петрончак Ю. О. Участь органів прокуратури у справах про банкрутство	106
Протосавицька Л. С. Правові цінності як основа розвитку національного приватного права в умовах євроінтеграційних процесів	108
Романська І. В. Окремі питання співвідношення кондикційної та реституційної вимог	112
Сидор М. Я. Дисциплінарна відповідальність працівників, підстави та умови її здійснення	116
Ткаченко П. І. Цивільне право як основна галузь приватного права	119
Фоменко Я. Є. Карантин в умовах пандемії COVID-19 як форс-мажорна обставина у грошових зобов'язальних правовідносинах	122
Фортуна Т. Я. Роль практики Європейського суду з прав людини при розгляді справ про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні	124
Хайлова Т. В., Роженко О. В. Конституційне право громадян на підприємницьку діяльність	127
Хомко Л. В. Банкрутство фізичної особи-підприємця: основні аспекти	129
Чубань В. С. Сучасні тенденції банкрутства фізичних осіб	131
Шепага В. В. Особливості державної реєстрації прав: актуальні зміни законодавства	134

Шикеринець Л. М. Роль і значення локального регулювання трудових відносин	139
Юркевич Ю. М. Виділ юридичних осіб: проблеми та перспективи правового регулювання	142
Яновицька А. В. Огляд змін до Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України	146

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Балаболка В. В. Особливості захисту прав інтелектуальної власності	150
Балан Ю. Р. Врахування боргів подружжя при поділі спільного майна	153
Дзюма В. І. Особливості банкрутства фермерського господарства	155
Долгун О. В. Правовий статус медичних працівників та захист їхніх прав під час проведення заходів, спрямованих на запобігання виникнення та поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)	159
Єрміхін Р. І. Використання інформації державного водного кадастру при реалізації прав громадян на водні ресурси	161
Жуковська Х. Б. Деякі питання правового регулювання відносин у сфері житлово-комунальних послуг	165
Іщенко С. Ю. Правовий режим майна фізичної особи-підприємця	169
Михальчук В. П. Особливості захисту об'єктів авторського права від піратства в мережі Інтернет	172
Павлюк Л. В. Основні правові форми землевикористання для ведення органічного землеробства	176
Пероговська Х. А. Правові заходи охорони тваринного світу в Україні	180
Пилипець М. Я. Принципи діяльності державних та приватних виконавців	183
Татусько Д. Р. Запровадження нового законопроекту «Про медіа» та його значний вплив на життя українців	185
Хоміщак Н. І. До питання цивільно-правового захисту прав суб'єктів від плагіату	189
Цьона С. Ю. Проблемні аспекти захисту прав споживачів	191
Шкрібинець А. І. Міжнародне усиновлення в Україні	195
Шостак К. Р. Самозахист як один із способів захисту прав суб'єктів приватного права	198
Шукалович Б. В. Формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів	201

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

**Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару**

13 листопада 2020 року

Тези доповідей, повідомлень та виступів подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за дотримання авторських прав, достовірність інформації, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей.